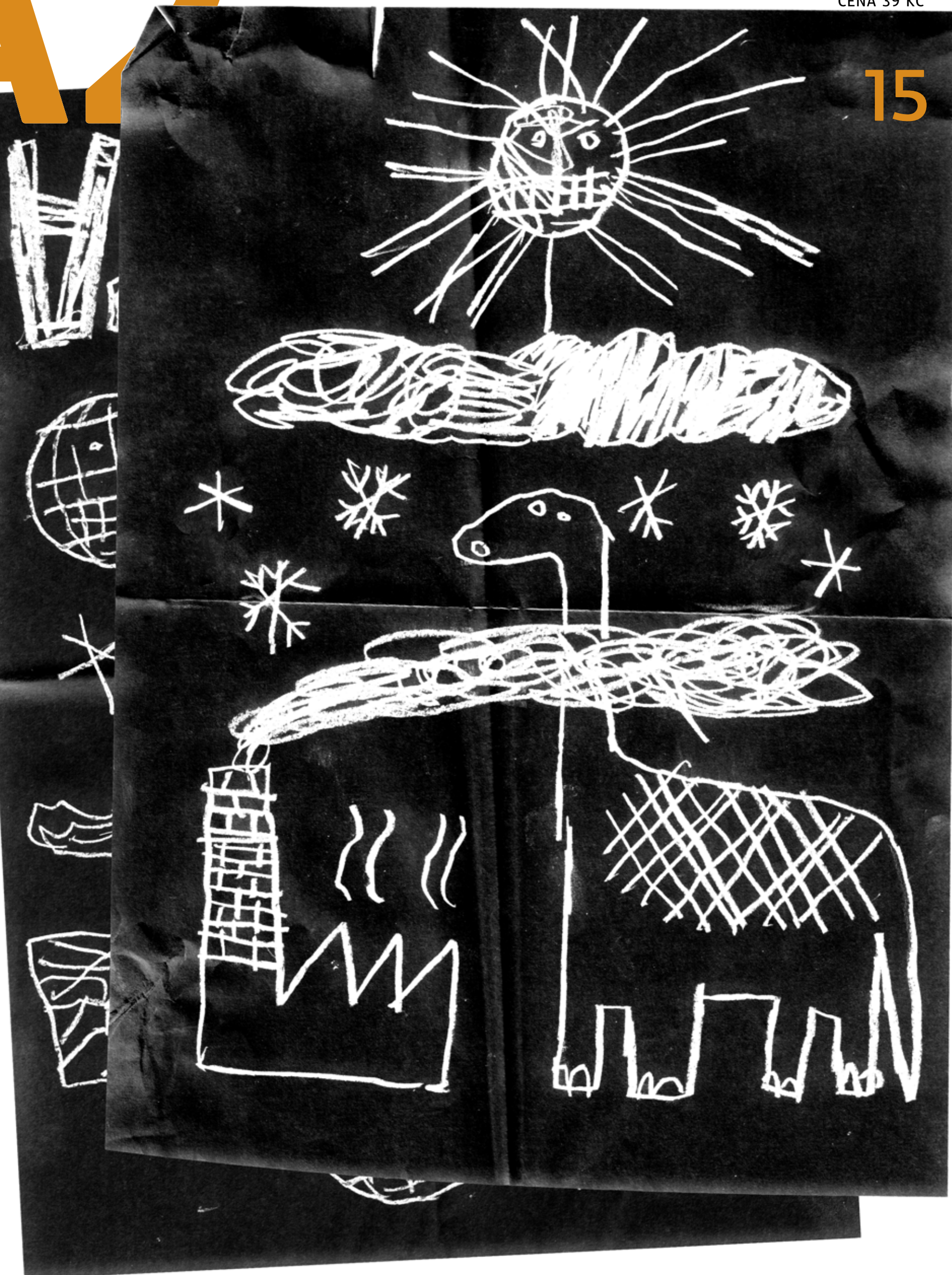

KLIMATICKÁ ZMĚNA

Jiří Zizler o fejetonech Václava Jamka
Autorita Jeffa VanderMeera
nové album Rogera Waterse
S.d.Ch. dokončuje Švejka
reportáže z Klimakempu a z Hamburku

Kde domov můj

TOMÁŠ SAMEK

Je třeba to říct rovnou: Německo pro mě nikdy nebyla cizina. Spíš jakási přechodná zóna mezi vlastní a zahraničím: země, přes niž se do ciziny jezdí. Ta pravá, puncovaná cizina začínala až za Německem. Když jsem se jednou vracel z delší cesty po světě, přistálo letadlo ve Frankfurtu nad Mohanem. A tu mě napadlo s úlevou: „Konečně doma.“ Teprve racionální korektor v mé hlavě dodal, tohle přece není doma, to je Německo. Ale niternější bylo to, co mi vytanulo na mysli jako první. Německo je má širší domovina.

A přitom je tu tolik věcí jinak. Nedávno jsem strávil pár dní v Neustadtu, drážďanské čtvrti, kterou stále stojí za to navštívit, ačkoli se mění před očima. To, co zde mizí, je ostrov pozitivní deviace obývaný nejrůznějšími svéráznými existencemi. Básníci, hipsteři, chudí umělci, solidně zajištění architekti, huliči na plný úvazek, pouliční prodavači věcí, které by vás nenapadly, že existují, natož že se dají prodávat, spousta poflakujících se mládeže různých národů, náboženství a barev pleti, turisté, párkaři, tátové s kočárkem. Lid zevlující i činně dělný, pískoviště, cyklisté, kavárny se zahrádkami a politické transparen-ty vyvěšené z oken („Refugees Welcome“), pod nimiž pobíhají psi, kvetou tavolníky a cvrlikají vrabci. Spousta pohybu a zábavy v sedě, leže i ve stoje; barevná sbírka všech forem městského života, na které je nejpozoruhodnější, jak navzdory své rozmanitosti působí jako harmonický celek lidí, věcí, zvířat a nápadů, v němž nikdo nikomu moc nepřekáží a vše do sebe zapadá. Je to jako obrovská náruč otevřená pro každého. Jsi jiný? Nevadí, tady jsi vítán. Vysoká míra inkluzivity tu na člověka dýchá z každého rohu.

Mají tu třeba hřiště, nebo spíš takový menší park pro děti a k němu vede ukazatel s rozesmátým děckem, které je na vozíku a jede si hrát. Sto dětí si toho možná ani nevšimne, ale to sto první, které je upoutáno k vozíku, pochopí hned, že tenhle prostor je i pro něho. Na některých přechodech vás zastaví semafor s pařatou figurkou rozpačeného východoněmeckého policisty, na jiných svítí policistka v sukni. Tady se

o inkluzi jen nemluví, tady se inkluze žije. A to, co ji narušuje snad nejvíc, je postupné bohatnutí čtvrti, které vytlačuje alternativní jedince jinam. Za největšího nepřítele společenské soudržnosti tu nepovažují ani tolik chudobu, jako zbohatlictví, jež brání chudším a často kreativním týpkům, aby tu nadále žili. To je první obrázek z Německa: nejen hmotnou nouzí, nýbrž i nerovnoměrným bohatnutím vzniká problém, jemuž se společnost či aspoň její část chce bránit.

Další obrázek je jiný. Byl jsem nedávno pozván jako řečník do panelové diskuse na berlínské radnici. Mluvílo se o tom, nakolik je zklamání z vývoje po roce 1989 nebezpečné pro demokracii. Debata vycházela z pozoruhodné knihy Philippa Thera, vídeňského historika, který na mnoha faktech dokládá, jak neoliberalní transformace zemí východní Evropy proměnila vposledku i Evropu západní, a to nejen hospodářsky, nýbrž i politicky; v tomto smyslu hovoří Ther o její spolutransformaci. Až na drobnosti se řečníci shodovali, ale když se v závěru diskuse stočila k budoucnosti evropské integrace, bylo zřejmé, že tady

Kresba Jiří Franta

shoda nebude. Zastával jsem názor, že padne-li euro, rozpadne se i Evropská unie, přinejmenším ve své současné podobě. A že tedy má-li mít evropský projekt budoucnost, musí se eurozóna a její instituce transformovat směrem k větší míře vzájemného fiskálního ručení, které ovšem mohutně blokuje německá vláda, spolkový ústavní soud i drtivá většina německých voličů. Optimismus německojazyčných panelistů mě nepřesvědčil, ale daleko důležitější mi připadalo, jak věcná a dobře vedená byla celá rozprava. A že na ni přišli nejen Němci, ale i berlínští Poláci a spousta dalších lidí. Bylo cítit, jak vážně se tu bere integrační proces; Evropská unie jsme „my“, nikoli „oni, ti úředníci v Bruselu“. Tohle často v českých debatách postrádám.

Poslední obraz mi poskytlo staveniště nové trasy metra. Je obehnáno plotem a ten je polepen velkými plakáty, které kolemjdoucím vysvětlují smysl stavby a omlouvají se za dočasná omezení. Na tom není nic zvláštního a známe to i od nás. Jenže místo suchopárných sdělení tyhle plakáty berlínských dopravních podniků srší slovním humorem, takže se u nich lidé zastavují a fotí si je. Jsou na nich namalované skoro v životní velikosti žluté vozy berlínské U-Bahn, v jejichž oknech vidíme vždy dva cestující, jak se spolu baví o budoucí lince, která se tu staví: muslimka s feministickou aktivistkou, starší plešatý pán hodnotící dokonale vystajlovaný účes mladíka, hipsterka, která si dělá selfie se stavebním dělníkem, dva líbající se muži, rodinka s dětmi. Všechny ty rozhovory jsou prodchnuty neútočným humorem a pohodou. Berlín si je vědom, jak kulturně i sociálně různorodí jsou jeho obyvatelé, a tuto rozmanitost nezavrhne, ale oslavuje vtípem a vizuální invencí ve veřejném prostoru. Tím město i ulamuje hroty napětí, jež mezi tak odlišnými skupinami tu a tam vzniká.

Já vím, kde domov můj. Ale až budou omezení kvůli stavbě u nás oslavovat kulturní a náboženskou pestrost světa a až jazykem plným vlídného humoru budou mluvit s cestujícími i pražské dopravní podniky, budu si v Praze připadat doma ještě víc než teď.

Autor je antropolog.

editorial

Už delší dobu je jasné, že bezohledné chování k přírodě jako ke zdroji kapitálu a obohacování na úkor společných statků, které by měly být volně přístupné všem, je sebevražedné. Přesto zatím žádná radikálnější systémová změna ve využívání přírodních zdrojů – ani obecněji v myšlení –, jež by lidstvo mohla zachránit, neprobíhá. A jak je zřejmé z aktuálního čísla, které je věnováno současné ekologii a klimatické změně, heslo „po nás potopa“, jímž se dnes většina průmyslových i politických elit řídí, je třeba doplnit – kromě jednorázových vodních záplav totiž pravděpodobně přijdou také katastrofální sucha. Do víru protisystémových protestů nás v čísle přenáší reportáž z prvního českého klimatického kempu, který přímou akcí v dolech u Horního Jiřetína upozornil na neúnosnost těžby uhlí, nebo článek o hamburských antikapitalistických demonstracích během summitu G20. Na feministickou perspektivu ekologických hnutí upozorňuje kolektiv Ženy 365 a o globálním oteplování referuje Jiří Malík, který konstatuje, že příroda žádné škůdce nemá, kromě člověka... K jádru věci pak jde v rozhovoru o obecně sdílených statcích italský právní vědec Ugo Mattei: „Pokud nedokážeme změnit ekologické nastavení našich společností, tak se řítíme do katastrofy, která způsobí daleko více obětí, než by mohla způsobit revoluce.“ A je nutné si uvědomit, že taková změna nespočívá jen ve sféře politické reprezentace, ale i v každodenních rozhodnutích nás všech.

Karel Kouba

z obsahu

- 5 Byrokracie v říši divů. Fantastická Autorita Jeffa VanderMeera / Antonín Tesař
- 8 Svlékání zbytečných vrstev. Oklamáný jako ženský přepis dramatu s Eastwoodem / Šárka Gmitterková
- 13 Pesimismus se zábleskem naděje. Nové album Rogera Waterse / Martin Zoul
- 14 Vždy mě zajímaly pokožky věcí. S Hannou Rose Shell o kamufláži coby tématu umělecké tvorby / Vít Bohal
- 22 Konec Švejka / S.d.Ch.
- 26 Glóbus, sféra, planeta, teritorium. Vnímání prostoru a změna světa / Lukáš Likavčan
- 29 Od Seattlu po Hamburk. Proměny strategií sociálních hnutí / Tomáš Schejbal
- 30 Na dně dolu. Klimakemp – úspěšná přímá akce / Václav Drozd

Ivan Wernisch

V tramvaji spolu vesele klábosí dvě Cikánky. Píča, kurva, do prdele... jak v automatickém textu. Jak je to úlevné! Jak rád bych se připojil k jejich zábavě!

Báseň vybral Petr Borkovec

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
2. SRPNA 2017

Úděl smyslu

Fejetony Václava Jamky

Hieronymus Bosch: Zahrada pozemských rozkoší (výřez), 1503–04

Kniha Na onom světě se tomu budeme smát přináší fejetony, které Václav Jamek psal pro dvouměsíčník Listy mezi lety 2005 a 2015. Texty, rozšířené o vysvětlující a komentující přídávky, vytvářejí žánrovou směs, jež vyžaduje od čtenáře intenzivní spoluúčasť.

JIŘÍ ZIZLER

Fejeton patří k těm žánrům, které neúprosně obnaží schopnosti autora, proto také jejich výraznými soubory či výběry knižní trh zrovna nepřetéká. Václav Jamek se uvolil odevzdávat pravidelný fejeton pro dvouměsíčník Listy v roce 2005, roční přestávku způsobily vážné osobní důvody. Pro knižní vydání autor výslednou podobu notně zkomplikoval – rozhodl se k původním článkům přičlenit tzv. memoranda, komentující je ze současného odstupu, a k tomu ještě vysvětlující poznámkový aparát. Vznikla tak svěbytná montáž mnoha žánrů, prolíná se zde esej, glosa, autobiografie, povídka, kritika a interpretace, pamflet, mystifikace a parodie. V konečném úhrnu kniha mnohovrstevnatá a nesnadno uchopitelná, ambiciózní polyfonie a labyrint doby. Jamek čtenáři nenakládá málo, při četbě se přesunujeme mezi různými patry, oscilujeme mezi potěšením a našťavaností, osvěžením a únavou, empatií a odmítnutím; z některých rozsáhlejších položek napoprvé nelze než uprchnout. Dobrý text se ale nikdy nepoddává příliš lehce. Pokud v něm na nic nenarážíme, jenom jím prosvítíme bez možnosti změnit své zkostrnatělé postoje a ujasnit si vlastní stanoviska – v obojím je Jamek průvodce a učitel náročný a naléhavý.

Stopovat počátek krize

Primární záběry a záměry se vztahují k našemu politickému světu, potažmo ale i k realitě jako celku. Reality se Jamek drží jako klíště. Procesy v ní probíhající vykazují neúprosň svou podstatu a důsledky, o což se kupodivu nikdo příliš nestará, leda že jí vnucuje své představy, přičemž však „skutečnost klade odpor, zhusta i tuhý“. Základem aktivního přístupu k ní je porozumět systému, v němž žijeme, a důkladně jej analyzovat. Jen málokterý politický komentátor něco takového dnes žel považuje za svůj úkol. Jamek naopak ukazuje, že pokud nebudeme naše záležitosti promýšlet od počátku, výsledek nevyhnutelně sklouzne po povrchu nebo odrazí jen momentální nálady a dojmy. Léta Topolánkova a Nečasovy vlády znamenaly éru velkého strážlivění z liberální doktríny, vedle spektakulární blamáže však nezplořily nic, co by ukazovalo k světlejším alternativám. Obnova

civilizované pospolitosti však podle něj ztroskotala už v devadesátých letech.

Jamkova metoda se odvíjí od vztahu k jazyku. Každé poctivé uvažování v dnešním prostředí se jej nejprve musí pokusit zkultivovat, tj. odhrnout záplavu slovního balastu a žvástu, jenž znesnadňuje orientaci. Když neodbytně zamíříme (i etymologicky) k jádru věci, dosáhneme často efektu císařových nových šatů. Péče věnovaná jazyku z něj činí mohutnou životodárnou energii, která vskutku plodí a vyživuje, z níž rostou myšlenky, tvořivost, emoce i osvobozující hra. Oproštěný a svobodný jazyk směřuje k hutnosti a sdělnosti, jež se nedá jen tak přehlédnout a odbýt, nýbrž vyžaduje investici nejméně stejné intenzity, jako byla ta autorova. Z toho pocházejí přetvářející schopnosti jazyka, v tom je subverzivní a nebezpečný každé hlouposti, jalové strnulosti i sebeochraňující egoistické moci.

Autor hodlá diagnostikovat, ale i vyšetřit původ nemoci, vystopovat počátek krize. To vyžaduje stálou a trpělivou válku s tupou bezmyšlenkovitostí, která je občas každému vlastní. Bojuje s omíláním floskulí typu „máme se tak, jak jsme se ještě nikdy neměli“ či „ještě nikdy nebylo na světě tak bezpečno“, svou zdrcující neapností a idiotismem věštícím a přivolávajícím katastrofy nedozírných rozměrů. Jamek se snaží rehabilitovat soudnost, pojmenovávat vždy přesně a fundamentálně, když například tvrdí, že „místo aby ekonomika sloužila životu, má život sloužit ekonomice“. Stanovuje tak první zásadu režimu, která opanovala společenské vztahy i naše existence a brutálně je rozkládá. Důsledná odpověď a adekvátní reakce musí jít k meritu věci, tj. převzít ambici opět se vydat za smyslem našeho přebývání ve vesmíru. Neboť „naším údělem je smysl“.

Teologie i humanismus

V jeho hledání zůstává Jamek empirikem a racionalistou s nohama pevně na zemi. Neodmítá ani tak náboženství, jako především církevnictví. Jeho teologické reflexe rozpoutávají smršť idejí, paradoxů, antinomií a obrazů. Jamka venkoncem především uráží, jak ledabyle, pohodlně a rozbředle se s hypotézou Boha zachází. Fejetonista nemůže vystát

opovrhování životem a v církevních formách je spatřuje až příliš často. Pokud si kdokoli hodlá ulehčovat závratnou tíhu metafyzických otázek, jen demonstruje svou slabost a nanicovatou nepotřebnost a s Jamkem ať nepočítá. Ale části zaměřené na teologii jsou tak nabitě významy, že by zaujaté zájemce mohly znepokojit a zaměstnat na léta.

Z pozorování všemožných „diskursů“ tu ostatně plyne, že v našem světě je vždy něco důležitějšího než pravda. Jsou to především zájmy, které dovedeme obratně směňovat za cokoli, klidně i za lidskost samotnou. Navíc se nalézáme v českém rybníčku, kde vládne „poddajnost pod maskou vychytralosti, český národní stihomam ústící v bezbřehou důvěřivost“. Jamek se k české plebejskosti sám hlásí, ale zároveň ji nepřetržitě demaskuje, provádí dekonstrukci slaboduchosti a stádnosti, rozhořčuje se nad hanebnostmi.

Politicky zastává autor jasně levicové postoje (v mnoha ohledech se ale projevuje jako nefalšovaný konzervativce – třeba v nevoli nadřadit genderovou korektnost jazykové logice), protože v nich nalézá humanismus, možnost nastolení stavu, kdy člověk neslouží jen jako prostředek. Humanismus je nutno permanentně kriticky promýšlet, prověřovat, prosvětlovat – úroveň politiky se stává symptomem krize vyššího řádu. Dnešek si ukládá až neuvěřitelné sebeomezení ohledně politické fantazie, utopické myšlení a idealistické koncepce jsou desavuoovány hned v zárodku ve prospěch cynického pragmatismu. Je nutno vrátit je zpět do hry: naděje a „civilizační úkol“ spočívá v obnově odvahy, invence a imaginace, které se nebudou ohlížet na dogmata posvěcovaná už pouze bezbřehou materiální chtivostí. A hédonismus se podřídí odpovědnosti a svědomí. V koncipování nového uspořádání světa se nesmíme dát odradit ani zastrašit. Jinak se nevyhneme úpadku: „Začne-li být společnost vnímána jako převážně nespravedlivá, přestává na demokracii záležet.“

Do proudu času

Jamkovy texty nejsou zaměřeny jen proti „tém nahoře“, jejichž odsuzování bývá obecné a standardizované. Na adresu těch dole fejetonista mnohokrát říká – jsem na vaší straně, ale mám už vás dost. Bez práce na sobě bude dopad budoucnosti truchlivý pro všechny vrstvy.

Soubor Jamkových fejetonů se tak úplně nehodí k četbě od začátku do konce. Kromě úchvatných pasáží obsahuje místa hůře stravitelná, pohrávání si s různými rovínami a metarovínami; Jamek občas ztrácí míru, z invektiv a předhůzek se stává stereotypie. Silnou stránkou je humor, ovšem dvousečný: v odkrývání zdánlivosti i nekoherentností jednání skvěle baví, působí jako projev intelektuálního nadbytku a svobody, také ale svou sebezavinutou a uměle stylizovanou umanutostí i marnivým předváděním napíná hranici snesitelnosti. Tak to má ovšem i být – energii ukládanou do textu můžeme přímo hmatat, nořit se do ní s rozkoší i přitakáním či nesouhlasem, vznícení, popuzení i obrácení k podstatnému. Do proudu času tak vstupuje dílo zároveň monstrózní i monumentální, pokus o až všeobsáhlou rozprostřenost a komplexnost, památník osobní účasti i výpověď o bolestných ztrátách. A také vášnivě vyznání způsobu vlastního směřování k předmětu touhy stále vzdálenější. I kdyby kráčel vstříc prohře, Jamek neochvějně stvrzuje, že je „lépe stát s těmi, kdo se lásky nezřeknou, i kdyby ji nikdy neměli získat“.

Autor je literární historik.

Václav Jamek: Na onom světě se tomu budeme smát. Burian a Tichák, Olomouc 2016, 504 stran.

Wittgensteinovo harampádí

Ladislav Čumba ve Wittgensteinově knize faktů nezná meze. Do své travestie slavného Logicko-filosofického traktátu zahrnul všechno, co s jeho autorem nějak souvisí – třeba i fotografii sjezdu z dálnice D5 u Hořovic.

MICHAL ŠPÍNA

Osobnost Ludwiga Wittgensteina je příliš členitá na to, aby zůstala vyhrazená akademickým historikům filosofie. Před časem se jí chopil i dramaturg Ladislav Čumba, který v roce 2009 přišel s multimediálním představením Wittgensteinové na Kladně. Propojení rakousko-britského filosofa s kladenskými železárnami Poldi, nazvanými po jeho matce Leopoldině a vlastněnými jeho otcem Karlem, se zřejmě ukázalo být natolik fascinující, že Čumba nejprve vlastním nákladem a nyní i v předním nakladatelství vydal opus *Wittgensteinova kniha faktů*.

Přikládání slovních obkladů

Na první pohled kniha nepřipomíná nic, na co bychom byli zvyklí, což jí lze přičíst k dobru bez ohledu na to, co o ní povím níže. V osobité grafické úpravě Jana Čumlivského se tu na více než třech stovkách stran střídají dobové i současné fotografie, faksimile dokumentů, citáty, krátké kapitoly o nejružnějších aspektech Wittgensteinova života či historii jeho rodiny včetně Čumbových rozšafných komentářů. „Autor se snažil zachytit holá *fakta* a čistou *skutečnost*“, dovidáme se v úvodu. Tím se ovšem hlásí k jedinému dílu, které Wittgenstein vydal za svého života, *Logicko-filosofickému traktátu* (1921), jehož první věta říká, že „svět je všechno, co je faktem“. Stejně jako *Traktát* je i Čumbova kniha rozčleněna na jednotlivé

výroky značené desetinným číslováním. Jenže napsat zdařilou travestii tak ikonického díla, jakým je *Traktát*, není zrovna snadné.

Dovedu si představit vlastně jen dvě cesty: buď formě Wittgensteinova textu dostát a na minimální ploše vyjádřit něco skutečně podstatného, anebo ji objevným způsobem rozvrátit. Čumba má nepochybně blíž k druhému přístupu – jeho počínání však není nijak důsledné a výsledek působí spíš nahodile. Bylo by snadné odbýt celou záležitost citací poslední, sedmé kapitoly *Traktátu*, která sestává z jediné slavné věty: „O čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet.“ Autor se nicméně mohl touto maximou řídit, anebo ji mluvením zpochybnit; místo toho jí však spíš obkládá slovy: „Je známo, že o čem nelze hovořit, o tom by se mohlo mlčet,“ píše v odstavci 7.1; „na tomto místě už však i laskavý čtenář správně tuší, že potřeba vyprávět je někdy silnější než nemožnost sdělit nevypověditelné.“ Pokud však Čumba chce sdělovat výhradně fakta, co by mělo být tím „nevypověditelným?“ Snad jakási závrať při pohledu na celek neobyčejného života v souvislostech dějin, celek, který by se měl vyjevit právě při vhodném sestavení správně vybraných střípků. Místy k tomu má text nakročeno, ale nakonec pokaždé převládne autorův obsedantní vztah k předmětu, který mu velí zavalit čtenáře údaji, fotografiemi, odbočkami a marginálními souvislostmi. A to vše s bodrou, místy až strejcovskou dikcí, za kterou bohužel vedle ironického nadhledu nedokážu nevidět pokus o intruzi moraváctví do velkého světa.

Lákavé, příliš lákavé

V odstavci 2.0.3 tak čteme rozsáhlé úryvky z *Hovorů k sobě* císaře Marka Aurelia, „filosofa na trůnu“. Mezi stoickým římským císařem a Wittgensteinem žádná relevantní souvislost neexistuje; stačí, že část textu vznikla nejen poblíž filosofovy rodné Vídně, ale dokonce možná i na Čumbově rodné jižní Moravě. V takových chvílích opět upřímně přiznává,

že „takové myšlenky jsou příliš lákavé na to, aby o nich autor předkládané publikace pomlčel“. A lákavé jsou zřejmě natolik, že se při nich jeho jazyk takřka zajíká. Tak například hudební skladatel a přítel rodiny Wittgensteinů Josef Labor pocházel z českých Hořovic. Na čtenáře u příslušné zmínky čeká nejen fotografie hořovického sjezdu z dálnice D5, ale také kostrbatý exkurs o zdejší výrobě vzduchových agregátů: „Po celou dobu studené války platilo, že jednička celého východního bloku pro výrobu toho, co umožňuje v atomových bunkrech dýchat, se nacházela zde.“

Ne že by předkládaná fakta nebyla hodna pozornosti: platí to třeba o dějinách českého hutnictví nebo o filosofové angažmá v první světové válce. Stejně tak není dodnes příliš známou skutečností, že Wittgenstein ze svého dědictví sponzoroval přední rakouské básníky. Rilkovy *Duinské elegie* (1923) by bez peněz

z wittgensteinovského hutního koncernu možná vůbec nevznikly. Nejsem si ovšem jist, zda bylo nutné ozdobit tuto pasáž fotografií samotného Ladislava Čumby při návštěvě Duina.

A přesto jsem *Wittgensteinovu knihu faktů* četl s chutí. Chvillemi jsem si připadal, jako když jsem se v dětství chodíval schovat před světem na rozlehlou půdu ve venkovském domě svých prarodičů: není od věci ztratit se na chvíli v té malebné změti zaprášených věcí z různých dekád, mezi nimiž existuje jen velmi volná souvislost, a při troše štěstí najít něco, co se může někdy hodit. Ale jako celek je obsah takové půdy k nepotřebě a nejspíš ani babička by nedokázala vysvětlit, proč sem uskladnila ten či onen kousek harampádí. Asi by řekla, že jí prostě bylo líto všechny ty věci vyhodit.

Ladislav Čumba: Wittgensteinova kniha faktů. Argo, Praha 2017, 366 stran.

Areál Poldi Kladno, současný stav. Foto FSv ČVUT

Pitva ako protest

Švýcarský autor Fritz Zorn se vydání své jediné prózy nedožil. Stihl však podat zprávu o příčinách vlastní neurózy, rakoviny i předčasné smrti. Největší díl viny náleží měšťácké společnosti, „molochovi, který požírá vlastní děti a právě se chystá sežrat i mě“.

TOMÁŠ HUČKO

„Jsem mladý a bohatý; a jsem nešťastný, neurotický a sám. Pocházím z jedné z nejlepších rodin na pravém břehu Curyšského jezera, kterému se říká Zlaté pobřeží. Byl jsem vychován v měšťanské rodině a celý život jsem byl poslušný. Má rodina je značně zdegenerovaná, a i já jsem bezpochyby nanejvýš dědičně zatížený a poznamenaný svým prostředím. Samozřejmě mám i rakovinu, což vlastně jaksi přirozeně vyplývá z výše řečeného.“ Už od těchto úvodních slov je čitateli jasné, že sa stretáva s autorom, ktorý hrá otvorenú hru a už nemá čo stratiť. Karty na stôl. Fritz Zorn umiera na rakovinu, ktorá mu rozožiera kosti i dušu. Pod náporom bolesti, strachu a nenávisť sa snaží o posledné gesto odporu: o poctivú pitvu. A ako to pri autopsii býva, jej cieľom je zistiť príčinu smrti.

Hľadanie vlastných vrahov

Prvá časť Zornovho autobiografického textu *Mars* (1977, česky 2016), ktorý sa vzpiera žánrovému zaradeniu (sám autor ho nazýva rôzne, od lekárskej správy po politickú esej), sa pokúša tieto príčiny pomenovať. Postupne nachádza niekoľko svojich „vrahov“ – rodičov, meštiacku spoločnosť, Curych, Švajčiarsko, Západ. Tí všetci prispeli k tomu, že sa zo Zorna stal neurotik neschopný ľudského kontaktu, akejkolvek sexuálnej či politickej aktivity. Autorovo detstvo, dospievanie, univerzitné štúdia i učiteľskú kariéru sprevádza rovnaký pocit zmaru a osamelosti, ktorá podľa Zorna vyvierá z švajčiarskej snahy o všeobecnú nivelizáciu, o potlačenie čohokoľvek živúceho a iného. V tomto ohľade sú zaujímavé aj jeho postrehy o politickom zmýšľaní jeho súčasníkov: „Přirozeně, že slovu

„dobrý“ jsme se snažili vyhnout a namísto něj používali slovo „pravícový“, u nás ve Švýcarsku běžné.“ O politikoch sa dočítame, že „byli v princípu úctyhodní, ovšem s jednou podmíankou: museli to být pravičáci. Čím pravicovější, tím líp, pak byli úctyhodní; čím víc doleva se vychýlili, tím byli horší. Měřítkem jakéhokoli politického hodnocení byli zlí komunisti: čím větší antikomunista, tím líp, čím silnější bylo podezření ze sympatií s komunismem, tím hůř.“

Najväčšia sviňa vo vesmíre

Niekoľko mesiacov po dokončení prvej časti, ktorá je jednou dlhou reťazou obvinení, sa Zorn k textu vrátil a pridal k nemu to, čo robí z Marsu výnimočnú knihu – prvok protestu. Za ten čas podstúpil nielen množstvo ožarovaní, ale aj dôslednú psychoterapiu, ktorá ho zanechala zúfalejšieho, ale o to odhodlanejšieho protestovať proti svojmu osudu. Tento nový postoj uvádza do kontrastu so svojim predchádzajúcim životom, s tým tridsaťročným „prehĺtaním slz“, ktoré viedli k zhubným nádorom, a ilustruje ho na príbehu Jób, ktorý nie je schopný postaviť sa svojmu tlačovateľovi. Oplatí sa odcitovať celé: „Jób Hospodinu odpovedal: Máš pravdu. Uznávam, že jsi ten nejpodlejší, nejdopornější, nejbrutálnější, nejperverznější, nejsadističtější a nejhnusnější týpek na světě. Uznávám, že jsi despota, tyran a samovládce, který všechno zničí a zahubí. To je pro mě dostatečným důvodem uznat tě za jediného věčného Boha, uctívat tě a velebit. Ty jsi ta největší svině v celém Univerzu. Mou odpovědí na tuto skutečnost je, že se ti rád podrobím, že tě sledávám smysluplným a budu se tě snažit milovat. Tys vymyslel gestapo, koncentrační tábory

a mučení; uznávám tedy, že jsi Největší a Nejsilnější. Jméno Hospodina budiž pochváleno.“

Tvorivý nihilizmus

Prechod od pasívnej obete k protestnému hlasu je zrejmy aj v zmene priezviska: pôvodné Angst (nemecky „strach“) si autor zmenil na Zorn („hnev“). Už sa nestažuje, ale aktívne nabáda k zmene, prípadne deštrukcii všetkého, čo človeka zotročuje, kastruje, zneuctuje a zabíja. Jeho hnev smeruje hlavne k meštiackej spoločnosti, tomu „molochovi, ktorý požírá vlastnú deti a práve se chystá sežrat i mě“. Práve tento rozmer revolty spôsobil, že kniha po svojom vydaní v roku 1977 (Zorn sa ho nedožil, niekoľko mesiacov predtým chorobe podľahol) rezonovala najmä u švajčiarskej mládeže a rýchlo dosiahla kultový status.

Mars je však pre Zorna nielen bohom vojny, ale i tvorivej sily a nových počiatkov. To, čo z neho robí dielo, ktoré stojí za to čítať i dnes, po štyridsiatich rokoch, je jeho posledná časť – Rytíř, Smrt a Ďábel –, dopísaná tesne pred autorovou smrťou. V nej spája všetky predchádzajúce motívy do pôsobivej metafyzickej, respektíve teologickej úvahy o povahe individuality, pekle a vzťahu k Bohu. Jeho reflexie majú najmä v tejto časti blízko mysleniu rumunského filozofa Emila Ciorana, zmesi nihilizmu, prenikavých záverov a našťastie aj neotrasiteľného zmyslu pre humor. Zorn by asi s takouto formuláciou nesúhlasil, ale – vďaka Bohu za takého knihy.

Autor je publicista.

Fritz Zorn: Mars. Preložila Zuzana Augustová. Havran, Praha 2016, 196 stran.

Byrokracie v říši divů

Fantastická Autorita Jeffa VanderMeera

Autorita, druhý díl mysteriózní sci-fi trilogie Jižní Zóna od Jeffa VanderMeera, přenáší čtenáře z Oblasti X, v níž se dějí nepochopitelné věci vzpírající se všem pozemským pravidlům, do byrokratického prostředí Jižní Zóny. Zde sídlí instituce zkoumající ekosystém z prvního dílu – a je podobně neproniknutelná jako příroda Oblasti X.

ANTONÍN TESAŘ

„Neustále říkáme, že to – a když říkám *to*, mám na mysli zdroj oněch procesů, který možná využil slov Saula Evanse –, tedy že *to* je jako tohle nebo támhleto. Jenomže není. Je to jen samo sebou. Ať už to znamená cokoli. Jeli-kož naše mysl zpracovává informace téměř výhradně za využití analogií a kategorizace, často si nevíme rady, když narazíme na něco, co do žádné kategorie nezapadá a našim analogiím se zpěčuje.“ Takhle zní úvaha jedné z postav románu Jeffa VanderMeera *Autorita* (Authority, 2014), který je prostředním dílem jeho trilogie o Jižní Zóně a navazuje na knihu *Anihilace* (viz A2 č. 1/2016). Dobře vystihuje, o co v této nezvyklé sci-fi jde. Tvůrce totiž konfrontuje své hrdiny i čtenáře s možností, že někde na Zemi se zničehonic začne rozvíjet životní prostředí, které je radikálně odlišné od toho, na něž jsme zvyklí. Oblast X, ohrazená neméně tajuplnou bariérou, je kus krajiny, v němž lidské myšlení ztrácí veškerou půdu pod nohama. Zatímco v *Anihilaci* VanderMeer sledoval jednu z výzkumných výprav do tohoto radikálně jiného světa, v *Autoritě* zvolil nečekaný a svým způsobem čtenářsky nevděčný postup. Namísto dalšího putování říší divů situoval celý děj do administrativní budovy, takzvané Jižní Zóny, ze které vládní agentura vysílá expedice do Oblasti X a zároveň ji zkoumá. Pozornost tu je věnována jednak tajemstvím samotné Oblasti, ale také paranoidní atmosféře, která vládne v Jižní Zóně. Mysteriózní sci-fi se tu prolíná se stejně neproniknutelným konspiračním thrillerem o tajných agentech a vládních spiknutích.

Frustrující úředničina

Hlavní hrdina přezdívaný Šéf (ne úplně šťastný překlad anglického originálu Control) se stává nově dosazeným ředitelem Jižní Zóny. Nastupuje do funkce přibližně v době, kdy končí děj *Anihilace*. Setkává se s hrdinkou prvního dílu, titulovanou Ptačí duch, a odhaluje nám nové souvislosti týkající se Oblasti X. Zároveň ale neustále naráží na odpor svých kolegů, kteří mu zjevně vzdorují a tají informace. Celá kniha popisuje Šéfovo každodenní působení v Jižní Zóně a jeho setkávání s ostatními zaměstnanci, jež čím dál víc prohlubují jeho frustraci z toho, že nedokáže porozumět prakticky ničemu, co se kolem něj děje. Frustrovaný ale snadno může být

i čtenář. *Anihilace* totiž sice neposkytovala žádná vysvětlení událostí, které se v ní odehrály, ale pořád popisovala dobrodružnou výpravu do neznáma, jež byla opojně podivuhodná i sugestivně hrozivá. V *Autoritě* naopak sledujeme, přehnaně řečeno, osudy osamělého úředníka, který se zaučuje a jeho kolegové jsou buď totální podivíni, nebo mu házejí klacky pod nohy.

Pod vlivem zázraku

Tenhle čtenářsky nepřívětivý tah ale zároveň otevírá nové a v podobných textech dosud málo akcentované téma. *Anihilace* byla skeptická sci-fi o tom, že naše praxe podrobování si neznámého tím, že to připodobníme k něčemu známému, může jednoho dne narážet na prostředí, které prostě tímto postupem „zdomácnět“ nepůjde. Nesla se tak v tradici slavných žánrových textů na podobné téma – románů *Solaris* (1961, česky 1972) Stanisława Lema a *Piknik u cesty* (1972, česky 1974) bratrů Strugackých. *Autorita* ale zároveň ukazuje, že racionalizaci cizích světů nebrání jen omezenost našich poznávacích praktik, ale také mezilidská komunikace a mocenské vztahy v lidských společnostech. Šéf najednou

naráží na limity jazyka, schopnosti sdělit určitou, velmi nezvyklou zkušenost někomu dalšímu. Vedle toho ale stojí proti síti lidských jednotlivců, kteří Oblast X nejen zkoumají, ale mají na ní jisté zájmy, různými způsoby s ní spojují své životy a na základě zkušenosti s ní reformují vlastní osobnosti. To vše je ještě zarámované fungováním byrokratického aparátu, který je naopak silně odosobněný (Šéfův nadřízený má anonymní přezdívku Hlas) a formovaný diktátem praktické užitečnosti (díky tomu je Jižní Zóna, zkoumající nejfantastičtější krajinu na planetě, paradoxně vnímána jako okrajové pracoviště, které nemá pro vládu nijak valný význam).

Třetí díl trilogie, nazvaný *Akceptace*, má přinést syntézu prvních dvou knih a znovu věnovat hlavní pozornost Oblasti X. Byla by však chyba vnímat *Autoritu* jako zbytečnou, zdlouhavou mezihru. VanderMeer tu přesvědčivě a výmluvně ukazuje, že lidé preferují rutinu před zázrakem a že ti, kteří dají přednost zázraku, jsou jeho podivností tak poznamenáni, že sami přestanou být srozumitelní.

Jeff VanderMeer: *Autorita*. Přeložil Pavel Bakič. Argo, Praha 2017, 304 stran.

Mapa záhadné Oblasti X, která je středobodem VanderMeerovy trilogie. Foto fsgorignals.com

literární zápisník

Jan Hus, předchůdce Chálífátu

ROMAN ROPS-TŮMA

Říkáte, že není žádná budoucnost? Možná jste jen moc velcí optimisté. Při ohledávání jisté časové kapsle, možná to byl přímo sud, jsem objevil písemný důkaz, že budoucnost existuje. Jak jsem koupil, tak prodávám dál. A koupil jsem draze, spoluobčané.

(Poznámka editora)

Poslední žijící členové všech ctihodných křesťanských sekt se sešli v centru nově rekonstruovaného Staroměstského pavilonu, aby si připomněli 622. výročí upálení Jana Husa, jednoho z předchůdců pravé Víry a tradičního hrdiny regionální historie. Pietní obřad, jehož přímé účastníky jako každý rok několikánásobně přečísлили dychtiví turisté, následovala ekumenická modlitba za mučedníky

totalit: nacistické, komunistické a hlavně té poslední, materialistické.

Naši osvobozenou epochu předjímal Hus ve svých nadčasových kázáních proti teoretickým nedůslednostem a odpudivě zhýralé praxi katolické církve, jejíž středověkou moc a moderní posedlost majetkem si dnešní mladí dokážou představit už jen těžko. V těch temných dobách se však nepohodlný excentrik přirozeně stal terčem nenávisti, věznem svědomí a záhy i obětí justiční vraždy. „Kdyby celý svět mi říkal něco, co se vzpírá mému rozumu, nemohl bych takovou věc tvrdit bez odporu svědomí.“ Musíme obdivovat mučedníka, byť pouze křesťanského, který vyslovil tak odvážnou pravdu dávno před našimi mudžahedíny.

Smrt tohoto příkladně poctivého intelektuála – jakkoli okrajová se dnes jeví jeho duchovní cesta – paradoxně vedla k tomu, že region zachvátilo vleklé sektářské násilí. A vinou nedůsledné politiky tehdejšího Turecka se našim dávným bratrům nepodařilo ukončit barbarské krveprolévání ani za pomoci humanitární intervence zvenčí.

Přitom takzvaní husité – při vši kontroverznosti – jako by svým džihádem proti nenasytným papežům předznamenali svatou válku, již náš Chálífát vyhlásil

bezbožné diktatuře úroku. Byli ostatně mezi řečníky husovské piety i pamětníci poslední doby temna; ti ještě mohou vyprávět o zvráceném konzumerismu, který rozežíral tehdejší společnost a který dovedl celou planetu až na práh ekologické katastrofy – nebýt milosrdenství Alláhova a Jeho božích bojovníků, nebýt zásahu takřka v poslední hodině.

Ve společné pietě byli dále vzpomenu ti hrdinové zastřelení a zplynovaní během zdlouhavého osvobozování Evropy od tyranie lichvy; byly vzpomenu to nelidské mučení žen a dětí v koncentračních táborech rozesetých po okraji tehdejší „Evropské unie“ (zločiny „EU“ proti lidskosti připomíná slavná interaktivně-dokumentární telenovela *Souostroví hotspot*); byla vzpomenu ta zvěrstva napáchaná zfanatizovanými nevěřícími v Afghánistánu, Iráku, Libyi, Sýrii, v Barmě, ale i na území Balkánu a jinde.

Veřejné čtení jmen obětí, které běží již dvanáctý rok nepřetržitě a v podobě štafety putuje napříč osvobozeným územím od Paříže po Budapešť, se v podobě doprovodného programu symbolicky protnul s připomínkou upálení předchůdce svobodného Chálífátu a lokálního jurodivce.

„622 let od justiční vraždy mučedníka svědomí a reformátora Jana Husa je velkým

mementem,“ řekl při obřadu pověřený mulláh pro kult a pravověří Daniel Herman. „Pro nás všechny, a zejména pro nás ve veřejné službě, je tento příklad velkou výzvou, abychom nekázali vodu a nepili víno,“ dodal veterán české veřejné služby a všichni mu zatleskali, přičemž čestná stráž rituálně zneškodnila několik desítek litrů zabavených lihovin.

Boj s touto neřestí zůstává posledním frontovým bojištěm středoevropských mudžahedínů ve svaté válce za jinak příkladné podvolení obyvatel české provincie moci Chálífátu. Ví Bůh, že je pouze otázkou času, kdy i v tomto punktu dostanou tito dobří lidé rozum.

Ostatně každého upřímného Čecha – stejně jako každého mudžáhida – zavazují slova nezapomenutelného středověkého imáma: „Protož, věrný muslimo, hledaj pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti: nebt pravda tě vysvobodí od hřícha, od ďábla, od smrti duše a konečně od smrti věčné, jenž jest odlúčení věčné od milosti Božie...“ Zná ty Husovy věty každé malé dítě.

Ve jménu Boha milosrdného a slitovného, pravda vítězí!

Autor je spisovatel.

Klasici ve školních lavicích

O někdejší literárním kvasu v královéhradecké pevnosti

Z knihy *Architektura Hradce Králové* na fotografiích Josefa Sudka, vydané v roce 2015

Zmiňuje-li se genius loci literárních měst, nejčastěji narazíme na Prahu, případně Brno či Ostravu. Ačkoli východní Čechy patřily v minulých stoletích ke klíčovému intelektuálním centřům, dnes se jedná spíše o literární periferii. Je literární procházka Hradcem Králové pouze steskem po starých časech?

ONDŘEJ MACL

Když letos představil emeritní ředitel hradecké knihovny Jan Pěta svého *Literárního průvodce Hradcem Králové* (2016), překvapilo mě, že značná část zde žijících spisovatelů strávila v mém rodišti pouze studentská léta. Jaký vztah k minulosti zaujímal klasici školních čítanek, když ještě nebyli klasiky? Jak se sami stavěli ke školním čítankám? Proti čemu se bouřili, čeho se báli, v jakých žili podmínkách? Představte si namátkou Aloise Jiráska v podobě chlapce z maloměsta, jak svou první hradecskou noc trávil v koňské maštali, než byl vůbec přijat ke studiu. A jak pak seděl v lavici s Bohdanem Jelínkem, který byl začínající básnickou hvězdou, již vychvaloval sám Vrchlický, chodil na důvěrné procházky s učiteli a ještě měl holku. To závistivý Jirásek si troufl leda tak vyhledat na jedné venkovské nádražní stanici bratra zesnulého Karla Hynka Máchy. A když ho konečně objevil „přísnědlého a prokvetlé brady“, rozklepala se mu trémou kolena, takže si od něj leda koupil jízdenku zpátky do Hradce... Jelínek předčasně zahynul, Jirásek se stal klasikem.

Romance za hradbami

Věnné město českých královen bylo pro Jiráska v druhé půli 19. století baštou kněží, vojáků, studentstva a osvícených profesorů. Ne náhodou nese jedna publikace o duchu tehdejšího školství název *Hradecký stříbrný vítr* (2008). Nadstandardní vztah učitelů a jejich žáků nejznáměji ilustruje poměr mezi Václavem Klimentem Klicperou a z Prahy pocházejícím Josefem Kajetánem Tylem. Otec českého divadla ubytovával svého oblíbeného žáka u sebe doma a navíc mu platil za různé domácí práce. Důvěrné vztahy přežívaly i na sklonku Rakouska-Uherska, kdy někteří učitelé podporovali studenty například v budování ilegální knihovny.

Tehdejší slavné gymnázium vyrostlo v prostorách jezuitských kolejí, kde se kdysi narodil největší obránce českého jazyka v dobách rané germanizace Bohuslav Balbín. Jiný místní jezuita Josef Liboslav Ziegler (sám pečující o svého osleplého učitele Vydru) zase prosadil tradici zavádění druhých křesťanských slovanských

jmen. Jezuité tak nehráli pouze roli „českých knížek hubitelů“, jak je haní známý Havlíčkův epigram, ale lze je vnímat i jako předchůdce obrozenců, etablojících český jazyk a literaturu do gymnaziálního rozvrhu. Nebýt výuky češtiny, možná by žák Karel Jaromír nese-psal *Kytici*, nýbrž *Blumenstrauß*. Vedle gymnázia učinila Hradec střediskem národního obrození také divadelní scéna a proslulé Pospíšilovo nakladatelství, jež vydalo v součtu přes devět set českých titulů. Původně chudý písař Pospíšil se namanul k tiskárně díky blahovůli svého tchána, aby ten se za něj už nemusel stydět, když se mu ho nepodařilo odloučit.

Vývoj města byl za Josefa II. pozdržen kvůli císařovu úmyslu vybudovat z Hradce vojenskou pevnost. Jeho idea zkrachovala zvláště při fiasku rakousko-saské armády roku 1866 za jedné z největších evropských bitev století, kdy byl Hradec bez průtahů obsazen. Hradby však poutaly město ještě dalších třicet let a mentálně takřka až do založení republiky, jako by nebyl český literární kvas myslitelný bez vědomí své menšinové pozice v rámci cizí utlačovatelé kultury. Vzpomeňme případ Pospíšilova tiskaře Šmelhause, který byl osudně zlynčován vojáky jen proto, že jednomu z nich šlápl při divadelním představení omylem na nohu.

Kánony a spolky

Za Jiráskova mládí si přistěhovalí studenti vybírali mezi levným, leč přísně církevním ústavem Borromeum a postelí v některém ze studentských pokojků, poskytovaných mnoha řemeslnickými domácnostmi. Jejich vysoká koncentrace na malém prostoru vybízela k zakládání studentských spolků. Takzvaný Patočkův tábor, navštěvovaný právě Jiráskem, se oddával nejradši hudbě a divadlu. Literárnímu vkusu studentů vévodil z českých básníků Vítězslav Hálek, jinak vládlo hlavně slovanské nadšení, prochnuté romantickým srdečbolem. Četl se Slowacki, Mickiewicz, Puškin, Lermontov, Gogol, ale i Heine, Byron, Dickens či Walter Scott (jemuž se historickými prózami zkoušel vyrovnat Klicpera). Z klasiků stále provoko- val Homér a Ovidius.

Vrcholu došel tento lokální kvas na sklonku monarchie, a to ve studentském sebevzdělávacím spolku Mansarda. Jeho nejznámějšími členy byli Karel Čapek, budoucí legionář Rudolf Medek nebo Jiří Červený, který odkaz spolku přetavil do založení slavného pražského kabaretu Červená sedma (Červená podle Červeného a sedma, protože jeho členů bylo šest; „vždyt Tři mušketýři byli vlastně také čtyři“). Méně známým členem byl třeba i Ortenův strýček a básnický vzor Josef Rosenzweig-Moir, jenž zemřel v Osvětimi.

Spolek se věnoval pořádání společenských akcí, od přednášek, recitací a divadelních výstupů přes výlety až po recesistické intervence, často tedy míchal vážné s komickým na hranici ilegality. Jeho odnož Mrvolna se zaměřovala na šokování měšťáků, jeden z výletů končil například v zahradě vyzdobené v japonském duchu.

Z programů si Mansarda sponzorovala vlastní knihovnu, ovlivněnou zvláště duchem moderny. Hromadila tak knížky školou ignorované, ba zakazované, ať už z edic manželů Neumannových, z Hilarovy Moderní bibliotéky či z edice Volné myšlenky. Proti tomu Jirásek, Erben či Němcová se mezitím stávali povinnou četbou. Žijícím vzorem mládeže byl básník Josef Svatopluk Machar, za jehož propagaci si jeden ze studentů vysloužil dokonce úřední dohled.

Ani ne šestnáctiletý Karel Čapek poučoval svou dětskou lásku Anielku: „Neučte se poezii a kráse tak, jak jsou formulky v proklatých školních knížkách: tyto formulky jsou příliš úzké. (...) Hledejte tyto pojmy v životě a přirodě a duši lidské. Čím méně po spisovatel- sku budete psát, tím výše dojdete. Ty všechny tropy a figury a ostatní ta paráda jsou už stanoviskem více méně přežitým – a tož bych vám radil jediné: neučit se kráse a poezii, ale cítit ji a hledět jí porozumět.“ A jakmile wertherovsky přepjatý nápadník u Anielky neuspěje, nakonec ji ponouká, aby se dala do služeb ženského emancipačního hnutí.

Teskné osvobození

Na přání rodičů přestoupil Čapek nenadále z Hradce do Brna (ačkoli on sám tvrdí, že to bylo kvůli jeho anarchistickým názorům). A Mansarda zanikla spolu se svou knihovnou, když její poslední knihovník z řad studentů skočil po Vánocích roku 1913 do bouřícího Labe. Úřady zneužily sebevraždu jako argument o jejím neblahém vlivu. A zabavením knih se Mansarda stala vzpomínkou.

Následný prvorepublikový Hradec byl sice spojen s érou starosty Františka Ulricha, který jej ve spolupráci s moderními architekty učinil takzvaným salonek republiky. Ztrátou hradeb jako by ale zároveň město ztratilo něco ze své pověstné sevřenosti. „Slyšeli jste už někdy v historii, že by nějaký potrhlý básník mohl být starostou?“ píše se v Šamanově románu *Bílá věž*. „Byl snad Goethe starostou, nebo dokonce Schiller? Tak viděj... A tenhle pitomý Hradec, tenhle malý kopeček a několik baráček si chce zvolit básníka... Rozbourají hradby. No dobře, ale co potom?“

Básník Zbyněk Hejda vzpomíná, jak se na protektorátním gymnáziu hajlovalo, a postkomunistický Hradec mého mládí se stal co do literárních aktivit provinčním. Snad jen jeho knihovny jsou světové. Spisovatelé z Hradce, kteří dnes překonají hranici regionu, figurují na úrovni nesmířitelných jednotlivců. Město se jim stane spíše jednou z životních zastávek nežli domovem. Například loni vyhrála Cenu Jiřího Ortena za knihu *Spoušť* Sára Vybíralová, věnující závěrečnou povídku Pevnost své hradecké epizodě.

Historický vzpomíněk nabízí Hradec habaděj. Znejme je, ale nenechme si jimi ukrást vlastní budoucnost. Bez hradeb to máme těžší. Autor je komparatista.

Příběhy z vetché látky

Pazińskiego toulání mezi hrnci a plechovkami

Polský spisovatel Piotr Paziński patří ke „generaci vnuků“ varšavských Židů, jejichž svět se zbortil s druhou světovou válkou. Od dětství slýchal útržky minulosti, aniž by tehdy tušil, kolik z příběhů o válečném osudu svých předků dokáže snést.

MÍLA JANIŠOVÁ

„Tak jsem pochopil, že minulost, o které jsem doufal, že už dávno odešla a udělila mi přitom cosi jako požehnání na další cestu, se rozhodla mě dohonit a spoutat těsným, dusivým kokonem.“ Minulosti se nedá jen tak uniknout, a proto nezbyvá než její tíhu přijmout a snažit se jí porozumět. V povídkovém souboru *Ptačí ulice* (Ptasie ulice, 2013; česky 2017) Piotr Paziński (nar. 1973) magickou hůlkou čaruje dávno ztracený svět, který ale není pro každého. Při přehrabování v minulosti, pátrání po tom, co nenávratně odvál čas, se zprvu cítí nespůj, „jako vetřelec, který nedopatřením vnikl do jiné reality, která pro něj nebyla určena. (...) Jako by ty znalosti byly nějakým tajemným zbožím vyhrazeným pro zasvěcené.“ Pátrat v minulosti a objevené vytahovat na světlo totiž znamená projít labyrintem a dosáhnout zasvěcení. Jakub v Pohřebním průvodu i vypravěči dalších povídek, jeden každý odrazem autora, si potýká s minulostí nezvolili úplně dobrovolně. Byli vyvoleni, dostali úkol, ale pochybují, že mu dostojí, tápou, ztrácejí se, skrývají se, bloudí, vracejí se stále na stejná místa. Labyrintem je jim hřbitov, telefonní seznam, podzemní chodby, sklepy, ulice proměněného města i byt zanesený spoustou harampádí. A Ariadninou nití pak naslouchání těm, kteří mnohé prožili a nyní jsou ochotni vyprávět, byť i jejich slova skutečnost spíš zamlžují, než vyjevují.

Slova pomazaná medem

Zdánlivou jistotu nabízejí také prastaré příběhy a texty. Svět se odpradávná lidem zjevoval prostřednictvím písma, vždyť na počátku všeho přece bylo slovo. Písmena se Jakubovi, který se snaží vyhovět žádosti pohřebních hostů, aby následoval pohřební průvod a nakonec pronesl pohřební řeč, nabízejí všude kolem a promlouvají ke všem jeho smyslům. Cítí je prsty pod porostem mechu na starých náhrobních stélách, slyší jejich šepot, olízne macevu, protože si vzpomene, že kdysi se pro povzbuzení mazal na slova ve slabikáři med. Příliš často však on i jeho následovníci nacházejí texty roztrhané, nečitelné, nedosažitelné, písmena rozsypaná jako skály v poušti, přes kterou se Mojžíš snažil vyvést vyvolený národ z otroctví. Spolehnout se na ně nelze, pokud se nevrátíme na samý počátek. Všude jen samé záblesky a útržky jiných historií.

Všechny texty, které by mohly vyjevit pravdu a ukázat cestu, jsou v nenávratnu. Od Jakuba se očekává, že bude pokračovat v díle toho, jenž je právě pohřbíván, a naváže na nit tam, kde on už nemá sílu dál psát. Stařec však ještě před smrtí „pořád ničil, na kousky, co já to říkám, na malinké kousíčky, jako půl nehtu, nic se nedalo přechíst, snad jedno písmeno na útržku“. Navázat tedy není nač. Vyprávěč v povídce Stařík nalezne v antikvariátu záhadný telefonní seznam, který ho skrze jména obyvatel města vede zákrutami paměti až na samý okraj odhalení tajemství. Zázračná chvíle však pomine a záhy se ukáže, že vše byl jen klam a antikvárník mu prodal „ubohý přetisk, vybrakovaný, který obsahoval možná dvě třetiny původních hesel, výrazně tenčí než předloha, bez začátku a konce a navíc ještě s popřesouvanými sloupci, nově uspořádaný, tak aby nebyly vidět bílé skvrny po vydavatelových zásazích“.

Poznání minulosti prostřednictvím napsaného se snaží dobrat i vyprávěč povídky Rukopis Izáka Feldwurma. Hledá román, který by snad mohl vyjevit skryté, jenže ten je dokonale ukryt kdesi v mytických ulicích starého varšavského gheta, tolik lidí po něm bezvysledně pátralo, až se vnucuje myšlenka, že Izák Feldwurm nikdy žádný román nevytvořil.

Slovo tedy dokáže svět stvořit i zničit, po bouři přichází tupé, prázdné ticho, tak jako v dávných mýtech. Autor nikterak neskrývá

svou vášeň pro vyprávění a mystérium příběhu a obě umně vkládá do způsobu tvorby Izáka Feldwurma. „Vtahoval ho sám živel vyprávění, jeho rvoucí a neklidný proud, který pohlcoval stále nové a nové oblasti, jeho šílenství vedoucí k bouření mysli, svoboda a nepředvídatelnost.“ A zároveň nabádá čtenáře, jak s vyprávěním nakládat: „Poslouchali s důvěrou a příběh jimi proplouval, svobodný a nezastavitelný.“ Izák možná svůj román nikdy nenapsal, protože se příliš mučil tím, že se pokoušel příběh zadržet u sebe. „Znovu mu chyběla slova, obrazy se stávaly příliš intenzivními na to, aby bylo možné v souvislosti s nimi vůbec použít jazyk.“

Velké události tamtěch let

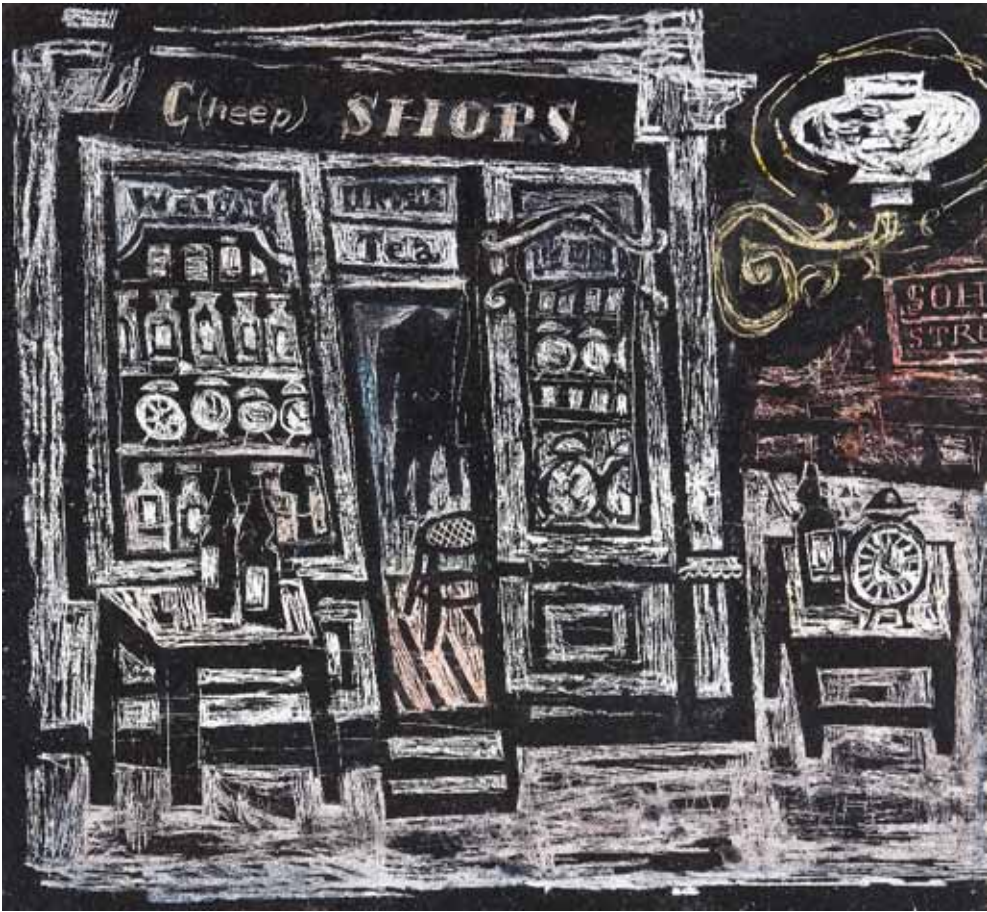
Paměť se prodírá úzkými chodbičkami a minulost nejvíc tíží tehdy, když není nikdo, kdo by ji mohl pomoci rozšifrovat. Ztráta historické paměti související s odchodem těch, kdo si minulost pamatují, je bezpochyby jedním z důvodů, proč Paziński vypráví. Z obavy, že pomalu nastává čas, kdy už se nebude koho zeptat. Těch několik málo postav, které mají v povídkách jméno, jako by už nebylo z tohoto světa. Smrt nebo zmizení člověka, který věděl a znal, je leitmotivem každé ze čtyř povídek.

Půvab Pazińskiego díla však spočívá také v tom, že se důsledně vyhýbá přímému, doslovnému pojmenování přestálých válečných hrůz. Vše zahaluje snová atmosféra, mluví se o vel-

nádech karnevalu. Vedle sebe jdou límec z lišky a dvě baseballové čepice a průvod tu uzavírá, tu vede stařík vlekoucí obrovský květinový věnec, z něhož plandá stuha tak, že ji muž neustále přišlapává a zakopává o ni. Izák Feldwurm chce poznat město také tak, že lustruje kadibudky a počítá marmelády ve spížírnách, nad zesnulou doktorkou Kamińskou pak bdí v temném pokoji dva pestrobarevné dřevění kohouti, zatímco skuteční truchlíci v kuchyni pojídají ztvrdlé sušenky.

Místa veteše

Dojem hledání ztraceného času podporuje prostor, v němž se povídky odehrávají. Zarostlý hřbitov, který se mávnutím kouzelného proutku mění v exotickou rajskou zahradu, knihovny a antikvariáty přeplněné starými tisky a stohy zapomenutých, rozpadajících se knih, bleší trhy a vetešnictví. Život člověka ulpívá ve věcech, jimiž se obklopoval, v kabátech, pérových dekách, pantoflích, spodním prádle s přezkami, naftalínových kuličkách, samovaru uloženém v kufříku jako mrtvola ptáka v sarkofágu. Všude panuje plíživý rozklad, nepotřebnost, omšelost, ale ve chvílích osvětlení či prozření jakási magie přeměny zaprášený shluk harampádí v nádherne, jasným světlem zalité místo, kde je všechno možné. Bohužel jen na okamžik. Vzápětí se prostor pod tíhou myšlenek zase zmenšuje a zamotává, je potřeba se jím prodírat. Čas někdy chvátá, jindy se vleče, a protože se

Karel Teissig: Ilustrace k Brechtovu Třígršověmu románu, 1969

kých událostech, o *tamtěch* letech, *tamtom* shonu, o síti ptačích ulic. Varšava v Pazińského podání připomíná spíš blednoucí negativ než reálné město. A přesto čtenář ani jednou nezapochybuje. Pohřební průvod doprovázející zesnulého starce v některých chvílích příliš připomíná jiné průvody. „Vypadalo to jako příprava na delší pouť, takovou, na kterou se bere celý majetek. Jakub si pomyslel, že lidé na plácku teď odněkud vytáhnou kufry a naloží je na stejný vozík, na kterém měla jet rakev.“

Příběhům nelze upřít melancholii a zádumčivost, zcela jim však chybí jakýkoli patos, pro jiná díla podobného záběru tak charakteristický. Paziński s příznačnou ironií nazývá rakev majákem, jenž má celý průvod následovat, některé postavy označuje tím, co mají na sobě, a povídka tak dostává bláznivý

„nemůže došourat do jasného cíle, je odsouzen k tomu, aby se potuloval mezi hrnci, plechovkami s kávou a sušenkami“.

Teprve na konci všech čtyř příběhů vyprávěč prozradí, že minulost, která ho zahnala do kouta, v něm nevyvolává nostalgii. Hněvivě spílá všem svým předkům: „Znám vaše podvínství, znám nejedno tajemství, tu příběh, tu nějaký střep, všechno v cárech jak vetchá látka, více mlčení než slov. (...) Budu s vašimi vzpomínkami vedoucími do nicoty. S vašim mládím i vašim stářím, mezi nimiž vždycky zela propast smrti. Potáhnou dál břímě vašeho osudu. O to vám přece šlo...“

Autorka je překladatelka.

Piotr Paziński: Ptačí ulice. Přeložil Pavel Peč. Větrné mlýny, Brno 2017, 178 stran.

Svlékání zbytečných vrstev

Oklamaný jako ženský přepis dramatu s Eastwoodem

Sofia Coppola letos získala cenu za režii na festivalu Cannes za snímek *Oklamaný*, který vypráví příběh o vojákovi ukrývajícím se v dívčím internátu. Vizuálně strhující snímek přináší koncentrovanější verzi sedmdesátkového dramatu s Clintem Eastwoodem.

ŠÁRKA GMITERKOVÁ

Nejnovější film režisérky a scenáristky Sofie Coppoly *Oklamaný* zdobí cena za režii z letošního festivalu v Cannes, ale také jej provází tlumené povzdechy, že jde o vcelku zbytečný, od historické reality až příliš odtržený snímek. Ačkoli ve filmografii této autorky najdeme jistě pozoruhodnější díla – radikálně postmoderní *Marii Antoinettu* (2006), melancholickou romanci *Ztraceno v překladu* (*Lost in Translation*, 2003) nebo komentář k současné kultuře celebrit *Bling Ring: Jako VIPky* (*The Bling Ring*, 2013) –, představuje její novinka jakýsi návrat ke kořenům. Historickou látku Coppola naposledy zkusila před jedenácti lety a motivy ženské sounáležitosti a prostorové izolace ve smyslu jakéhosi gynecea (tedy prostoru vyhrazeného pouze ženám) otvíral už její debut *Sebevraždy panen* (*The Virgin Suicides*, 1999).

Těsný remake

V roce 1971, pár měsíců před nástupem *Drsného Harryho* (*Dirty Harry*), uvedla známá režisérsko-herecká dvojice Don Siegel a Clint Eastwood do kin film *Oklamaný* (*The Beguiled*, 1971). Divácky nepříliš úspěšný titul vycházel ze stejnojmenného románu Thomase Cullinana o vojákovi Unie, který se snaží přežít stranou válečné vřavy, v zajetí dívčího internátu. Šlo o poměrně věrnou adaptaci, která nabízela dostatek indicií k rekonstrukci zázemí, postojů i vnitřních stavů hrdiny a hrdinek a z níž zmizel jen motiv rasové neurčitosti postavy slečny Edwiny. Pozvolnou kastraci desátníka McBurneyho Siegel rozvíjí v celé řadě poloh a stylizací, od pulpové erotiky přes thriller až po hororové finále. Sedmdesátkový *Oklamaný* ale především dostředivě směřuje k samotnému Clintu Eastwoodovi

Eastwoodův poloprofil, zůstalo v hlavním posteru aktuální adaptace z jediného mužského protagonisty jen ležící bezhlavé torzo a fotografii dominují hlavní hrdinky. Ačkoli režisérka tvrdí, že natočila novou adaptaci Cullinanova románu, a nikoli úpravu staršího snímku; její notně redukované pojetí i stylizace některých výjevů propojují aktuální film se Siegelovým *Oklamaným* na bázi těsného remaku. Režisérka žádný z dřívějších motivů nerozvíjí ani nepřidává, naopak její autorské gesto v tomto případě spočívá v odlupování nechtěných vrstev.

Bezčasí dívčího internátu

Nejprve Coppola odstranila pevnější historické ukotvení příběhu. Válka Jihu proti Severu slouží jen jako dobový šum zpovzdálí – McBurney je nepřátelský Yankee v adekvátní uniformě, internátní chovanky v čele s ředitelkou vystupují jako jižanské dámy, a tím veškeré dějinné zasazení končí. Nový přepis také škrtá důležitou postavu černošské služebné Hallie, jež v knižní předloze i Siegelově filmu jako jediná z celé domácnosti odolává McBurneyho svodům a kterou s desátníkem pojí zvláštní spojení, neboť oba v domácnosti slouží různým zájmům a potřebám jejích obyvatelk. Nový snímek svou rasovou unifikaci lakonicky odbyvá úvodním konstatováním, že otroci odešli. Coppola se však nikdy nenechala svazovat diktaťem rekonstrukce konkrétních historických reálií a snažila se spíše vystoupat nad ustálená vyprávění o minulosti. V *Marii Antoinettě* přibližovala francouzskou panovnici současnosti pomocí řady stylových, hudebních i kostýmových strategií. *Oklamaný* jde však ještě dál. Jeho poselství o štědré, všeobjímající a zároveň nebezpečné ženské touze, o frustraci, stra-

jsou zbaveny individuálních rysů a fungují spíše jako archetypy.

Trhání látky a padající knoflíky

Asi nejvýraznější, ryze coppolovský rys *Oklamaného* představuje cudnost a jistá fyzická zdrženlivost. Snaha o dodržení historického bontonu nenabízí uspokojivé vysvětlení, protože i ve starších režisérčiných filmech scházejí sexuálně otevřené scény. Fyzickou přitažlivost Coppola vždy obestírala romantickými fantaziemi, které často zůstaly nenaplněny a rozhodně nevygradovaly v pohledy na obnažená, zpocená těla. Přestože *Oklamaný* precizně buduje atmosféru vzrůstajícího roztouženého napětí, nikdy nám nedá nahlédnout pod sukně obyvatelk internátu. Přitom jde bezesporu o nejfyzičtější film z dosavadní režisérčiny filmografie: kamera v detailních záběrech, stejně jako ruce slečny Marty, skoro laská McBurneyho trup. Právě zde leží asi nejzásadnější odklon od Siegelovy verze, která scénu omývání vojákova těla nedovede takto rozevřít, odstínit a nenápadně gradovat a míří vstříc vizuálně přímočařejšímu erotickému spektaklu. Stáváme se tak svědky poněkud perverzního sexuálního snu, pohledů do záadří a záběrů přes odhalené dívčí pozadí; naopak sex v podání Sofie Coppoly znamená zvuk trhání látky a padajících knoflíků.

V kontextu dosavadní tvorby Sofie Coppoly jde o nezvykle tichý film, který neobsahuje žádné kontrapunktické písně ani zvolna odkapávající tóny tušené melodie. Úvodní scény rámuji pouze tlumené údery do bubnu, lehce zaměnitelné s diegetickými zvukovými efekty; finále pak patří k nepoznání zpomalené Monteverdiho skladbě *Magnificat*. *Oklamaného* tedy víc než kdy jindy táhne vizuální stránka. Důsledně prokomponovaná mizanscéna se proměňuje v závislosti na vývoji vztahové dynamiky. Například pokud chovanky vnímají McBurneyho jako vítaného hosta, působí interiéry zabydlenějším dojmem, avšak jakmile se opět stává pouhým věznem, jsou místnosti prázdnější. V souladu s jejich vyabstrahovaným pojetím režisérka postavy v místnostech redukuje na pouhé neostré siluety, čímž opět podporuje nadčasové vyznění příběhu. *Oklamaný* na povrchu ulpívá zcela vědomě a drobná gesta a náznaky, na první zhlédnutí téměř nepostřehnutelné, se skládají do složitě, pouze tušené sítě vztahů.

Představitelé mužských postav se ve filmech Sofie Coppoly pravidelně střídají, naopak s vybranými herečkami režisérka spolupracuje opakovaně. Přesto v *Oklamaném* nad zbytek obsazení ční Nicole Kidmanová, novíčka v jejím univerzu, v roli slečny Marty. Hvězda, jejíž kariéra se po letech útlumu momentálně nachází na dalším vrcholu, do snímku kromě ztělesněné noblesy vnáší lehce ironický tón, aniž by balancovala na hraně karikatury. Role ředitelky má mnohem blíž ke campové stylizaci, neboť v sobě snoubí dvě extrémní polohy – slečna Marta je spasitelkou i andělem zkázy zároveň. V podobných sebereflexivních úlohách tematizujících předstírání Kidmanová po léta exceluje a v *Oklamaném* tato subverzivní dvojlomnost nejenže vyvěrá z její role, ale prostupuje celým filmem. Dobře vychované jižanské dámy udržují dekorum, ale propadají i skrytým tužbám. Domácí strava člověka postaví na nohy, nebo mu je naopak podrazí. A stehy dovedou spravovat šaty, sčelovat rány a také uzavírat pytle s ostatky.

Autorka je filmová historička.

Oklamaný (The Beguiled). USA 2017, 94 minut. Režie a scénář Sofia Coppola podle stejnojmenného románu Thomase P. Cullinana, kamera Philippe Le Sourd, střih Sarah Flacková, hudba Phoenix, hrají Nicole Kidmanová, Colin Farrell, Kirsten Dunstová, Elle Fanningová ad. Premiéra v ČR 13. 7. 2017.

Asi nejvýraznější rys *Oklamaného* představuje cudnost a fyzická zdrženlivost. Foto Focus Features

a jeho úloze tragického antihrdiny. Na jednu stranu je McBurney zkušený manipulátor a zřejmě také chronický lhář, na stranu druhou právě on končí zmrzačený a z internátu brutálně vypuzený.

Zatímco v případě Siegelovy verze jsme se mohli ptát, zda *Oklamaný* nabízí vizi spravedlivé odplaty určené feministickému publiku, anebo jen bajku o mužském strachu ze soběstačných žen, snímek Sofie Coppoly už žádný prostor pro zbytečné dohady neskýtá. Režisérka od začátku tvrdila, že ji zajímá ženská perspektiva příběhu, a tuto pozici jasně avizuje už samotný plakát k filmu. Oproti verzi ze sedmdesátých let, jejímž plakátu vévodil

chu i soužení je tak silně vytržené z dobových kontextů, že by se mohlo odehrávat v dívčím internátu jakékoli éry.

K těmto univerzálním přesahům a výkladům notně přispívá také odtrženost figur od vlastní minulosti i jejich vnitřního hlasu. *Oklamaný* nikdy nevykročí za hranice přítomného časoprostoru ani do nitra individuálních postav. Zatímco krátké flashbacky sloužily v případě Siegelova filmu plastičtějšímu vykreslení protagonistů (McBurney jako chladný manipulátor, ředitelka slečna Marta prožívající incestní románek s bratrem), ve verzi Coppolové jasná vodítka scházejí. Tato absence dále prohlubuje ahistorické ladění příběhu – postavy

Továrna na nic rozhodně není „naivně“ angažovaná. Foto Terratre Films

Limity neorealistického muzikálu

Festival v Karlových Varech uvedl portugalský snímek *Továrna na nic*. Na téměř tříhodinové ploše se zabývá smysluplností práce v pozdním kapitalismu ve formátech realistického dramatu, akademické disputace i rozverného muzikálu.

ONDŘEJ PAVLÍK

Snad na každé významnější filmové přehlídce dnes můžeme narazit na sociálně realistická dramata, která „autenticky“ přibližují existenci lidí žijících na „odvrácené straně“ současného neoliberálního kapitalismu. Nejinak tomu bylo letos v Karlových Varech, kde oslnil zejména snímek *Ciambra* (A Ciambra, 2017) o dospívajícím romském chlapci z chudého italského regionu Kalábrie. Pohlcující verismus, kterým se proslavili belgičtí bratři Dardenneové nebo britský režisér Ken Loach, přitom určitě není jediný způsob, jakým lze o těchto společenských problémech ve filmu referovat. Mimořádně pozoruhodnou alternativu představují například angažované portugalské snímky, jež tento rok ve Varech zastupovala bezmála tříhodinová *Továrna na nic*.

Rozverná kontrakinematografie

Středobodem filmu, který natočil u nás prakticky neznámý režisér Pedro Pinho, je továrna na výtahy na předměstí Lisabonu, z níž jednoho dne začnou záhadně mizet stroje a další vybavení. Majitelé se pokusí rozhořčené zaměstnance uklidnit s tím, že se jedná pouze o restrukturalizaci továrny s cílem zvýšit efektivitu práce. Dělníci se ale brzy dovítí, že je ve skutečnosti čeká masivní propouštění, a odmítnou spolupracovat. Jejich zarputilá blokáda poloprázdné tovární haly nakonec vyústí v překvapivý odchod majitelů. Před dělníky se tak otevře možnost chátrající podnik převzít a kolektivně jej provozovat.

Pinhův snímek zprvu nerušeně plyne jako vcelku konvenční realistické drama. Bezprostřednost navozuje pohyblivá ruční kamera a zrnitý 16mm film. Ztotožnění s dělníky prohlubují náhledy do soukromí jednoho z nich. Do vyprávění ale začnou postupně z vnějšku vstupovat komentáře postaršího vousatého sociologa, které se otevřeně vyjadřují k současné hospodářské krizi. Sociolog pronikne do stávkující skupiny zaměstnanců, kauza továrny vzbudí debatu v akademických kruzích. Když pak dělníci zničehonic začnou sborově zpívat a tančit, dojem autentického vyprávění je definitivně tentam.

Rozverné zacházení s filmovou formou, motivované především ideologicky, může připomenout sebereflexivní politickou tvorbu Jeana-Luca Godarda z období filmu *Tout va bien* (Všechno je v pořádku, 1972). *Továrna na nic* ale není natolik radikální ukázkou „kontrakinematografie“, aby iluzivní estetické postupy nabourávala od počátku a téměř bez ustání. Z velkorysé stopáže spíše pozvolna vyvstává ladná syntéza přístupů a stylů, jejímž prostřednictvím snímek nahlíží na problematiku práce v podmínkách pozdního kapitalismu s vyčerpávající komplexností.

Film, který ničemu nepomůže

Muzikálové vsuvky místy připomenou odhodlané budovatelské songy, ale ve skutečnosti vedle opatrného nadšení obsahují i zřetelnou skepsi. Ruku v ruce s těmito odlehčenými žánrovými výjevy jdou také hutné teoretické disputace, jejichž aktéři důkladně rozebírají myšlenku samosprávného řízení továrny. „Nemám k tomu výhrady proto, že by se mi to zdálo příliš odvážné. Připadá mi to naopak málo radikální,“ říká jeden z účastníků debaty. Podle něj dělníkům nestačí zbavit se svých šéfů. I bez nich jsou nadále nesvobodní, protože pokud chtějí svůj podnik úspěšně provozovat, jsou nuceni řídit se tržními principy. *Továrna na nic* tak rozhodně není „naivně“ angažovaná nebo dokonce zjednodušeně tezovitá. Naopak soustavně odhaluje limity toho, o čem (a jak) pojednává. „Myslel sis, že když tenhle svůj neorealistický muzikál ukážeš někde na festivalu ve Francii, že to něčemu pomůže?“ zlobí se dělník Zé na sociologa-dokumentaristu. Nejen že tedy není možné uchovat si práci a „vystoupit“ přitom z kapitalistického systému, ale dost možná postrádá smysl o tom natáčet filmy a ukazovat je ve světě.

Pinho tak svým filmem potvrzuje, že největšími zbraněmi současné progresivní portugalské kinematografie jsou sebereflexivita, hravost a politická naléhavost. *Továrna na nic* sice není tak bláznivě rozmáchlá jako trilogie *Tisíc a jedna noc* (As mil e uma noites, 2015) Miguela Gomeše, v níž se téma evropské hospodářské krize zábavně prolíná s nadpřirozenými motivy. O to soustředěněji ale vypovídá o jedné kauze, sleduje ji až do nejzazších důsledků a klade si zcela zásadní otázky. Co dnes znamená práce? A nesměřujeme k tomu, aby se její význam smršknul na titulní „nic“? Autor je filmový publicista.

Továrna na nic (A fábrica de nada). Portugalsko, 2017, 172 minut. Režie Pedro Pinho, scénář Pedro Pinho, Luisa Homemová, Leonor Noivo, Tiago Hespanha, kamera Vasco Viana, střih Cláudia Oliveira, Edgar Feldman, Luísa Homemová, hudba José Smith Vargas, Pedro Rodrigues, hrají Carla Galvão, Dinis Gomes, Américo Silva, José Smith Vargas ad.

Neústupný rybář a drak korupce

Na festivalu v Karlových Varech se promítal i vítězný snímek sekce Un certain regard z letošního Cannes, íránské sociální drama *Neústupný*. Film Mohammada Rasoulofa spojuje hořkou kritiku společenských poměrů v zemi s přehledným dramatem o boji dobra se zlem.

ANTONÍN TESAŘ

Íránský režisér Mohammad Rasoulof byl v roce 2010 zatčen a obviněn z natáčení bez oficiálního povolení. Byl odsouzen na šest let vězení, nicméně rozsudek mu nakonec zkrátili na jeden rok, přičemž zbytek trestu tráví na svobodě v podmínce. Od té doby už nelegálně či pololegálně natočil tři filmy. Za nejnovější z nich, drama *Neústupný*, dostal letos

na festivalu v Cannes hlavní cenu v sekci Un certain regard.

Jedinec proti systému

Rasoulof je o generaci mladší než silná skupina mezinárodně uznávaných íránských tvůrců, do níž patří Abbás Kiarostamí, Mohsen Machmalbáf nebo Džafar Panahí. Narodil se ve stejném roce jako největší exportní hvězda současné íránské kinematografie Asghar Farhadí, který letos získal už svého druhého cizojazyčného Oscara, tentokrát za film *Klient* (Forušande, 2016). Svým přístupem se ale do velké míry odlišuje od všech těchto výrazných osobností. Ze všech nejdůsledněji totiž sleduje linii sociálně kritických dramát, která se nepokoušejí reflektovat samotné filmové médium (jako filmy Kiarostamího, Machmalbáfa a Panahího) ani nevkládají společenský komentář do příběhů o rodinných vztazích (jako Farhadího díla). *Neústupný* je přímé, bezmála modelové vyprávění o jednotlivci, který vzdoruje tlaku zkorumpovaného systému a postupně mu podléhá. Jeho zápletka připomíná uznávaného ruského *Leviatana* (Leviafan, 2014) od Andreje Zvjaginцева. Hlavní hrdina Reza se živí jako chovatel akvarijních rybek na íránském venkově a místní mafánská rodina ho chce přinutit k prodeji jeho pozemku. Reza tomu vzdoruje, ale přitom stále naráží na všudypřítomnou korupci a strach ovládající celou společnost.

Mytologie melounů

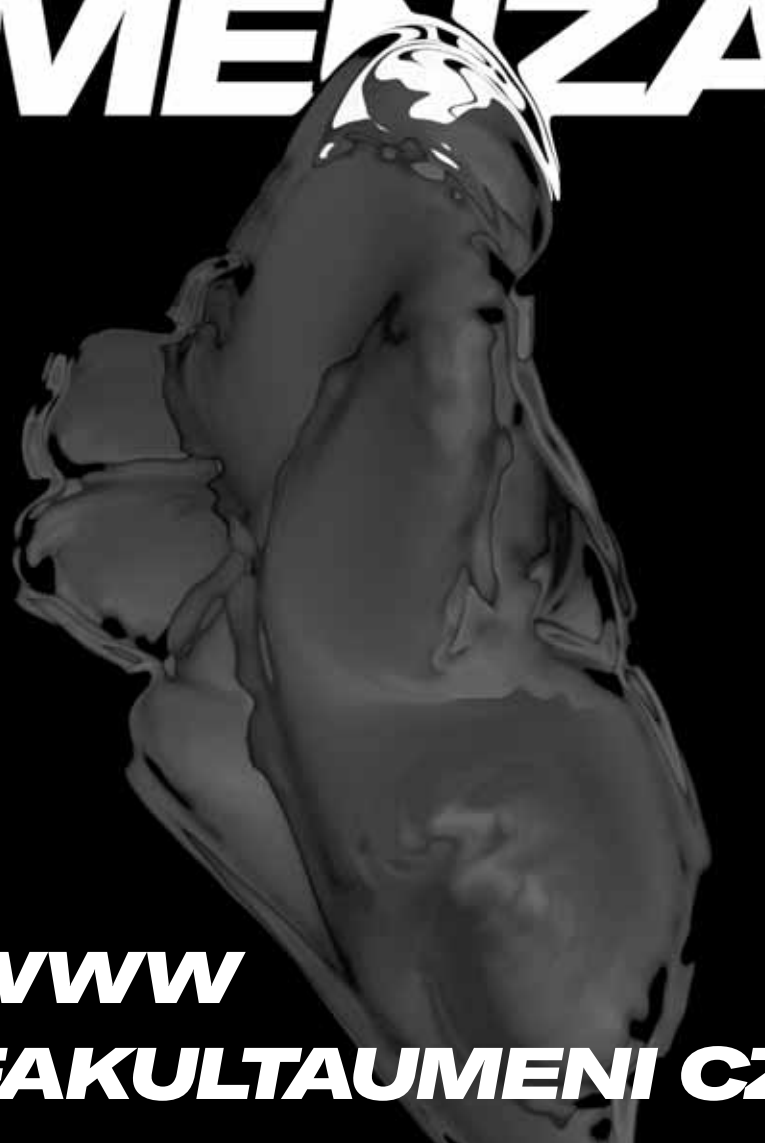
Rasoulofův hrdina je mlčenlivá, takřka westernová figura tvrdého jednotlivce se smyslem pro spravedlnost a vnitřní integritu. Naproti tomu jeho protivník, zločinecký bos Abbás, vystupuje jako monstrum skrývající se většinu času mimo záběr; ovšem zároveň je neustále přítomný skrze svůj absolutní vliv na celou vesnici. Černobílý boj hrdiny s drakem ale narušuje ambivalentnější postava Rezovy manželky, která na určitou dobu přebírá úlohu vypravěčky. Ta na jednu stranu ukazuje, že Rezova umíněnost může mít i destruktivní účinky, a na druhou se pouští do eticky mnohem problematičtějších způsobů, jak se proti nátlaku bránit. Také finální pointa staví hrdinova rozhodnutí i skutečnou povahu monstra do odlišného světla. Celkově ale *Neústupný* volí úplně opačný přístup než odtazitá, nejednoznačná a enigmatická díla festivalového pozorovatelského realismu. Je velice přehledný, díky tomu však přesně a jednoznačně pojmenovává určité společenské problémy. Prostřednictvím žánrového příběhu zasazeného do realistických kulis se dokáže dotknout nejen korupce, ale také tabuizovaných politických problémů minulosti, z nichž současná situace v zemi vychází.

Rasoulofova novinka vznikla s posvěcením íránské vlády, režisér ovšem musel podepsat prohlášení, že jeho snímek nebude „příliš temný“. *Neústupný* tedy nemá charakter typického disidentského snímku, jako jsou nové filmy Džafara Panahího, který byl v roce 2010 také zatčen a odsouzen k domácímu vězení. Svým stylem a produkčním zázemím se na pohled neliší od typických festivalových filmů. Je to uměřený civilní snímek, spolehající na delší, obvykle statické záběry, a tlumenými barvami i zálibou v prostředích oprýskaných úředních budov připomíná spíš rumunskou novou vlnu než tradici íránské artové kinematografie. Svým způsobem emblematická je pro Rasoulofův film série scén, v nichž Reza odchází meditovat do jeskynního jezírka s podomácky vyrobenou pálenkou z melounů (jejíž přípravou také celý film začíná). Samotný prostor jeskyně vyhlíží myticky až pohádkově, ovšem vede k němu cesta přes zdevastovanou průmyslovou krajinu. Právě plynulé spojování archetypálních a sociálněkritických linií je největší předností Rasoulofova portrétu jeho vlasti, o které se stejnou směsí obrazivosti a doslovnosti říká, že ji má rád, ale že je pro něj zároveň „jako otec alkoholik – občas mi jednu vrazí“.

Neústupný (Lerd). Írán, 2017, 117 minut. Režie a scénář Mohammad Rasoulof, kamera Ashkan Ashkani, střih Mohammadreza Muini, Meysam Muini, hudba Peyman Yazdanian, hrají Reza Akhlaghirad, Soudabeh Beizaeová, Nasim Adabi, Misagh Zare ad.

MENZA

**WWW
FAKULTAUMENI.CZ**

**ONLINE VÝSTAVA DIPLOMOVÝCH PRACÍ
FAKULTY UMĚNÍ OSTRAVSKÉ UNIVERZITY**

KIOB FIESTA

29.06. — 03.09.2017

**Zahájení: 28.06.
DJ sety, VR hra, performance:
28.06., 21.07., 03.09.**

Umělci: Bora Akincitürk,
Charles Atlas, Simon Brossard & Julie Villard,
core.pan, Rafał Czajka, Marek Delong & Anna Slama,
dzurillah, FUTURA2000, Yannick Val Gesto, GRAN,
Jakub Hošek & Nik Timková, Thomas Jeppe,
Paul Maheke, New Magic Media,
Reaper Death Seal Corporation, SAMO©,
Anna Solal, Vít Soukup, Sarah Tritz,
Jan Vorisek, Esmay Wagemans

Kurátoři:
Michal Novotný, Lumír Nykl

PLATO
Kancelář pro umění
Českobratrská 1888/14
Ostrava
www.plato-ostava.cz

PLATO Ostrava je příspěvkovou
organizací statutárního města Ostrava

OSTRAVA!!!

#kioX2017

kioX

NOVÝ DIVÁK

**Festival nového
slovenského
divadla a tanca**

**Stanica Žilina-Záriečie
27–30/7 2017**

**WWW
KIOSK
FESTIVAL
SK**

Mluvití stříbro, mlčeti zlato

Třikrát okouzující, ale příliš doslovný Sidi Larbi Cherkaoui

Taneční jazyk belgického choreografa Sidi Larbi Cherkaouiho je dynamický, dobře stravitelný a zároveň překvapivý. Na letošním Tanci Praha se však v inscenacích *Fractus V*, *Faun* a v premiérovém *Nomádu* projevily i slabší stránky jeho tvorby.

JAKUB NOVÁK

V roce 2011 se stalo představení *Sutra* (2008) belgického choreografa s marockými kořeny Sidi Larbi Cherkaouiho, v němž účinkovali šaolinští mniši, symbolem tehdejšího ročníku festivalu Tanec Praha a zároveň i hlavní taneční událostí roku. Letos byly na festivalu uvedeny rovnou tři jeho inscenace – *Faun* (2009), *Fractus V* (2015) a premiéra *Nomád*, která vznikla ve spolupráci s českým souborem 420PEOPLE. Všechny spojuje výrazné zaujetí tělem, jeho proměnami a možnostmi. Jde o výpravu za poznáním pohybu a jeho hranic. Obsahují velmi dynamické a na pohled příjemné pohybové sekvence, které mají schopnost zasáhnout široký okruh diváků bez ohledu na jejich předcházející zkušenosti se současným tancem. Vedle toho je jim společná absence výraznější dějové linky a vysoké fyzické nároky na tanečníky.

Reflexe informačního přetlaku

Festival Tanec Praha ve své současné podobě deklaruje důraznější a kritičtější reflexi světa a společnosti. Představení, jež se stalo symbolickým startovním výstřelem letošního ročníku, muselo tedy už z principu být maximálně otevřené a srozumitelné, formou i obsahem. Cherkaouiho dílo *Fractus V* obojí beze zbytku splňuje: věnuje se velmi aktuálnímu tématu – vztahu jednotlivce vůči (post)informační a postfaktické společnosti, v níž žije. Činí tak velmi působně a lidsky, navzdory zjevné absolutní kontrole nad vlastním průběhem choreografie. Srozumitelnost dále zvyšuje i přítomnost mluveného slova, v němž Cherkaoui čerpá zejména z esejů populárního levicového intelektuála Noama Chomského.

Zvolené téma však zároveň představuje i hlavní negativum inscenace. Tvůrce tu upozorňuje na problém informačního přetlaku – komunikačního smogu, jehož filtrování vyžaduje od člověka často obrovské úsilí. Tato skutečnost je ale spíše jen konstatována, přičemž diváci současného tance budou s největší pravděpodobností bez výjimky patřit k lidem, kteří jsou si těchto rizik vědomi. Navíc autor sám využívá prostředky, které kritizuje: další slova, další text. Informační přetlak, poskytující tlumič stále nesmyslnější brutalitě systému a lidí, kteří jsou jeho součástí, tu však tvoří pouze velmi zběžný rámec,

z něhož inscenace neustále odbíhá a žije si vlastním životem. V rychlém sledu je zde spojeno vysoké i nízké, umělecké i přízemní, často s ironickou nadsázkou, zdůrazňující bezobsažnost velké části sdělení, která se na člověka hrnou a jimiž je potřeba se probírat. Přesycuje diváka obrazy, manipuluje s ním podobně, jako s ním manipulují „fakta“ bez ohledu na pravdivost. Navzdory poutavému hudebnímu doprovodu pestré směsice muzikantů a velmi silné pohybové složce působí inscenace ve výsledku plytce a povrchně. Přes všechno pomyslné „zlato“, kterým je ověšen, *Fractus V* na půdě Fora Karlín spíše probleskoval, než zářil. Na druhou stranu tyto nedostatky vyvážila zmíněná otevřenost a schopnost oslovit široký okruh diváků.

Strach ze smrti

Mnohem intenzivněji, a možná to bylo zčásti způsobeno komorností prostoru, vyzněla inscenace *Nomád*, která vznikla v široké koprodukcí souboru 420PEOPLE a Cherkaouiho skupiny Eastman, festivalu Tanec Praha a divadla Jatka78, kde se také premiéra odehrála. *Nomád* staví na boji se strachem ze smrti na pozadí vysušené pouštní krajiny. Je kontemplací nad místem jednotlivce v jednolitém a neměnném prostoru, jenž nenabízí žádná vřelá uvítání ani vlídné slovo, ale přesto je jediným vesmírem, v kterém pro člověka existuje láska i svoboda. Vesmírem, v němž však také není nikdy daleko k selhání s nenávratnými důsledky a k obavám z toho, že k němu dojde.

Na hraně mezi rozpornými pocity se pohybuje skupina tanečníků, mezi nimiž tentokrát nechyběli ani dva čeští zástupci – Vojtěch Rak (Pražský komorní balet) a Filip Staněk (Národní divadlo moravskoslezské), kvalitativně prakticky nerozeznatelní od členů souboru Eastman. I tato inscenace postupně trochu ztrácí dech, opakuje se a posouvá jen částečně, v jádru jde nicméně o silný zážitek, který si bez problémů vychutná téměř každý.

Tanec fauna s nymfou

Nejslabším článkem z celé trojice tak zůstává jinak poetický *Faun*. Choreografie jako výstup z malířského plátna zachycujícího výsek ze života Fauna a jeho vztahu s Nymfou v sobě

mísí současný tanec s baletními prvky a každá drobnost či pochybení se tak projevuje velmi výrazně a rozbíjí tím celistvost představení. Choreografie je založena na přesnosti a preciznosti pohybů, které na tanečníky kladou obrovské nároky. Bylo bohužel znát, že jim Václav Kuneš ze souboru 420PEOPLE v roli Fauna a částečně i Nicola Leahey coby Nymfa nejsou s to úplně vždy dostat. Ve výsledku se proto zdálo, jako by byl *Faun* primárně určen pro jiné obsazení, a trochu chybělo i větší pocitové spojení mezi oběma tanečníky. Na první pohled šlo o vcelku okouzující inscenaci, ale kazily ji nepřesnosti a nedotaženost.

Sidi Larbi Cherkaoui i letos na Tanci Praha představil silné a přitom srozumitelné choreografie s širokým tematickým rozpětím. Jeho fyzický jazyk je dynamický, dobře stravitelný a dokáže nadchnout či vyrazit dech. Bohužel ne vždy se však daří toto okouzlení a napětí udržet. Touha po další taneční sekvenci či nápadu s postupem představení slábla. Někdy také není potřeba dořít celou souvětí, a místo toho nechat diváka, aby tak učinil sám. Jak se říká, mluvití stříbro, mlčeti zlato. Autor je buněčný biolog.

Eastman / Sidi Larbi Cherkaoui: Faun. Choreografie Sidi Larbi Cherkaoui, tančí Václav Kuneš, Nicola Leahey, světelný design Adam Carrée, kostýmy Hussein Chalayan, hudba Claude Debussy, Nitin Sawhney. Premiéra 13. 10. 2009, Sadler's Wells, Londýn, Velká Británie.

Eastman / Sidi Larbi Cherkaoui: Fractus V. Choreografie Sidi Larbi Cherkaoui, účinkují Sidi Larbi Cherkaoui, Dimitri Jourde, Johnny Lloyd, Fabian Thomé Duten, Patrick Williams Seebacher / Twoface, dramaturgie Antonio Cuenca Ruiz, živá hudba Shogo Yoshii, Woojae Park, Kasper N'dia, Soumik Datta, hudební kompozice Shogo Yoshii, Woojae Park, Sidi Larbi Cherkaoui, Johnny Lloyd, Soumik Datta. Premiéra 16. 9. 2015, deSingel, Antverpy, Belgie.

420PEOPLE & Eastman / Sidi Larbi Cherkaoui: Nomad. Choreografie Sidi Larbi Cherkaoui, tančí Francesca Maria Amante, Mabrouk Gouicem, Nemo Oeghoede, Vojtěch Rak, Antonin Rioche, Filip Staněk, světelný design Willy Cessa, kostýmy Jan-Jan Van Essche, hudba Yarkin a The Sufi Vocal Masters, Felix Buxton. Premiéra 4. června 2017, Jatka78, Praha.

Fractus V Sidi Larbi Cherkaouiho se věnuje vztahu jednotlivce k postfaktické společnosti. Foto Filip Van Roe

KULTURRÅDET
Arts Council
Norway

Ministerstvo financí
České republiky

MINISTERSTVO
KULTURY

ŽIJEME PRO ŽIVÉ UMĚNÍ

prostřednictvím EHP a Norských fondů

Realizace projektů: 2014–2017
Zprostředkovatel programu: Ministerstvo financí ČR
Partner programu: Ministerstvo kultury ČR
Norský partner programu: Arts Council Norway

www.kulturradet.no / www.eeagrants.cz / www.norwaygrants.cz
www.norskefondy.cz

Prostřednictvím EHP a Norských fondů přispívají Island, Lichtenštejnsko a Norsko ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů v Evropském hospodářském prostoru a k posílení bilaterálních vztahů s 16 přijímajícími zeměmi ve střední, východní a jižní Evropě. V programovacím období 2009–2014 rozdělila Česká republika přibližně 3,5 mld. Kč, které směřovaly do řady oblastí.

Program CZo6 „Kulturní dědictví a současné umění“ byl zaměřen na realizaci grantů z EHP fondů ve dvou programových oblastech:

- PO 16 – „Zachování a revitalizace kulturního a přírodního dědictví“
- PO 17 – „Podpora rozmanitosti v kultuře a umění v rámci evropského kulturního dědictví“

Cílem Programu CZo6 byla ochrana a zachování kulturního a přírodního dědictví pro příští generace a jejich zpřístupnění veřejnosti, které mají sloužit jako zdroj poznání přírody a společnosti a nástroj vzdělávání (PO16) a rovněž posílení kulturního dialogu a evropské identity prostřednictvím porozumění kulturní rozmanitosti (PO17).

V rámci programu byli příjemci podporováni v rozvoji spolupráce a výměně zkušeností s partnery z donorských států. Některé aktivity bylo možno realizovat pouze s navázáním bilaterální a partnerské spolupráce. Téměř dvě třetiny projektů byly realizovány v partnerství s institucemi z Islandu a Norska. Díky speciálnímu Fondu pro bilaterální spolupráci bylo možné projekty rozšířit o doprovodné aktivity ve spolupráci s organizacemi z dárcovských zemí.

Hlavním posláním programové oblasti 17 „Podpora rozmanitosti v kultuře a umění v rámci evropského kulturního dědictví“ bylo posílení kulturního dialogu a evropské identity prostřednictvím hlubšího porozumění kulturní rozmanitosti. Cílem bylo podpořit takové projekty, které se odlišovaly svým pojetím, nabízely inovativní pohled a vyvolávaly diskuze jak mezi odborníky a umělci, tak mezi širokou veřejností.

V zájmu vytvoření různorodé nabídky uměleckých forem a projevů byly podpořeny projekty z oblastí:

- profesionálního divadla vč. divadla pohybového a nonverbálního, profesionálního tance a vizuálního umění
- profesionálního výtvarného umění
- profesionálního hudebního umění v oblasti klasické, soudobé a alternativní hudby
- filmového umění

Zaměření programové oblasti 17 nabídlo silnou partnerskou podporu rozvoje a zlepšení realizačních podmínek pro mezinárodní výměny a spolupráce, které jsou potřebné pro rozvoj kreativity umělců, vzdělání uměleckých manažerů a správců kulturních projektů. Program přispěl na oblast živého umění více než 76 mil. Kč a umožnil vznik 30 kreativních a inovativních projektů a 11 doprovodných aktivit, které rozšířily spolupráci s partnery z dárcovských zemí.

Programová oblast 17 v číslech:

76,7 mil. Kč
93 předložených žádostí (32% úspěšnost získání grantu)
30 podpořených projektů (11 divadlo, 7 výtvarné umění, 9 hudba, 3 film)
2 otevřené výzvy
27 externích hodnotitelů
201 zpracovaných externích posudků (98 +103)
69 nových představení, festivalů, koncertů, výstav
144 kreativních workshopů
11 doprovodných aktivit
28 partnerských projektů (tj. 93,3 %)

Spolupráce a partnerství:

29 uměleckých a kulturních institucí z ČR
41 zahraničních partnerů (10 z Islandu, 31 z Norska)
∞ inspirace

Foto: Jan Slavík (Pohled do expozice Skvělý nový svět)

Pesimismus se zábleskem naděje

Nové album Rogera Waterse

Pink Floyd v sedmdesátých letech minulého století propojili původně eskapistickou rockovou hudbu s kritikou negativních stránek moderní společnosti. Novinka Rogera Waterse, který byl v letech 1968–1985 hlavním skladatelem kapely, na slavnou éru v lecčems navazuje. Mimo jiné i silně pesimistickým pohledem na lidstvo.

MARTIN ZOUL

Vysvobození z bludného kruhu chamtivosti spočívá podle Rogera Waterse v obrácení k tomu nejzákladnějšímu – mezilidským vztahům. Foto rogerwaterstours.com

„Žijeme v šílené době a je logické, že se z toho rodí hodně umění.“ Těmito slovy komentoval americký hudebník Win Butler lednové vydání singlu I Give You Power, kterým se jeho skupina Arcade Fire symbolicky loučila s prezidentem Barackem Obamou. Butlerovo prohlášení pak vhodně doplňovala věta, jíž kapela doprovázela zveřejnění skladby na sociálních sítích: „Nikdy předtím nebylo tak důležité, abychom drželi pohromadě a navzájem si pomáhali.“

Tyto teze by mohly sloužit jako motto nového alba, které počátkem června vydal Roger Waters. Odráží se v nich totiž binární povaha jeho tvorby, v níž se velká politická témata promítají do osobních příběhů malých lidí. Mezi posledním řadovým albem někdejšího baskytaristy Pink Floyd *Amused to Death* a aktuálním *Is This the Life We Really Want?* uplynulo dvacet pět let. Z hlediska lidského života je to značná prodleva, v optice Watersovy umělecké vize jde ale o nepříliš podstatné měřítko.

I tam, kde v písňových textech hovoří o konkrétních symbolech nedávné historie, je v pozadí jasně čitelná snaha vystihnout univerzální mechanismy lidského jednání. Nemusíte přitom být skalními fanoušky Pink Floyd ani Watersovy sólové produkce, abyste odhadli, že účet, který se tu lidstvu vystavuje, není příliš lichotivý. Waters opakovaně vyjadřuje přesvědčení, že nejsme schopní poučit se ze svých chyb a tím se odsuzujeme k jejich opakování.

Skeptik s nadhledem

Sám Waters pak na desce vystupuje v roli jakéhosi personifikovaného svědomí. Nestaví se ale morálně nad příslušníky svého druhu – nejen že s nimi soucítí, ale dokonce na sebe bere i část viny za jejich hříchy. Autorova hořkost vychází ze stejného zdroje jako zděšení kosmonauta Taylora z *Planety opic* (Planet of the Apes, 1968), když si v závěru filmu uvědomí rozměr zkázy, k níž coby součást lidstva přispěl.

K přesvědčivosti sdělovaného poselství napomáhá Watersovi témbra jeho hlasu, do něhož se s postupujícím věkem (sedmdesátku oslavil před čtyřmi lety) dostává cosi z vědoucího nadhledu typického pro Leonarda Cohena či pozdního Johnnyho Cashe. Waters si je zjevně dobře vědom svých vokálních předností i omezení. I přes relativně malý hlasový rozsah dokáže využívat různých poloh svého přirozeného nástroje, cohenovským recitativem počínaje a naléhavým zpěvem na hranici svých dechových možností konče. Jakožto výhradní autor textů i hudby pak přirozeně ctí potřeby obou složek alba. Asi budu považován za heretika, ale v tomto ohledu mi připomíná Michaela Kocába – vypjaté hlasové polohy obou zpěváků jsou ostatně velmi podobné.

Jak zmodernizovat dinosaura

Hudební stránku desky silně ovlivnil producentský dohled Nigela Godriche. Neoficiální člen Radiohead a častý spolupracovník Becka se narodil v roce 1971. Vrcholná díla Pink Floyd tedy mohl začít vnímat až s několikaletým odstupem. Snad právě proto zní *Is This the Life We Want?* jako moderní rockové album, nikoli jako dílo do dnešní doby přeživšího dinosaura z hudebního dávnověku.

Pryč jsou progrockové kvilející kytary i epické klávesové linky typické pro desku *Amused to Death*. Vedle sporadicky použitých syntezátorů zní na novince obyčejný klavír; místo všudypřítomných ženských sborů dobarvuje Watersovy vokály pouze dvojice zpěvaček z newyorské kapely Lucius. Pokud něco jednoznačně odkazuje na tvůrcovu minulost, pak je to kromě jeho hlasu a skladatelského rukopisu četné využití samplů rozhlasového vysílání a dalších „gerojšů“. Autorem těchto zvukových koláží, jak jsou označeny v bookletu, je Nigel Godrich. Někdy zrcadlí jedno z vůdčích témat nahrávky – plynutí času, jindy písně tematicky dokreslují a občas plní čistě ilustrativní funkci. Právě poslední využití je asi nejproblematičtější, protože hudba zbytečně obtěžkává doslovností. Když

ve skladbě Déjà Vu Waters zpívá o rizicích používání válečných dronů, dokáže si posluchač nastíněnou situaci představit i bez zvuku simulujícího dopad bomby.

Světlo v temnotách

Tím se dostáváme k negativům desky. Roger Waters je zručný textař, schopný funkčně propojit v rámci jedné skladby abstraktní lyrické výrazy s konkrétními obrazy válečného utrpení, politické zvěle i environmentálních pohrom. Málokdy však ve svém lennonovském zanícení ponechává prostor k vlastnímu výkladu. Jeho texty jsou interpretačně uzavřené a dávají posluchačům na výběr jen ze dvou možností: buď mohou autorovu vizi bezvýhradně přijmout, anebo stejně rezolutně odmítnout.

Ve výsledku tak Waters káže lidem, kteří jsou na jeho víru už dávno obráceni. Rovněž je znepokojuje odklon od hodnot, na nichž vyrostla západní společnost, nevšímavost k osudu lidí zmítaných válečnými konflikty, politický populismus a řada dalších jevů, na které tu hudebník upozorňuje. Možná i o nich platí, že se názorově přiklání k levici, ze setrvačnosti ale volí pravicové strany, jak se praví ve zmíněné písni Déjà Vu.

Album se přesto od mnohých kritických pohledů na moderní společnost liší v jednom zásadním bodě. Poté, co Waters vykreslí současnost v nejtemnějších barvách, nabídne ke konci desky záblesk naděje. Vysvobození z bludného kruhu chamtivosti, která sužuje lidský rod, spočívá podle něho v obrácení k tomu nejzákladnějšímu – mezilidským vztahům. Když potkáte někoho, na kom vám záleží, nemůžete už být neteční k běsům okolního světa, říká se v závěrečné skladbě Part of Me Died. Možná je to naivní, zároveň je to ale jediná konkrétnější naděje, kterou na světě máme.

Autor je kurátor hudebních podcastů XPLAYMIX.

Roger Waters: Is This the Life We Really Want?
Columbia Records 2017.

Vždy mě zajímaly pokožky věcí

S Hannou Rose Shell o kamufláži coby tématu umělecké tvorby

Americká filmařka a historička technologií Hanna Rose Shell navštívila Prahu v rámci rezidenčního programu nadace Agosto Foundation. Její práce zabývající se fenoménem kamufláže jsou do 20. srpna k vidění na kolektivní výstavě **Vlákna, klubka, tkaniny** (Myšlenky jsou tenká vlákna) v Oblastní galerii Vysočiny v Jihlavě.

VÍT BOHAL

Ve své knize *Hide and Seek: Camouflage, Photography, and the Media of Reconnaissance* [Hra na schovávanou: kamufláž, fotografie a média průzkumu, Zone Books, 2012] i v krátkém filmu *Blind* [Slepá, 2012] se zabíráte tématem kamufláže. Nepojímáte kamufláž pouze jako vzor textilií, spíše jako „soubor institucionálních struktur, multimediálních praktik a průsečíků subjektivity, které se vyvinuly v průběhu dvacátého století v prostředích, pro něž je charakteristická fotografická a filmová intervence“. Jak se stala kamufláž součástí tolika vrstev moderního života?

Ve své knize tvrdím to, co se snažím ztvárnit i ve filmu, tedy že kamufláž vznikla jako přímá odpověď na technologie fotografického zobrazení, které přišly v polovině devatenáctého století – že se jedná o souběžný proces. Pojem kamufláž se začal používat za první světové války, konkrétně od konce roku 1914 ve Francii a začátku roku 1915 v Anglii. S ohledem na nové možnosti fotografického mapování prostoru se vojska v první světové válce musela skrývat jiným způsobem než dříve. Poprvé se vojáci potřebovali ukrýt nejen před nepřátelskými vojáky, ale také před fotografickými technologiemi, kterými se je protivník snažil vysledovat. Slovo kamufláž se rychle vžilo: vystihovalo trend na bitevním poli i mimo něj, a to v celé společnosti.

Během svého výzkumu jsem zjistila, že se fotografie od konce devatenáctého století – a také s tím, jak se stávala součástí zkoumání přírody – měnila. Lidé se jinak dívali na zvířata a proměňoval se i způsob, jak o nich uvažovali. Fotografie se stala způsobem, jak se dívat, a tedy něčím, před čím se můžeme také ukrýt.

Co se týče všeobecně známých textilních vzorů, které mají sloužit jako kamufláž – ty se staly běžnou součástí současných módních aplikací; především v souvislosti s výrobou pro armádu a s kulturní apropriací v době vietnamské války a po ní. Za kulturní re-apropriaci pak můžeme považovat pronikání těchto prvků do „vysoké“ módy hlavního proudu, ke kterému docházelo v posledních desetiletích. Ve světě módy můžeme kamufláž pojímat v ironické binární opozici mezi

vyčníváním a splýváním. Tyto vzory a textilie jsou ale jen částí příběhu – jedna z tváří systému a praktik, které dohromady tvoří kamufláž. Ostatně uniformy s kamuflážovým vzorem byly zavedeny jako standard až po druhé světové válce a stále probíhá debata, zda jsou vůbec dostatečně účinné.

Kromě teoretické práce zaujímá téma kamufláže významné místo také ve vaší umělecké tvorbě, například ve zmíněném filmu *Blind* nebo ve filmu *Scout:Sniper* [Lovec:odstřelovač, 2013]. Jak jste dospěla k problematice mimikry a kamufláže, kterým se věnujete v tak velké míře?

Vždy mě zajímaly pokožky věcí. Desítky let jsem se v próze, fotografii a filmu věnovala živým povrchům, které vytvářejí naše těla a myslí. Můj zájem o kamufláž vychází z fascinace zvířecími kůžemi, například vycpáváním nebo přírodními diorámami, na nichž jsem stavěla svůj předchozí velký projekt. Svým způsobem toto téma rozvíjím také v projektu o oblečení z druhé ruky; jeho součástí bude kniha, několik filmů a dílčí projekt Morfologie, s nímž souvisí současná výstava v Oblastní galerii Vysočiny v Jihlavě. Výstava potvrzuje do konce léta a pracuji v ní rovněž s textiliemi a praktikami vázanými na představy o užitečnosti a zakrývání. Dopouštím se například re-apropriace plachet na auta, které se mimochodem vyrábějí z kusů vyřazeného oblečení. Pro mě se materiál stává – mnohdy bohužel přehlíženým – uměleckým médiem.

Oblečení z druhé ruky, a to se týká i použitých uniforem s kamufláží, může někdy přenést prvky identity předchozího nositele na tělo toho současného. Kamufláž zakrývá celé tělo, může tedy dosáhnout dočasného vymazání původní identity. Uvažuji o identitě a o tom, jak je zapisována na naší kůži a vrstvách, které vršíme na ni – tyto motivy v mém díle znovu a znovu vyplouvají na povrch. Řada otázek, které mě zajímají, jsou dosud jen implicitní a vymykají se specifické literární formaci. Svým způsobem chápu svoji práci jako cestu k osvětlování určitých témat a otevírání myslí lidí, aby lépe vnímali přehlížené aspekty artefaktů, které nás obklopují a kterým se mnohdy nevěnuje patřičná pozornost: kůžím, jež zahazujeme,

kamuflážovým materiálům, hromadám hadrů, sto let starým poškrábaným fotografiím a tak dále.

Pokud jde o umění a estetickou produkci v kontextu mimikry, považuji kamufláž za velmi užitečný, provokativní způsob, jak uvažovat o multimediálních uměleckých dílech, která vznikla, řekněme, v uplynulém století. Začala jsem pracovat na výstavě *Hiding in Plain Sight* [Co se skrývá před našimi zraky], na níž se hodlám věnovat současnějším projevům. S tématem kamufláže zajisté pozoruhodným způsobem pracuje kubismus; ostatně mezi prvními návrháři kamuflážových materiálů v první světové válce byla řada kubistických malířů. Dlouhodobě také uvažuji o možnostech kamufláže jako rámce pro chápání experimentálního filmu.

V dnešním světě, plném pokročilých technologií a metod špionáže, se biometrika i zaměřování rychle vyvíjejí: daří se kamufláží držet krok se silicím zbrojením na moderním bojovém poli a v souvislosti s vývojem měst?

Je pozoruhodné, že v posledních letech se odehrálo několik skandálů, když se některé vlády rozhodly vynaložit velké náklady na oblečení vojáků a „nové“ kamuflážové vzory, které byly spíše módní, než aby fungovaly jako funkční prostředky krytí na bitevním poli. Ve Spojených státech se nedávno řešila velká kauza s nepřiměřenou vládní investicí 28 milionů na výměnu všech uniforem afghánské armády; tyto uniformy mají kamuflážový vzor, který určil jakýsi armádní důstojník, protože se mu zdál „stylovější“ než ten na starých uniformách. Nový vzor je ale v terénu méně funkční, hodí se spíše do džungle (pracuje s výraznými odstíny zelené), a ne do země, již pokrývá převážně poušť.

Možná má kamufláž potenciál pro pasivní odpor vůči „dromokratickému“ státu, o němž psal kulturní teoretik Paul Virilio. Měl na mysli stát založený na biopolitické kontrole, která „filtruje tekuté masy a pokusy o průniky migrujících hord“. V čem spatřujete budoucnost kamufláže vznikající podle hesla DIY?

Nelze přehlízet dialektický aspekt interakce mezi člověkem a strojem, stejně jako mezi člověkem a jeho mediálním prostředím, z nichž vzniká specifické tvůrčí rozhraní. V podstatě jde o machinimu, což je postup, při kterém se počítačový hráč nabourá do struktury hry, aby v ní mohl vytvářet vlastní narativy. Ve vývoji kamufláží sice najdeme i průlomů a hybatele, ale většinou se měnily díky práci celé třídy kamuflážistů, kteří po generace pracovali pro armády řady států. Kamufláž není jako nůž nebo pistole, nevyrábí se masově, neprodává se v krabicích s přibaleným manuálem, nepojí se s výcvikem. Skládá se z aktivní, pohyblivé sítě postupů, technologií a technik, které musí (znovu)zavádět rozliční hybatele. Kamufláž je ve své podstatě vždy DIY.

Z angličtiny přeložil **Antonín Handl**.

Hanna Rose Shell (nar. 1978) je filmařka a historička vědy a technologií, momentálně působící jako docentka na Massachusetts Institute of Technology. Ve své práci se zaměřuje na témata životního prostředí, médií, vojenských studií a materiální kultury. Vyjadřuje se především prostřednictvím filmu, multimediální a kurátorské činnosti i formou akademických publikací.

Instalace Hanny Rose Shell na výstavě **Vlákna, klubka, tkaniny** (Myšlenky jsou tenká vlákna) v Oblastní galerii Vysočiny v Jihlavě

Vlastní tělo jako médium

Společenská diagnóza Margot Pilz

Margot Pilz: Trotz-dem, č. 2, Bílá cela, 1983

Výstava iniciovaná Domem umění města Brna a Odborem kultury města Vídně představuje českému publiku poprvé větší výběr z tvorby Margot Pilz. Tato multimediální umělkyně žijící ve Vídni ve svých dílech od sedmdesátých let poukazuje na limity patriarchální společnosti i ekologické hrozby.

PETRA HLAVÁČKOVÁ
PETRA WILLERTHOVÁ

Margot Pilz se narodila v roce 1936 v Nizozemí, vyrostla v Indonésii a během druhé světové války byla vězněna společně s matkou v koncentračním táboře na Jávě. Vystudovala módní a portrétní fotografii a poté provozovala vlastní studio. Reklamní fotografie se jí ale zdála příliš povrchní, a tak se od sedmdesátých let začala naplno věnovat umělecké tvorbě. Pomocí performance, uměleckého výzkumu a fotografické dokumentace tematizovala tehdejší sociální problémy západní společnosti i poetiku každodennosti. Jako členka Mezinárodní akční společnosti výtvarných umělekyní (IntAkt) se začala vyjadřovat k diskriminaci žen nejen na rakouské kulturní scéně a toto téma je v její tvorbě živé dodnes.

Nezřetelné ženské postavy

Výstava v brněnském Domě umění je koncipována jako retrospektiva, divák postupuje v Galerii Jaroslava Krále chronologicky a seznamuje se postupně s hlavními myšlenkami v díle autorky. Ta ve svých raných fotografiích řešila různá osobní dilemata s obecnějším přesahem, což je patrné na snadno interpretovatelných fotografiích, jako například *Domovník a jeho stín* (kol. 1973) nebo

Poslední večere (1979) s ženskými interpretkami a kojící matkou v roli Ježíše Krista. Tyto práce kriticky glosují rakouský katolický konzervatismus, který má pro ženy v rodině vyhrazenou funkci matky a služky a v rámci pracovního (uměleckého) prostředí pozici podřadné umělkyně a finančně podhodnocené pracovní síly. Umělkyně k tomu využívá jednoduchých výrazových prostředků, jako jsou dlouhé expozice, zachycující skryté či mizející postavy, nebo fotografie ručně doplňuje vysvětlujícími poznámkami.

Na konci sedmdesátých let přibývá v jejím díle práce s časem. Kromě již zmíněné delší expozice začíná využívat série po sobě jdoucích záběrů, jimiž vytváří jednoduché příběhy. Další část výstavního prostoru je tedy věnována čtyřdílné sérii černobílých fotografií, na nichž se umělkyně zachytila v emotivně vypjatých pozicích – znehybněná s rukama za hlavou či schoulená do klubíčka. Fotografie vznikly mimo jiné jako reakce na její násilné zadržení policií během demonstrace žen v roce 1978 ve Vídni. Tyto autoportréty se záměrně zakrytým obličejem se stávají feministickým manifestem všech „neviditelných“ žen. Další série fotografií z roku 1982 z cyklu *Čtvrtá dimenze* – s křečovitě zaťatýma rukama v různých variantách –, je mimo jiné reakcí na vlastní zkušenosti v manželství a na svoji roli v rámci rodiny.

Vytvářet vlastní prostor

Vrcholem tohoto období je projekt *Bílá cela* z let 1983–85. Opět se zde setkáváme se symbolickou postavou anonymní ženy v podání umělkyně, jež je uvězněna ve stísněném prostoru pěti stěn, z nichž vrchní je pohyblivá. Právě ta schoulenou ženu omezuje v pohybu, stlačuje ji k zemi, až ji zcela pokoří a ona pod ní zmizí. Margot Pilz sama interpretuje toto dílo jako vyjádření potřeby vlastního vnitřního prostoru, jehož velikost se odvíjí od jejího aktuálního psychického a emocionálního rozpoložení. Dá se ale vyložit i nadosobně – jako omezování svobody a tvorby žen patriarchální společností. Nelze si ale nevšimnout i obráceného způsobu čtení zespodu nahoru, kdy se postava zvedá ze země s tíhou na bedrech a postupně si vlastní silou kolem sebe vytváří svobodný prostor.

V osmdesátých letech se autorka věnuje dalším aktuálním politickým tématům. Z roku 1982 pochází instalace *Kaorle in Karlsplatz*, tvořená

písečnou pláží se slunečníky, lehátky a nafukovací velrybou v bazénu před kostelem svatého Karla Boromejského v centru Vídně, jež vznikla v rámci festivalu Wiener Festwochen. Šlo o ironický komentář k ignorantskému přístupu západní společnosti ke globálním ekologickým problémům. Z této akce jsou na výstavě k vidění fotografie a bizarně vyhlížející koláže.

Existenciální úzkost

Na konci osmdesátých let začala Margot Pilz jako jedna z prvních umělekyní pracovat s počítačem a manipulovanými digitálními obrazy. V této době se její díla přibližují abstraktnímu výrazu. Na první pohled čistě formální experimenty s kódy a barevnými pixely však vždy skrývají hlubší smysl, který nemusí být na první pohled čitelný. Jako v případě skupiny obrazů s názvem *ATB-Datenbank*, jež obsahuje jen seznamy jmen a čísel. Při bližším zkoumání si lze všimnout různojazyčných (mimo jiné i českých) jmen převzatých z databáze vídeňského telefonního seznamu, která odkazují k prolínání kultur a národností a k fenoménu migrace.

Ve videu *Gasoline Tango* z roku 1988 se střídají záběry asfaltu a lidské kůže doplněné zvukem bijícího srdce (který bohužel na výstavě není k dispozici). Margot Pilz vysvětluje, že impulsem pro jeho vznik byly časté a děsivé zprávy o počtu mrtvých na dálnicích při dopravních nehodách. Téma neustálého ohrožení lidského života prolíná celou její tvorbou. Drsné existenciální motivy jsou však podávány s lehkostí a ironickým humorem. Vizualní jazyk této dosud tvořící angažované umělkyně je přitažlivý a srozumitelný, aniž by ztrácel hořký podtón a politický přesah ostré společenské kritiky. Škoda jen, že se do omezeného prostoru brněnské výstavy nevešla její nejsoušasnější díla a také větší množství soch a multimediálních instalací.

Autorky jsou historičky umění.

Margot Pilz. Dům umění města Brna, 7. 6. – 30. 7. 2017.

na oprátce

12 < 16

ONDŘEJ FUCZIK

„Nebudeme ustupovat z tvrdého kursu – tvrdých bezpečnostních prověrek lidí, kteří by sem měli přijít. Zatím jsme jich za celou dobu projektu přijali dvanáct a já odmítám z těch přísných bezpečnostních opatření, která jsme přijali, ustoupit,“ říká v jakémsi rozhovoru ministr Chovanec, jehož názor reprezentuje většinové stanovisko naší vlády.

Srovnávání probíhající uprchlické krize – a způsob, jak se s ní u nás vypořádáváme – se stavem současného výtvarného umění může působit jako lehce „přitažené za vlasy“. Přesto se nabízí, především kvůli ostré hranici, která odděluje zastánce a odpůrce obou táborů. Šestnáctiletá Dorothea, studentka prestižního pražského gymnázia, společně se svou o dva roky mladší sestrou vystavily minulý měsíc ve stálé sbírce Moravské galerie

umělecký projekt na téma hranice, který vznikl v rámci mezinárodní studentské soutěže Máš umělecké střevo?. Jejich práce (a stejně tak výtvoři studentů ze Slovenska či Maďarska) se na několik týdnů ocitly mezi historickými olejomalbami nebo dřevěnými plastikami svatých. Sestry ve své práci zachycují (prostřednictvím kreseb, fotografií a malých objektů) cestu zbloudilého cizince, který vstupuje na neznámé území. Aby se v něm zorientoval, má k dispozici krabičku poslední záchrany, kápězetku. V ní je mapa teritoria, kterým bude procházet, je tam i jakýsi návod, jak se v tomto prostředí pohybovat – třeba jak reagovat na zvyky a chování lidí, které potká. V krabičce najde i různé předměty a pomůcky – i ty se mu budou pravděpodobně hodit. Vše je vytvořené za pomoci stylizovaných obrazů, komiksového vyprávění a jednoduchých znaků, nejčastějších prvků dnešní vizuální komunikace. Mimochodem – ani jeden z desítek studentských projektů v rámci soutěže nenesl stopy podpory „tvrdého kursu“, jak o něm mluví zmíněný ministr. Naopak.

Překračování hranic je paradoxním tématem dneška. Na jednu stranu dochází každý den k jejich reálnému posouvání, na stranu druhou stavíme ploty a zdi na nedávno

zbořených (a historicky překonaných) hranicích mezi státy. Výtvarné umění může sloužit jako dokonalý symbol tohoto „podvojného“ uvažování: tradiční pojetí, které dlouhodobě nedokáže překročit zažitě stereotypy, a komplikovanější, máločím omezený svět internetu, bezbřehé sdílení informací, kombinování technologií, které naopak tak přesně reprezentuje současné umění. Třeba právě výstava studentů v tradičně uspořádaném galerijním prostoru s videoprojekcí mezi historickými díly dokazuje, jak snadné je podobně vystavěné hranice probořit.

„Obrazy“ rychle zaplňují prostor a nahrazují tradiční „slova“. Výtvarné umění, jeho historie i současnost mohou prokazatelně pomoci s orientací v dnešním světě. Dokonce bych řekl, že díky své multidisciplinaritě lépe než ostatní obory. „V prváku máme v prvním pololetí čtvrt roku výtvarku a pak čtvrt roku hudebku. Potom si musíme vybrat, kam budeme chtít chodit v příštím pololetí a taky ve druháku a ve třetáku. Výtvarku máme v prváku dvě hodiny týdně, myslím, že ve druháku i ve třetáku je to stejné,“ popisuje současný stav výuky zmíněná studentka.

Studenti a studentky zcela samozřejmě propojují obraz (fotografie, video), psané slovo

(vlastní texty, práce s internetem) s nejnovějšími technologiemi. Přesto – zcela nepochopitelně – zůstává zájem o tento typ výuky na okraji našeho vzdělávacího systému. Přitom je jasné, že v době, kdy „obrazy“ a „vizuální spamy“ zaplňují většinu mediálního i každodenního prostoru, je takováto gramotnost nutná pro získávání orientace: ta umožňuje, kromě jiného, bránit se nejružnějším podobám zneužívání a (politické, mediální, marketingové) manipulaci. Třeba právě v období krize spojené s uprchlické krize. Ale abychom nebyli nespravedliví – politici prostě vycházejí vstříc názorům většiny naší veřejnosti a přiznávají všeobecné obavy a strach. Bez „kápězetky“, mapy a také naší pomoci je člověk v nouzi často ztracený. Šestnáctiletá studentka, podobně jako většina jejích vrstevníků, to vnímá. Naše země takovou pomoc nabídla dvanácti lidem.

Stejně jako jsou naši vrcholní politici omezení v chápání významu živé kultury a umění pro naši společnost, odráží se jejich zjednodušující způsob uvažování i v otázce uprchlické krize. Ale abychom nebyli nespravedliví – politici prostě vycházejí vstříc názorům většiny naší veřejnosti a přiznávají všeobecné obavy a strach. Bez „kápězetky“, mapy a také naší pomoci je člověk v nouzi často ztracený. Šestnáctiletá studentka, podobně jako většina jejích vrstevníků, to vnímá. Naše země takovou pomoc nabídla dvanácti lidem.

Autor je člen Společnosti Jindřicha Chalupského.

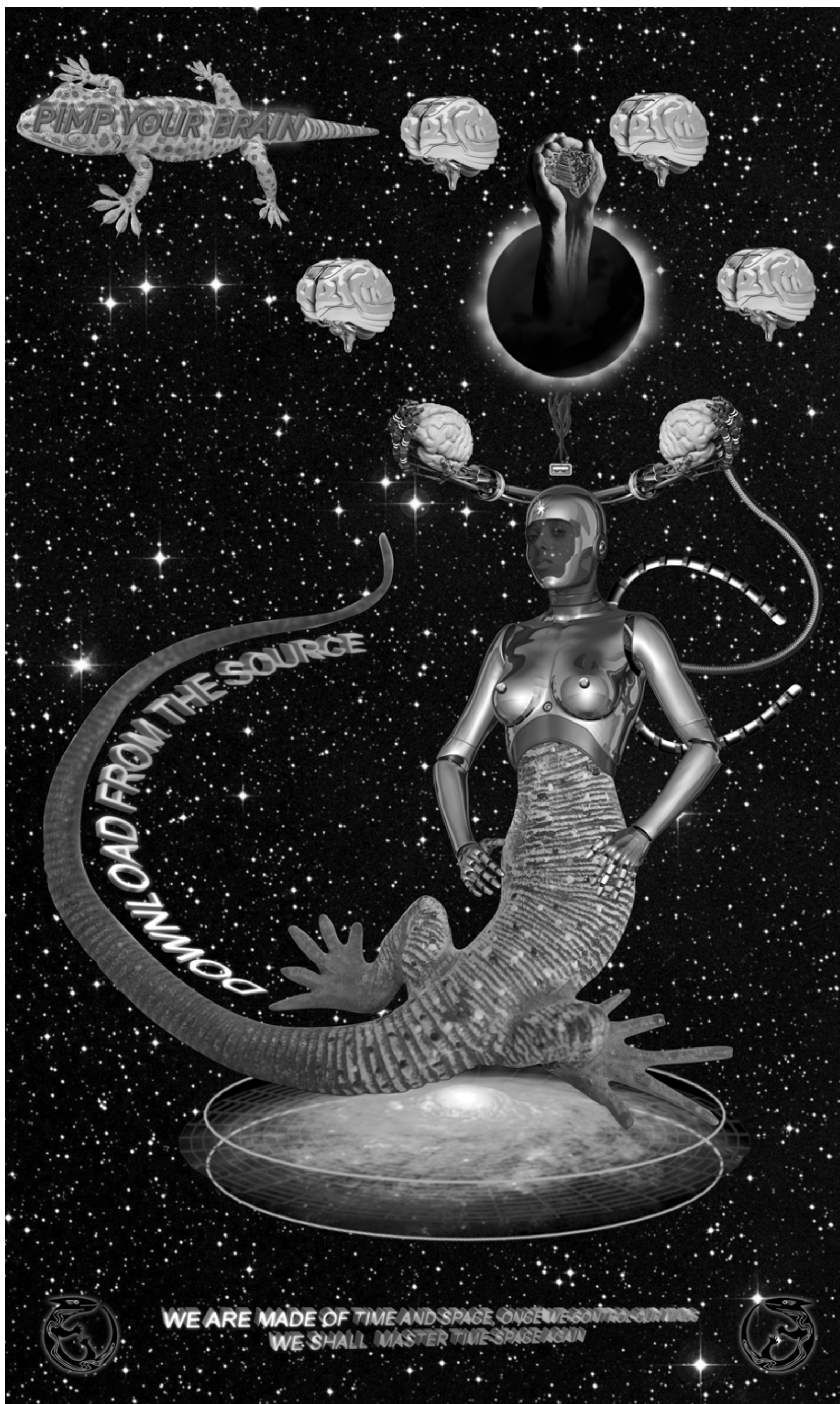
Tabita Rezaire (nar. 1989) je tanzánská
artistka, aktivistka a lektorka s guyansko-dánskými kořeny. Vystudovala v jihoafrickém Johannesburgu a nyní se zabývá všudypřítomnou masovou identitou, technologií, sexualitou a digitální léčebný aktivismus nabízí příběhy západní autority. Tabita je členkou umělecké skupiny NTU, poloviční energetického domu SENEK.

Inner Fire je série digitálních děl, která zkoumají politiku identit, aspirací a života. Koláže ztělesňují archetypy gender, spiritualitu, technologii a narativy ovlivňují její vlastní i k

francouzská umělkyně, video-
a kemetické a kundalini jógy
/ současné době žije a pracuje
. Její praxe odhaluje možnosti
itiky technologií. Ve své tvorbě
tící koloniality a jejími vlivy na
, zdraví a duchovnost. Její di-
zí paralelní čtení dominantních
a Rezaire je zakládající členkou
inou dvojice Malaxa a matkou

autoportrétních koláží, které
ací a rozporů, jež umělkyně za-
černé ženy s ohledem na rasu,
gii a kapitál a mapují, jak tyto
olektivní imaginace a identity.

Zuzana Jakalová (Display
tivní praxi)

Nenápadné inferno

Problém s měnícím se klimatem se nerodí mimo náš dosah kdesi za oceánem, pracujeme na něm svými každodenními rozhodnutími. Stále odmítáme přijmout, že současné výkyvy – povodně, sucho, horko – jsou dokladem toho, že v celoplanetárním ekosystému vše souvisí se vším.

JIŘÍ MALÍK

Hlavní podmínkou života pozemského typu je přítomnost vody, atmosféry a udržení jejich teploty příznivé pro většinu rostlinných i živočišných druhů. Průměrná teplota atmosféry pro současnou historickou etapu Země je čtrnáct stupňů Celsia při jejím povrchu. Nebýt imisí uhlíku do ovzduší, které jsou projevem existence biosféry, byla by teplota o třicet tři stupňů nižší než dnes – tedy děsivých minus devatenáct stupňů Celsia, zcela nevhodných pro život, tak jak ho známe. Je pozoruhodné, že teplotní štít z oxidu uhličitého a dalších plynů způsobujících známý „skleníkový efekt“ funguje jak proti přílišné zimě, tak i proti horku. Ještě překvapivější ale je, že si ho spolutvoří a zejména dynamicky reguluje právě sama biosféra.

Predace a symbióza

Život na planetě si vytváří co nejlepší podmínky k přežití. Tento zásadní poznatek objevil nezávislý vědec a futurista James Lovelock, když pro NASA zkoumal potenciál tvorby a udržení atmosféry na Marsu. Definoval tehdy hypotetický model „světa černých a bílých sedmikrásek“, kterým dokázal, že se rostliny rozšíří na planetách podobných Zemi tak, aby klima co nejdéle vykazovalo stálou teplotu, a to pouze na základě různého albeda, míry odrazivosti, u odlišných barev květů. I tak zjednodušený ekosystém má již po určitou dobu schopnost odolávat na planetě terestrického typu prostému lineárnímu zvyšování teploty, které generuje mateřská hvězda. Pro nejlepší přežití druhů na planetách obdobných Zemi jsou nutné v zásadě tři typy organismů: mikroorganismy, rostliny; jejich konzumenti, tedy býložravci; a jejich konzumenti, tedy dravci. Tyto typy organismů, byť si navzájem zdánlivě konkurují, jsou na sobě závislé a tvoří zcela systémově dynamickou rovnováhu. Vše, co se vyprodukuje, se i spotřebuje, energie koluje v kruhu a nevytváří se žádný odpad. Jakýmsi „vedlejším“ efektem je pak regulace klimatu.

Smrt jednotlivých organismů, kterou máme stále tendenci chybně vnímat jako krutost či dravost přírody, je ve skutečnosti jediným způsobem, jak udržet rovnováhu života na planetě. Bez ní by nevznikala a neudržela se rozmanitá společenstva, nejsložitější systémy ve vesmíru. Princip predace vulgarizovala tržní ekonomika do mylného hesla „silnější přežívá“ a vyvodila z něj i nutnost bezbřehého růstu a boje s přírodou. V konvenčním hospodářství nemá příroda hodnotu, dokud ji člověk „nezhodnotí“ prací. Stejně nezbytným principem pro udržení stability ekosystémů jako predace je však i opomíjená symbióza, která byla donedávna považována jen za zajímavou kategorii vazeb mezi organismy. Je ovšem daleko významnější, ne-li hlavní přírodní silou. Téměř každý strom potřebuje svou symbiotickou houbu, aby vůbec mohl asimilovat. Kromě toho však kořenový systém dřevin a vlášení hub umožňuje dokonce komunikaci mezi stromy navzájem, a někteří vědci tak v paralele k lidské internetové síti hovoří o „wood wide web“. A z celoplanetárního hlediska pak lze predaci chápat nikoli jako pouhé soupeření, ale jako symbiózu druhů vedoucí k zachování celku.

Jak hluboko je v našem myšlení vůbec vryta obecně přijímaná představa dělení přírody na užitečnou a neužitečnou? Jak zaběhnuté je slovo „škůdce“ pro některé organismy? Dělíme přírodu na „zlou“ a „hodnou“ a krmíme své děti „zlým“ vlkem a „hodným“ myslivcem již od útlého věku. Kupříkladu pro býložravce je přitom „zlý“ vlk požehnáním, protože regulací stavu jedinců brání přemnožení, a tudíž vlastně zajišťuje pro býložravce jako druh dostatek potravy. V roce 1995, sedmdesát let po vyhubení vlků v Yellowstoneském parku, se ochranáři pokusili o návrat

vlčí smečky. Do dnešní doby predátoři v parku zregulovali stavy přemnožených losů, kteří likvidovali mladé stromky – a protože ty pak mohly růst, zpevnily se břehy řek a nakonec se navrátily živočišné druhy, které už po desetiletí neměly v parku vhodné podmínky k životu. Ukazuje se, že jakmile se dravec vrátí do míst, kde byl člověkem vyhuben, obnoví se původní rovnováha ekosystému, ten se stává stabilnějším a zdravějším a je pak lépe schopen odolat případným externím zásahům. Takto vyladěný systém udržuje i optimální obsah vody v krajině, což už hluboce souvisí přímo s klimatem. Příroda žádné škůdce nemá, kromě člověka...

Homo destructans

Oteplování planety a vysušování pevnin je stejně jako ostatní globální problémy, jejichž viníkem je lidstvo, výsledkem nepochopení složitosti a zejména propojenosti ekosystémů, živého a neživého světa a jejich vlivu na zdraví člověka. Přestože jsou o tom napsány tuny nejen vědecké literatury, zdá se, že v nás přežívá jakási nevymýtitelná globální hloupost srovnatelná s bludy středověku, která nás nechává lhostejnými ke stavu přírody – našemu externímu tělu – a umožňuje nám více méně v klidu drancovat, je-li co. Snažíme se to patrně i podvědomě vytěšňovat, odsunovat řešení do budoucna a přesouvat vinu jen na elity. Přestože jsou de iure sepsány hory zákonů a mezinárodních smluv o ochraně biodiverzity či klimatu, zabraňování vzniku odpadů a jedů, destrukce pokračuje ve všech směrech. Vzácnou a následováníhodnou výjimkou je globálně úspěšná ochrana ozonoféry.

Přestože víme, že lesy jsou významnou částí našich externích plic, zdá se, že lidé budou stále kácet lesy pro profit, dokud bude stát jediný strom. Středověk zničil evropský prales na otop, domy či stavbu katedrál (kvůli nimž se kácely nejvyšší a nejstarší, takzvané matečné stromy), průmyslová revoluce pak dokončila destrukci druhotného lesa. Dnes se odehrává ve stejném duchu rybolov – až do poslední šupiny. Podle odhadů Organizace spojených národů pro výživu a zemědělství je nyní téměř devadesát procent hospodářsky významných druhů ryb zcela vyloveno, přeloveno nebo vyčerpáno. Oblíbené druhy velkých ryb, jako je tuňák, mečoun, treska a platýs, jsou v opravdových nesházích: jejich populace na celém světě klesly o devadesát procent – prostě jsme je snědli. Zvláště kritická je situace v evropských mořích a Atlantiku. U pobřeží Newfoundlandu došlo počátkem devadesátých let ke kolapsu populace tresky a třicet tisíc rybářů přišlo o práci. Lodě nadnárodních koncernů tedy nyní plují krást „mořské plody“ do Pacifiku. Jen žraloků je jimi ročně uloveno na sto milionů kusů – z toho zčásti pouze pro potřeby gurmánů – na polévku. V tom případě žralokovi uříznou „jen“ ploutve a hodí ho zpět do moře, kde se udusí.

Lidé zřejmě musí betonovat, asfaltovat, létat letadly, jezdit auty, vysušovat krajinu a ničit půdu a celý svět chemií do té doby, než už nebude čas na nápravu. V roce 2011 napsal novinář Julian Cribb pro časopis Nature článek, v němž se zamýšlí nad tím, zdali není potřeba přejmenovat homo sapiens sapiens, který v současnosti prostě rozumně jednajícím druhem není. Jak a jestli vůbec lze léčit globální nemoc tvora „homo destructans“, která již vede k šestému globálnímu vymírání většiny druhů na planetě?

Trvale neudržitelný rozvoj

Tento stav lidského konání je výsledkem mylného uvažování, chybného vyhodnocování faktů a znečištění mysli pseudoinformacemi, které vedou k zúženému pohledu na svět.

Výsledkem je permanentní narušování kruhového procesu ekosystému – tvorba odpadu, historicky zcela bezprecedentní „komodity“, a poškozování jednotlivých ekosystémů a jejich celých skupin prakticky po celé planetě. Jde zprvu o „nenápadné inferno“, které vzniká nejen drancováním zdrojů korporacemi ve velkém, ale i miliardami malých kroků prakticky každého člena lidské rodiny. Každý se utěšuje: „Vždyť co já sám mohu poškodit?“

Dokud bylo lidí celkem osmdesát milionů, mohl se kdokoli třeba stavět na hlavu, a na Zemi to žádný výrazný dopad nemělo. Když je nás sedm a půl miliardy a někdejších osmdesát milionů ročně přibývá, je to zcela jiná situace. Přesto se stále chováme jako tehdy na počátku naší éry: prakticky nikdo se systematicky nestará o to, co činnost lidstva jako celku doopravdy způsobuje.

V osmdesátých letech minulého století se začaly již jasně rýsovat globální problémy způsobené cíleně nelimitovaným (neomezeným) ekonomickým růstem a touhou po stále rostoucím blahobytu. Avšak na pokračování mezi růstu a jeho limity upozorňovali myslitelé již od starověku. Velmi plasticky popsal drancování země a s tím spojené problémy v roce 1898 přírodovědec Alfred Russel Wallace a trvalo dalších sto let, než byly jeho myšlenky uznány na světové scéně – jsou základem zprávy Organizace spojených národů *Naše společná budoucnost* z roku 1987. Avšak tento pokus o změnu paradigmatu by nebyl možný bez doložení neudržitelnosti společnosti studií *Limits to Growth* (Meze růstu, 1972) Donelly H. Meadowsové. Paralelně s tím jako první definovala na začátku roku 1970 termín „udržitelný rozvoj“ ekonomka a spisovatelka Barbara Wardová. Tím se dokončilo formování hnutí za změnu paradigmatu ve prospěch udržitelného života lidstva. Politický kompromis hledání nového směru udržitelnosti, kdy již nebylo a není pochyb o tom, že ekonomický rozvoj bez limitů možný není, vyústil v termín „trvale udržitelný rozvoj“ zmíněné zprávy Spojených národů v roce 1987. Pojem se stal obecně přijímaným principem.

Avšak udržitelný rozvoj na hmotné, ekonomické bázi v konečném prostředí planety je tragický oxymoron z podstaty. Navíc se na osobní úrovni domníváme, jako na počátku epochy člověka, že každý má právo na co největší blahobyt bez ohledu na ostatní. Svoboda spotřeby je přitom zrůdný omyl. Stačí uvést jednoduchý příklad: v obci mají lidé jednu společnou louku daného rozměru, na níž se pase pouze několik ovcí. Jelikož je jich málo, tráva se obnovuje bez problémů. Jakmile si ale pár obyvatel řekne, že si každý koupí ještě další, vždyť co je jen jedna moje ovce navíc, překročí se ekologická únosnost palouku, ovce vše spasou a zbude jen prach.

Vysušování krajiny

Přesně takovým způsobem – milionkrát krok za krokem – vytváříme i sucho. Sucho začíná jen někde daleko kácením amazonského pralesa, ale i u nás, kde odvodňujeme louku za loukou, pole za polem; to u nás průmyslové zemědělství způsobuje erozi půdy, která pak není schopna zadržet dostatečně vláhu (vždyť zdravá zemědělská půda by měla udržet čtyři sta litrů vody na metr čtvereční!). Narovnáváme řeky, likvidujeme mokřady, zahluhubje a betonujeme dna řek i jejich břehy, čímž vysušujeme nivy kolem toků, v nichž se jinak voda zadržuje v případě povodní a které slouží jako zásobárna vody v době sucha, kácíme lesy, stavíme přehradu a stále další budovy na půdě, která nás měla živit. Tak ve velkém ničíme nejen půdu, ale zmenšujeme plochu zeleně, která ochlazuje planetu příjmem vody a odparem, poutá oxid uhličitý, neboť každý zelený list je „klimatickou

O globálním oteplování a paradigmatu kruhu

chladničkou“. Děláme to tak důkladně, že vysušujeme celé regiony, až vznikají pouště či savany – příkladem může být rychle vysychající Aralské jezero v Rusku. Sucho pak umožní zahřát více povrch, tím vanou silnější větry, což ještě více zvýší odpar vody, a to zase umocní globální oteplování zapříčiněné vypouštěním skleníkových plynů lidstvem. Spustila se urychlující zpětná vazba – v tomto případě jde o globální oteplování planety způsobené nejen lidskými emisemi skleníkových plynů, ale i destrukcí půdy a vysušováním krajiny umělým odvodňováním a ničením přírodních toků, špatnými vodohospodářskými úpravami či odlesňováním a destrukcí původních biotopů. Tento nebezpečný proces probíhá prakticky všude, kam se člověk dostal s technikou. Ničíme si svou společnou, jedinou pastvinu, jediný zdroj potravy, jediné plíce, jediný domov.

Za globální destrukci světa přitom nemůže jen populační exploze na chudém Jihu, jak se tvrdívá, ale hlavně plýtvání menšiny bohatého Severu, který doslova krade zdroje (ropa, zemní plyn a další průmyslové suroviny, dřevo, maso, pochutiny, palmový olej – výčet by mohl být téměř nekonečný) po celé planetě a právě zejména chudému Jihu. Kdyby měl každý spotřebu jako průměrný obyvatel Spojených států, potřebovali bychom osm Zemí, nikoli jednu. Kdyby měl každý spotřebu jako průměrný chudý člověk na Jihu, zatím by nás jedna stále užívala.

Ekonomisté, kteří znevažují jakýkoli odpor a zejména mají v hledáčku ekologii – zesměšňují ji, ignorují či o ní tvrdí, že je „třešinkou na ekonomickém dortu“, říkají: přidejte na spotřebě a vše bude v pořádku, musíte si

na vše potřebné nejdříve vydělat. Výzvu ekonomistů k vyšší spotřebě lze ale popsat jako jízdu rychlým vozem bez brzd. Auto přece nebrzdíme zvýšením rychlosti a havárií v první nezvládnuté zatáčce. Vůz rychle jedoucí k ekologickému kolapsu zastavíme bezpečně pouze instalací a použitím brzd, jež sníží ekologickou stopu lidstva na udržitelnou úroveň.

Technokratické paradigma

Zatím ale věříme smrtícímu klišé většiny a technokratických elit u moci: planeta a její příroda je považována za nekonečnou, respektive takovou, že je a bude vždy schopna přijmout jakékoli množství lidského odpadu a beze škod ho zlikvidovat. Případně že jakékoli aktivity lidstva nemohou zdánlivě „nekonečně“ ohromnou Zemi ovlivnit, a tudíž že lze rozvoj aplikovat po neomezeně dlouhou dobu a v bezlimitních objemech.

Fakticky jde o novou víru, vedoucí zcela jistě dříve či později k destrukci planety. Nové náboženství peněz kotví v domněnce, která se podobá přesvědčení o placatosti Země: svět se skládá z více nebo méně oddělených částí. Takto svět pojímal filosof a matematik René Descartes, který zvířata přirovnával k robotům bez citu a poznání světa ztožňoval s jeho rozebráním či rozpitváním na prvočinitele.

Řada politických špiček současnosti na první místo klade krátkodobý zisk, který směřuje k úzké skupině populace, a prakticky se nezajímají, co důsledky chudoby na chudém Jihu a blahobytu na bohatém Severu a s ním spojené znečištění způsobí. Například prezident Donald Trump letos v červnu zdůvodnil odstoupení od celosvětové klimatické dohody

dvěma zcela vágními a nepodloženými argumenty: prý to je pro Spojené státy nespravedlivé a moc drahé. Že by bylo levnější, až oteplování roztaví všechny ledovce světa, sanovat astronomické škody vzniklé zaplavením většiny světových pobřeží a přímořských nížin? Jeho předchůdce Barack Obama to přesně odsoudil jako „zahození“ budoucnosti. Lze ještě, jak jsme běžně zvyklí, uvažovat v kategorii, zda se „to vyplatí“? Tento extrémní (na jazyk se dere slovo extremistický) postoj ve stylu „po nás potopa“, způsobený adorací peněz jako nejvyšší hodnoty a prosazovaný bezohlednou politikou drancování, je signifikantně zcela přesnou definicí zkázy, která nás čeká.

Pokud bude růst teploty vlivem oteplování pokračovat, nejdříve dojde během několika staletí ke zdvihu mořské hladiny až o osmdesát metrů. Zmizí část Francie, Holandsko, větší část Německa, Ruska, Florida, většina současných nížinných příbřežních oblastí, tisíce ostrovů. Chcete to názorněji? Eiffelova věž bude zaplavena do jedné třetiny, po turistickou vyhlídkovou plošinu. Benátky zcela zmizí, spolu s Pádkou nížinou. Z baziliky svatého Petra v Římě bude vyčnívat posledních patnáct metrů kupole dómu, v České republice budeme mít k moři jen sto osmdesát kilometrů od Hřenska po Labi! V tu dobu ale už opravdu nikdo nebude mít chuť vyrazit k němu na dovolenou... Budeme bojovat s hladomorem, největším v dějinách, protože zmizí řada světových obilnic. Na útěku před stoupající hladinou budou umírat dvě miliardy obyvatel planety. A pokud bude oteplování dostatečně velké, studená voda z grónského ledovce ochladí a tím zpomalí Golský proud, což zřejmě nastartuje další dobu

ledovou. Teplota na Zemi se nakonec stabilizuje, bohužel u toho ale už dost možná nikdo z lidí nebude. Uvědomí si dnes člověk, že přispívá téměř jistě konci lidstva, když sedne do auta nebo letadla?

Exponenciální růst ekonomiky bez brzd generuje exponenciální růst znečištění. Pokusy zacelit praskliny v nafukujícím se balonu katastrofy pomocí pokut za znečišťování nestačí a nikdy nestačily. Znečišťovatel musí především přestat znečišťovat. Přes veškerou inteligenci a pokrok v technologiích stále ignorujeme, že příčiny a následky se pohybují v kruzích, vše souvisí se vším a že svět je naše tělo, jak se vyjádřil filosof Alan Watts. Stromy a veškerá zeleň i mořský fytoplankton jsou naše, bytí externí plíce. Kdo zabíjí tyto společné plíce, zabíjí všechny.

Lidstvo zapomnělo, že celek je vždy více než prostým součtem částí, že každá akce vyvolá reakci. Opustili jsme moudrost přírodních národů, které měly Zemi za posvátnou. Odpovědí na globální otázky je holistické myšlení v souvislostech, vědomí celku i konkrétního místa najednou. Jedině pozorné uvědomění si propojenosti lokálního a globálního a dynamického ovlivňování, které probíhá mezi jednotlivostmi a celkem, povede k záchraně.

Planetární paradigma

Mnohým ekologicky uvědomělým lidem je už dlouho jasné, že planeta se prakticky chová jako jeden organismus. Lovelock tento princip propojenosti nazval Gaia, některé indiánské legendy hovoří o Matce Zemi. Tento systém má v podstatě jediný cíl: žít a přežít v kosmickém prostoru. K tomu musí vytvořit co nejstabilnější prostředí, zejména pomocí co největší rozmanitosti druhů.

Oteplování planety způsobené lidmi je vlastně exkrementem blahobytu, důsledkem „znečištění“ mysli. Jde o vypuštění extrémně nebezpečného džina nerovnováhy z lahve – a to skoro doslova. Tajě „věčně zmrzlý“ permafrost, uvolňují se hydráty metanu ze dna severních moří, mizí ledovce jako nikdy v historii lidstva.

Nadále se pokoušíme ignorovat, že koloběh uhlíku na planetě patří k základním životním cyklům. Po ustavení dostatečné biodiverzity se produkce a spotřeba uhlíku zhruba vyrovnávají, čímž se na planetě udržuje v průměru stabilní teplota. Odhaduje se, že odpovídající koncentrace oxidu uhličitého se pohybuje kolem dvou set osmdesáti částic na milion, což je zároveň hodnota představující průmyslovou revoluci nezatíženou atmosférou. Problém je přídavek antropogenního uhlíku. Lidstvo v současné době dodává tři gigatuny uhlíku za rok navíc oproti rovnovážnému stavu (zásoba uhlíku v atmosféře k roku 1998 činila sedm set padesát gigatun). Podle scénáře, který uvažuje o padesátiprocentní redukci skleníkových plynů oproti devadesátým letům minulého století, by stejná koncentrace oxidu uhličitého rostla na cca tři sta devadesát částic na milion k roku 2050, což může způsobit oteplení planety až o několik stupňů. Přitom za posledních sto let se teplota zvýšila o šest desetin stupně Celsia, od začátku průmyslové revoluce dokonce skoro o jeden stupeň a již nyní jsou dopady tohoto zdánlivě malého navýšení drastické.

Jak se ukazuje, lidstvo jako celek musí prozírat, pokud nemá zmizet jako oběť své přílišné inteligence bez ekologických brzd. Budeme muset znovu objevit tajemství spojitosti, pospolitosti lidstva jako jedné velké rodiny, na drobné vesmírné bárce s názvem Země. Spolupráce musí být do budoucna základním nosným principem chování v lidském společenství uvnitř i ven – s hlavním cílem udržet co nejlepší podmínky pro život na planetě jako samozřejmý cíl pro blaho lidstva jako celku.

Autor je ekolog a ochránce přírody.

Řada politiků na první místo klade krátkodobý zisk a nezajímá je, co důsledky chudoby na Jihu a blahobytu na Severu a s ním spojené znečištění způsobí. Foto Jonathan Kos-Read

Raději revoluci než katastrofu

Společné či obecně sdílené statky (commons) se staly ústřední myšlenkovou kategorií pro celou řadu hnutí nového století. S italským právním vědcem Ugem Matteim, který se tomuto konceptu věnuje jak z praktického, tak teoretického hlediska, jsme hovořili mimo jiné o divoké privatizaci v devadesátých letech a likvidaci veřejných zdrojů.

JAKUB HORŇÁČEK

O obecně sdílených či společných statcích neboli commons se v Itálii mluví zhruba od roku 2007, kdy vznikla takzvaná Komise Rodotà, jejímž jste byl členem a iniciátorem. Komise sepsala první návrh na zakotvení tohoto termínu do občanského práva v Evropě. Proč najednou vznikla tato potřeba? Původním cílem Komise Rodotà byla reforma třetí části italského občanského zákoníku, která pojednává o veřejných a státních statcích. Všimli jsme si totiž, že samotný občanský zákoník neobsahuje žádná ustanovení, kterými by šlo řídit privatizační proces. Chtěli jsme proto do zákona zakotvit mechanismy ochrany veřejných zdrojů před rozprodáním do soukromých rukou. Itálie, podobně jako Česká republika, bývalý Sovětský svaz a řada dalších evropských zemí, prošla na začátku devadesátých let fází naprosto živelné privatizace. Odhaduje se, že jen v této době byly prodány do soukromých rukou veřejné statky za sto třicet až sto čtyřicet miliard eur. Při těchto privatizacích často docházelo k tomu, že byly veřejné statky odprodány různým kamarádíkům za směšné ceny, a tehdejší orgány veřejné moci ani nemusely dokazovat prospěšnost svého počínání. Jde přitom mnohdy o nezvratné kroky: když vláda odprodá nějaký veřejný statek, tak je pro následující vlády v praxi velice těžké, ne-li nemožné nabýt ho znovu zpět.

Obecně sdílené statky se nám v době jednání komise zdály být nástrojem, jak dát váhu zájmům širokých vrstev lidí, kteří přímo neparticipují na výkonu veřejné moci. V komisi jsme se zaměřili na propojení mezi společnými statky a základními lidskými právy a zájmy budoucích generací. Od roku 2007 byl tento vztah mezi společnými statky a individuálními právy podroben dosti silné kritice. Individualismus, který svým způsobem spadá do domény státu a trhu, je totiž vždy vylučující. Dnes považujeme společné statky za instituce, které jsou inkluzní a rozšiřují moc i mezi těmi, kteří ji nemají. To je naprostý opak trhu, soukromého vlastnictví, ale také státního centralismu. Vnímání obecně sdílených statků se změnilo také pod tlakem bojů sociálních hnutí, například za vodu jako veřejný statek. Daleko více vynikl kolektivní charakter společných statků jakožto domény autonomie komunit, což byl rys patrný už při prvních sociálních konfliktech v mexickém Chiapasu a Jižní Americe, kde začala tento termín používat tamější sociální hnutí.

Vnímáte tedy skutečnost, že dnes jsou státní orgány a veřejné podniky tlačeny zákony a politickou reprezentací k tomu, aby se chovaly tržně?

Je to tak. Stačí třeba pomyslet, jak fungují komunální podniky či veřejná doprava. Když jsem byl mladý, bylo naprosto běžné se v pátek vypravit z Turína do Říma navštívit kamarády. Veřejná doprava byla cenově dostupná a dobře fungovala, zatímco dnes je železnice, přestože je státní, pod tlakem trhu a musí dosáhnout zisku. Její služby jsou v konečném důsledku daleko dražší. Výsledkem je, že celé jedné generaci mladých lidí bylo upřeno právo na udržitelnou mobilitu. Dá se tedy říct, že společné statky se zrodily z jasné krize polarity soukromého a veřejného sektoru, kolem které byla uspořádána celá naše modernita. Tato polarita vydržela prakticky až do zhroutení Sovětského svazu a dnes jsou ekonomické a společenské systémy jakousi směsí státního autoritářství a nezakroceného trhu. Nejčistší ukázkou této situace je jistě putinovské Rusko. Naše společnosti jsou ve fázi, kterou Guy Debord pojmenoval jako integrovaný spektakl, a hnutí za obecně sdílené statky jsou reakcí na tuto situaci.

Sociální hnutí spojené s obecně sdílenými statky tudíž bojují proti faktu, že hlavním měřítkem kvality fungování veřejného i soukromého sektoru jsou dnes peníze a ekonomická efektivita? Peníze jsou dnes takřka biopolitickým principem. Všimněte si, že lidé dnes mluví mezi sebou takřka výlučně jen o penězích a každý druh lidského problému je redukován na peníze. Otázka peněz každopádně patří v hnutích za obecně sdílené statky k těm nejdiskutovanějším, protože sám tento pojem, marxistickým slovníkem řečeno, stanovuje přednost užité hodnoty před směnnou hodnotou. Myslím si, že je prioritní oddělit peníze od režimu jejich akumulace. Můžeme si tak představit nové druhy peněz, například takové, u nichž by časem docházelo k depreciaci, či peníze s datem splatnosti. Dnes je fungování peněz velice deformované aktivitou bank, ale v Itálii a v jiných částech Evropy ještě nedávno dobře fungovala síť místních bank, která garantovala celou řadu pozitivních externalit. Tento systém je v současnosti pod těžkým tlakem a v Itálii byl už schválen zákon, který fakticky povede k jeho zániku. Dochází k silné centralizaci, v jejímž rámci se banky a velké finanční skupiny stávají novými suverény.

Čím mají být tedy nahrazeny peněžní a tržní principy, které mají výraznou roli při regulaci a koordinaci aktérů? Hlavní alternativou by mohl být princip kvalitativního pohledu na vztahy – to, co se v Jižní Americe nazývá buen vivir. Je důležité změnit dominující kvantitativní model vztahů, který redukuje téměř vše na peníze, a nastavit kvalitativní model, který bude schopný zahrnout větší množství prvků a informací, než dokážou peníze. Dobrým příkladem může být i uvědomělá spotřeba, která není řízena jen cenami a penězi, ale ještě řadou dalších informací, které peníze neumějí zprostředkovat. Společné statky tuto změnu potřebují právě proto, aby se vyhnuly tolik diskutované tragédii veřejných statků. Tragédie hrozí ze strany individualistických, nezodpovědných a neuvědomělých uživatelů, jejichž chování samotné ceny nezastaví.

Ptám se i z toho důvodu, že jste se účastnil sepsání stanov organizací, například Acqua Bene Comune [Voda veřejný statek] v Neapoli, jež mají společné statky obhospodařovat. Jak lze nastavit podmínky, které by zajistily užívání a obnovu obecně sdílených statků?

Osobně si myslím, že uspořádat společnost na základě principů obecně sdílených statků je revoluční počín, protože to znamená skoncovat s kapitalismem. Kapitalismus má však v této situaci velkou výhodu, jelikož má k dispozici jednu obrovskou kontrolní agenturu: trh. Fungování této kontrolní agentury je až triviální: kapitalistická firma, ať už ve veřejném či soukromém vlastnictví, dobře funguje v momentě, kdy je schopná realizovat zisk, což je lehké ověřitelný kvantitativní parametr. Problémem je, že trh není vhodnou kontrolní agenturou pro dobré využívání veřejných statků. Existuje řada aktivit, které prakticky musí být ve ztrátě, aby opravdu generovaly pozitivní externalitu a byly funkčním obecně sdíleným statkem. Mám na mysli třeba veřejnou železnici či veřejnou správu vodovodů. Díky těmto pozitivním externalitám jsou účetní ztráty vyváženy jinými, často neúčetními a nekvantitativními „zisky“, jež zvyšují kvalitu společnosti. Veřejná správa tak obvykle musí napřed vynaložit prostředky na tvorbu těchto pozitivních externalit, které se jí pak vrátí například v podobě nižších nákladů na řešení sociálních problémů.

Otázkou však je, jak tuto myšlenku konkrétně vtělit do stanov takové společnosti, jako je neapolská Acqua Bene Comune. Nestačí totiž říct, že uděláme firmu, které umožníme ztrátu. Ve stanovách této společnosti jsme například vyjádřili, že neapolská voda musí být spravována s ohledem na ekologické parametry a na zachování tohoto statku budoucím generacím. Tím říkáme, že společnost může generovat i ztrátu, protože hlavní cíle nejsou účetního charakteru. Umožněním ztráty se ovšem můžeme dostat do svízelné situace, protože nám chybí kontrolní agentura ze strany trhu. To vytváří příležitost, aby dejme tomu generální ředitel zaměstnal ve společnosti své neschopné rodinné příslušníky. Je proto naprosto zásadní vytvořit jiné kontrolní agentury: například v Neapoli jsme vsadili na participaci všech možných stakeholderů, od zaměstnanců až po uživatele a ekology, kteří dohlížejí na fungování společnosti a hodnotí je. Myslím si, že by bylo možné tuto kontrolu daleko více systemizovat a vytvořit takřka alternativní „účetnictví společných statků“, kde by bylo vyhodnocováno chování správců. Vytvořit tyto kontrolní agentury je naprosto prioritní právě proto, aby nedošlo k zániku obecně sdílených statků a tragédii veřejných statků.

Stále však zůstáváme v režimu kapitalistického hospodářství. Nehrozí, že se společné statky prostě integrují do dominantního postavení a dopadnou jako družstva, která už dávno netvoří alternativu kapitalismu? Tento proces integrace se již děje. Můj zájem o obecně sdílené statky nevyplyvá tolik z jednotlivých a menších bojů, jež probíhají například za návrat správy vodovodů do veřejných rukou. Toto jsou malé zkušenosti, které v prostředí realizovaného kapitalismu nemají šanci vytvořit systémovou alternativu. Jedná se ale o experimenty, které mohou být užitečné v momentě, kdy se kapitalismus začne hroutit. A to mě jako revolucionáře zajímá mnohem více. Až dojde k bodu zhroutení, bude významnou otázkou, jak obnovit společnost. Samozřejmě netvrdím, že kapitalismus se zhroutí kvůli jediné události, spíše to způsobí souhra různých faktorů. Proto má smysl tato fáze experimentování. Trošku to připomíná situaci v Číně v letech 1939 až 1949, kdy byl Mao na venkově a kdy, před uchopením moci, začal tvořit nové instituce komunistické Číny. Smysl tohoto působení je tak dvojitý: na jedné straně může působit na současnou společnost a tláčit na částečné očistění od kapitalismu, na druhé straně vytváří instituce, které budou po ruce v momentě zhroutení.

Takže podle vás jsou společné statky institucí budoucnosti? Je to v jistém smyslu podobné, jako když potřebujete vyčistit jezero. Je nutné najít všechny znečišťující faktory, izolovat část jezera, kde je možné obnovit přírodní podmínky, a právě tuto část jezera dnes tvoří obecně sdílené statky, které umožňují tvorbu nových institucí a samozřejmě i nových nekapitalistických a neindividualistických identit. A to mi přijde mimořádně významné, protože dnes mnoho lidí, včetně těch mladých, nezažívají jiné než kapitalistické a individualistické identity. Rozvoj kapitalistických a individualistických identit je podporován i současným rozvojem technologií a prostředků komunikace. Osobně jsem hodně skeptický k názoru, že technologie samy o sobě vedou k emancipaci. Naopak dnes jsme daleko více kontrolování a celý náš život a naše identity jsou zapojené do extrakce nadhodnoty.

Někteří významní teoretici tvrdí, že i práce může být považována

S Ugem Matteim o ekologických rozměrech společných statků

za společný statek. Není to ale příliš velké odchýlení od původního významu?

Tato koncepce práce jako obecně sdíleného statku slouží, dle mého názoru, k identifikaci zásadních potřeb, které je nutné naplnit pro dosažení společnosti založené na kvalitativních vztazích. Rozšíření moci totiž implikuje zrušení vykořisťování. Práce je v pojetí společných statků výkon nevykořisťované sociální role, jež funguje k osobnímu růstu a uspokojení. Současně to popisuje stav, kdy je každému umožněno vykonávat činnost, která je prospěšná společnosti. A samozřejmě je nutné vzít v potaz i ekologické ohledy – jako

společností, tak se řítíme do katastrofy, která způsobí daleko více obětí, než by mohla způsobit revoluce. Dnes je důležité říct, že politika „business as usual“ vede ke katastrofickým výsledkům. A proto se ptám, není snad lepší začít proces revoluční změny teď, kdy je možné nastavit kurs tak, aby byla budoucnost udržitelná i pro ty, kdo se mají ještě narodit?

Společné statky se staly pro mnohá sociální hnutí zajímavou kategorií právě z toho důvodu, že berou v potaz také ekologické hledisko. Jak lze ale nastavit vztahy mezi těmito třemi principy?

s pozitivismem a narušuje polaritu typické pro modernitu – jako subjekt-objekt, bytí-vlastnictví či realita-interpretace. Tyto třídicí kategorie, které používá moc pro usměrňování společnosti, jsou praxí sociálních hnutí narušovány, protože buržoazní řád nás doveď až na okraj propasti. Obecně sdílené statky jsou vůči tomuto buržoaznímu řádu chaosem, protože vyzdvihují nekonformní subjektivitu, užitekovou hodnotu či vzdor vůči naprosté ekonomické racionalizaci bytí. Akademická sféra byla v osmdesátých a devadesátých letech extrémně ovlivněná, dá se říct až zkorumpovaná, neoliberalismem. Sám jsem to

to zkusit mnoha způsoby, což sociální hnutí za společné statky svými kampaněmi dělají. Odlišují se od antikapitalistických stran, jež fúru zapalují z jedné a stále téže strany. Volit buržoazní strany ve volbách s nadějí, že něco změní, mohou jen idioti. Nevím, jakou konečnou formu by měla mít sociální hnutí za společné statky. V první řadě je potřebné vést velkou kampaň propagující obecně sdílené statky a s nimi spojené problematiku, jako je ekologie. Jsou zapotřebí nové politické organizace, jež by dělaly politiku novým způsobem. Hodně věřím všem pokusům ustanovit demokratickou moc nad hospodářstvím

Ugo Mattei. Foto alchetron.com

pokaždé, když mluvíme o společných statcích. Měli bychom také jít směrem k zásadní platové rovnosti. Práce jako společný statek by neměla sloužit k akumulaci bohatství, ale k zajištění, jak říká italská ústava, „svobodné a důstojné existence“.

Dá se dnes vůbec mluvit o platové rovnosti?

V tomto bodě snad došlo k největší kolonizaci myšlenek ze strany kapitalismu. Díky kapitalistické propagandě jsou právě manažeři a kapitalisté novými hrdiny, ačkoli jsou často pouhými parazity, kteří se účastní ničení planety a vykořisťování. S nadsázkou řečeno, místo mediální slávy by měli být posláni na Sibiř, jako za Stalina... Platové nerovnosti, kdy manažer může brát tisíckrát větší plat než sekretářka, jsou součástí neúnosnosti současného stavu. Zároveň však platí, že každý je živ z kapitalismu. Proto ho nelze svrhnout, aniž bychom měli naplánované alternativy. A i tak to bude velice bolestivý moment, protože každý proces společenské revoluce s sebou nese nějaké, někdy i lidské náklady. Ovšem alternativou k revoluci není to, že věci půjdou dál, jako by se nic nedělo. Pokud nedokážeme změnit ekologické nastavení našich

Rovnost a volnost regulují vztahy mezi částmi společnosti, ekologie pak reguluje celek. Rovnost a volnost jsou hodnoty, které jsme zdědili od Francouzské revoluce, a jsou ve svém vlastním jádru extraktivní, a proto musí být viděny v rámci celku, který tvoří ekologie a životní prostředí. Již Tomáš Akvinský rozlišoval mezi distribuční spravedlností, která reguluje vztahy mezi částmi, a komutativní spravedlností, která řídí vztah mezi částmi a celkem. A to je nutné brát v potaz dnes. Rovnost a volnost nemohou jít na úkor ekologie. I z tohoto důvodu jsem jen pro velice omezenou ekonomickou svobodu, svobodu konzumu či volnost akumulovat bohatství. Abstraktní hodnoty rovnosti a volnosti musí být zasazeny do konkrétního rámce ekologie.

Kategorie obecně sdílených statků vznikla v ekonomické vědě, odkud ji převzala sociální hnutí, a dnes se pojem znovu vrátil na akademickou půdu. Jak tato cirkulace ovlivnila samotný pojem?

Pro mě jsou obecně sdílené statky zajímavé téma od okamžiku, kdy je převzala jako téma sociální hnutí. Do té doby totiž byla akademická reflexe konceptu dosti sterilní. V rukou hnutí se staly kategorií, která není spojená

poznal při svých studiích ve Spojených státech, kde byly ze strany společenských sil, které neoliberalismus prosazovaly, patrné silné investice do intelektuálů a akademiků. Z akademické půdy téměř zmizelo kritické myšlení a i těch pár zbytků bylo nakonec zasazeno do procesu extrakce nadhodnoty. Vstup obecně sdílených statků na scénu, jenž byl momentem zlomu vůči hlavnímu paradigmatu předchozích dvaceti let, vybudil akademii ke kritičtějšímu myšlení a dnes se touto kategorií zabývá nejen ekonomie a právní věda, ale také antropologie či sociologie. V průběhu poslední krize se pak obecně sdílené statky staly v mnohých zemích hlavní kontrahemenní kategorií, a to jak na akademické půdě, tak v sociálních hnutích.

Obecně sdílené statky jsou prosazovány hlavně sociálními hnutími, a to často v kampaních za vodu jako veřejný statek, proti privatizaci systému veřejného zdravotnictví nebo veřejného prostoru ve městech. Stačí to ale? Není nutné postavit strukturovanější politickou či sociální sílu?

Dnes je kapitalismus velkou fúrou mokrého dřeva. Pokud ji chceme zapálit, je nutné

a firmami. Bylo by například zajímavé, kdyby sdružení na ochranu spotřebitelů, která se obvykle pohybují striktně v rámci kapitalismu, vytvořila nákupčí skupiny spotřebitelů, jež by získaly vládu nad velkými korporacemi. To by umožnilo zlomit dnešní velké monopoly a vyzradit jejich tajemství, podobně jako to udělal Lenin se zahraničními smlouvami, když se chopil moci v Rusku.

Ugo Mattei (nar. 1961) je profesor práva na Univerzitě v Turíně a Kalifornské univerzitě. Publikoval četné články a knihy o ekonomii a komparativním právu. V posledních letech se věnuje studiu obecně sdílených statků na římské Accademia Nazionale dei Lincei. Mattei chápe vlastnictví půdy a uživatelská práva k ní v interdisciplinárním kontextu režimů vlastnictví a obecně sdílených statků. V roce 2011 úspěšně vedl organizaci národního referenda proti italskému zákonu na privatizaci vody, iniciovanému Silviem Berlusconiem. Letos v červenci získal Cenu Elinor Ostromové.

Švejka už dokončil Karel Vaněk, ale špatně. V novém dokončení slavného antimilitaristického románu se stává zázrak biblických rozměrů, který odhalí opravdovou Švejkovu identitu a mimo jiné také přináší Evropě vykoupení.

(...) Biegler vzal si plnou sklenici, usedl potom zcela skromně k oknu a čekal na vhodný okamžik, aby mohl hodit do povětří některé své znalosti z učebnic.

Poručík Dub, kterému ty hrozné přiboudliny lezly do hlavy, klepal prstem o stůl a zčistajasna obrátil se k hejtmanu Ságnerovi:

„S okresním hejtmanem jsme vždy říkali: Patriotismus, věrnost k povinnosti, sebezpřekonání, to jsou ty pravé zbraně ve válce! Připomínám si to zejména dnes, když naše vojska v dohledné době překročí hranice.“

„A proto my půjdeme dolů, pánové, mezi mužstvo, utužit frontového ducha!“ rozhodl hejtman Ságner:

„Bylo velmi prozíravé, že vojáci dostali na přilepšenou vepřovou konzervu, alespoň nám ty prasečí hody tolik nezáviděli,“ poznamenal kadet Biegler, přestože řečených hodů neokusil, a polkl naprázdno. V duši by rád i tu konzervu.

„Všichni se nacpali, chrápou nebo kouří,“ prohlásil šilhavý rytmistr, který svůj díl peněz za prase dosud dlužil, zapaluje si viržínko, když předtím krkl si po vepřové kýtě.

„Nebo poslouchají Švejkovy blbiny,“ dodal nadporučík Lukáš a páni oficíři hrnuli se ke dveřím.

Když vešli v čele s hejtmanem Ságnerem do kuchyně, kudy musel projít každý, kdo chtěl vyjít na dvůr bývalé fary, naskytl se jim nečekaný pohled. Kuchař Jurajda, účetní šikovatel Vaněk a jednoroční dobrovolník Marek skláněli se celí vylekaní nad Švejkem, který ležel na podlaze s rukama rozhozenýma, přičemž v pravé držel dýmající fajfku.

„Co se to tu děje?!“ vyjel hejtman Ságner.

První vzpamatoval se šikovatel Vaněk:

„Pane hejtmane, hlásím, že voják Švejk právě umřel!“

„Jak je to možné, Vaňku?“

„Nevím... seděl, pokuřoval, a zrovna když nám vyprávěl, jak se domluvil s nějakým sapérem, že se po válce sejdou v hostinci U Kalicha, najednou se v pülce slova skácel z lavice a...“

„Je opravdu mrtvý?“ přerušil Vaňka nadporučík Lukáš a zvědavě přistoupil k mrtvole Švejkově.

„Dočista mrtvý, pane nadporučíku, to jeden pozná,“ odpověděl Vaněk.

„Podle všeho ho ranila mrtvice,“ poučoval jednoroční dobrovolník Marek, „takže to měl rychle a bezbolestně. Podívejte, jak se usmívá.“

„No právě!“ zděsil se nadporučík Lukáš. „Píchněte do něj něčím, Jurajdo, ať máme jistotu.“

„Nesmysl!“ zarazil kuchaře, který už sahal po dlouhé vidličce na ovar, hejtman Ságner a otočil se k Lukášovi se slovy: „Nebudte paranoidní, nadporučíku, nebudeme tady hanobit mrtvolu! Vždyť je ten nebožák dočista fialový. Každopádně ať ho ohledá doktor, a vy se, Vaňku, postarejte o pohřeb.“

„Voják, který nepadne na frontě, v ohni zuřící bitvy, by neměl míti vojenského pohřbu!“ prohlásil poručík Dub, zatímco Jurajda přes mrtvolu Švejkovu přehodil pytel od mouky.

„Naprostou souhlasím, jaképak pocty,“ přitakával kadet Biegler, „voják, který si umře v týlu, když předtím jedinkrát nevystřelil na nepřítele, je obyčejný vyžírka.“

„Ano, ano, a tohle je dokonce naprostou typické sabotérství, namísto aby položil život na válečném poli, přežere se tak, až ho klepne pepka. Takové přilepšení ke stravě jen rozvrací morálku mužstva,“ přísazoval si Dub, stále rozladěný z toho, že si stejně jako Biegler z důstojnického prasete ani nelízl.

„Pánové, půjdeme raději ven, tam se nám budou vepřové i moudrosti záložního poddůstojnictva lépe trávit,“ navrhl hejtman Ságner, „a vy za námi, Jurajdo, pošlete kávu.“

„Raději uhaste tomu mrtvému fajfku, ať ještě něco nezapálí,“ dodal šilhavý rytmistr, potáhl

z viržínka a důstojnictvo prošlo kuchyní kolem zakrytého nebožtíka, aby vyšlo na dvůr mezi odpočívající vojáky, kteří byli nadšením bez sebe, protože museli vstávat a salutovat.

„Kdo mne ještě nezná, ten mne pozná!“ vyhrožoval poručík Dub skupince infanteristů, kteří podle jeho názoru po příchodu oficířů nevyskočili dost bystře, a utužil tak frontového ducha i sepětí řadového vojska s důstojnickým sborem měrou vrchovatou.

Odpoledne bylo rozhodnuto, že bude Švejk pohřben na místním hřbitově, a nežli dorazí polní kaplan, uloží ho do pobořeného sklípku ve školní zahradě, aby hned nesmrđel v těch vedrech.

Kapitola čtvrtá: Velká překvapení

Když ani třetího dne nebylo po kaplanovi ani vidu, ani slechu, i když předtím vzkázal, že pod hrozbou církevní klatby a vojenského soudu zakazuje bez jeho přítomnosti mrtvého Švejka pohřbit, k čemuž ho vedl prostý fakt, že byl za každý vykonaný obřad mimořádně připlácen, seděli v podvečer kuchař Jurajda s účetním šikovatelem Vaňkem na zahradě za školou, poslouchali dunění děl a mluvili o zesnulém.

„Ten feldkurát je nějaké hovado, jinak by nenechal nebožtíka čekat v tomhle horku tak dlouho. Byl to sice blbec, dej mu Pánbů věčnou slávu, ale tohle si nezasloužil,“ prohlásil dojatě Vaněk a zadíval se na sklípek.

„Máte pravdu, byl to člověk prostomyslný, ale takovej, jak známo, patří království nebeský, a proto já raději vyznávám vědy okultní a nauku reinkarnační, abych nemusel bejt na věčnosti se samejma blbama,“ odvětil Jurajda.

„Jestli vy se nerouháte...“ varoval ho Vaněk, ale na to už kuchař neodpověděl, protože právě se zaujetím pozoroval dvířka sklípku, pod kterými se dovnitř protahovala zrzavá kočka, a upozorňoval:

„Podívejte se na tu potvoru!“

„Koček je teď všude plno,“ přikyvoval Vaněk, „válka jim jde k duhu.“

„A další!“ křičel Jurajda. „Že ho tam ty bestie choděj vokusovat!“

Vstal, popadl kámen a hodil jím po vychrtlém kocourovi, který se právě chystal vklouznout do sklípku stejnou cestou jako jeho předchůdkyně. Namísto nešťastného zvířete trefil však jedno z prken celkem už zpuchřelých dvířek, a ta se prudce otevřela. Zevnitř vyrazila s prskáním vyděšená zrzavá kočka, vrhla se na vychrtlého kocoura, aby ho pokousala a zdrápala a pak ještě vyhnala za pobořenou zahradní zeď.

„Jděte to zavřít, člověče!“ přikázal Vaněk rozpalenému Jurajdovi a zadíval se do sklánějícího se sluníčka, přičemž ho napadlo, jak by bylo pěkné si teď, když vzduch začne být vlhým, zdřímnout. Přivřel víčka, ale sotva si lákavou představu vykouznil docela, uslyšel strašný Jurajdův řev:

„Pro boha živýho, von tu není!“

„Co blbnete? Kdo?“ zakřičel podrážděně účetní šikovatel a pomyslel si něco o bláznivých duchařích, které by snad ani neměli odvádět do války.

„No Švejk přece!“ řval Jurajda, načež Vaněk otevřel oči a spatřil vyděšeného kuchaře, který s hubou dokořán zíral do temných útrob sklepa.

„To není možný, podívejte se pořádně!“ volal na něj, zatímco doběhl ke dveřím sklípku, kde se zastavil a uviděl, že je opravdu prázdný, jen na zemi válí se stará vojenská deka, na kterou Švejkovu mrtvolu položili.

Kuchař mezitím vlezl dovnitř a mumlal:

„Není, není, dočista tu není!“

„Tohle smrdí velikým průšvihem, Jurajdo!“ rozčilil se účetní šikovatel. „A jestli si někdo

udělal blbý vtip, tak se osobně postarám, abych mu rozbil hubu!“

„Přeci se nevypařil,“ vrtěl hlavou Jurajda, vylézaje pozadu ze sklípku, aby postavil se vedle šikovatele a tvářil se společně s ním jako opařený.

Vtom uslyšeli za sebou hlas:

„Děje se něco, vojáci?“

Otočili se a ke svému velkému překvapení spatřili mírně nahrbenou postavu starého muže v uniformě polního maršála. Oba se polekaně postavili do pozoru a zasalutovali.

„Pane polní maršále, účetní šikovatel 11. marš-kumpanie 91. regimentu Vaněk, hlásím, že se nám právě ztratila mrtvola!“

„Feldvéble, jak se jim mohla ztratit mrtvola, která už nechodí?“ zeptal se maršál.

„Hlásím, že nevím, pane polní maršále, byla tady a teď tu není.“

„To jsou mi pěkné pořádky. Tak ji koukají najít.“

„Dle rozkazu!“

Maršál rozhlédl se kolem. „Jak se to tu jmenuje, účetní šikovateli?“

„Obec Klimontówa, pane maršále!“

„Rád bych byl do soumraku v nějakém větším městě.“

„Obávám se, že do večera to do Zóltance nestihne ani automobil. Dovolím si navrhnout, aby pan polní maršál zůstal tady, neboť se připozdívá.“

„Oběd je sice snědenej, ale k večeri maj důstojníci čerstvou rybu,“ osmělil se dosud zaražený Jurajda.

Feldmaršál se ušklíbl. „Rybu? Jako o pustu?“ „Pak už jenom brambor se zelím, co má manšaft.“

„Oni jsou kuchtík?“

„Ano, pane polní maršále, polní kuchař Jurajda!“

„A co je to za rybu?“

„Candāti, pane polní maršále, dneska nalovený.“

„To by snad šlo...“ utrousil maršál a přikázal:

„Tak mi udělají toho candáta a oni, feldvéble, mě uvedou k důstojnickému sboru.“

„Dle rozkazu, Herr Feldmarschall!“ spustili jako jeden muž Vaněk s Jurajdou, aby si vysloužili rezignované mávnutí starého pohlavára.

K večeri seděli všichni oficíři ve velkém pokoji nad kuchyní kolem prostřeného stolu, v jehož čele trůnil polní maršál, který byl všem trochu záhadou. Panovalo celkem trapné ticho, které přerušil poručík Dub:

„Dovolte, pane polní maršále, otázku.“

„Poručíku!“ obořil se na něj hejtman Ságner. „Jistě není vhodné klást svým představeným otázky, a zvlášť ne před večerí!“

„To je v pořádku, pane hejtmane, alespoň nám to čekání lépe uběhne,“ odvětil maršál klidným hlasem. „Jen se ptají, poručíku.“

„Děkuji, pane polní maršále! Tedy se osměluji otázat, pane polní maršále: Kde ráčí být váš doprovod?“

„Držte hubu, poručíku!“ blýskal očima hejtman Ságner, ale polní maršál ho blahosklonným gestem zarazil. „Otázka je namístě, pánové, protože je opravdu jistě s podivem, že nemám žádného doprovodu.“

„A jak je to tedy možné, pane polní maršále, smím-li být ještě tak smělý?“ zeptal se feldmaršálovou laskavostí povzbuzený Dub.

„To je možné tak, poručíku, že zkrátka nemám žádného doprovodu...“

Pak bylo chvíli ticho, které naštěstí přerušili vojáci určení dnes k obsluze důstojnictva tím, že začali servírovat večeri. Pak už všichni přítomní, trochu smutní při pohledu na podlouhlá rybí těla, ostře kontrastující se vzpomínkou na nedávné prasečí hody, čekali, až se nejvyšší šarže chopí příboru.

„Dobrou chuť, pánové,“ řekl konečně maršál a jal se krájet candáta.

S.d.Ch.

Ilustrace Josefa Lady k Haškově knize Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války

V okamžiku cinkaly také přibory ostatních oficírů. Jen praporčík Malý, vášnivý účastník vídeňského společenského života a ještě vášnivější čtenář společenských magazínů, kterému se po izraelské pálence vzbouřila žluč, rýpal se ve své rybě vidličkou a namísto jídla znu-děně pozoroval polního maršála. Náhle však strnul a jal se s očima vytřeštěnýma pomalu vstávat ze židle, k tomu upustil příbor, pak se postavil do pozoru a polekaně opakoval: „Pánové! Ale pánové! Pánové!“ „Co se děje, praporčíku, snad vám nezaskočila kost?“ zeptal se trochu posměšně hejtman Ságner. „Candát jich mnoho nemá.“ A na důkaz svých slov vložil do úst velký kus bílého masa. „Pane hejtmane,“ koktal Malý, ukazuje do čela stolu, „pánové... takhle krájí rybu jen...“ „Kdo?“ hlesl hejtman doprostřed sousta. „No přeci...“ nepřestával Malý ve svém poma-teném údivu, „přeci samotný...“ „Kdo, proboha? Už se vymáčknete, člově-čel!“ rozčilil se Ságner, který si teď právě ze všeho nejméně přál nějaký exces ze strany svých podřízených. „Nebo si sedněte a nedě-letejte ostudu!“ „Císař! Tohle je císař, pánové! Tohle je sám císař František Josef I.!“ vychrlil ze sebe koneč-ně praporčík a zhroutil se na židli. Cinkot příborů ustal v jediném okamžiku, šilhavému rytmistrovi vypadl cvikr do talí-ře a zraky všech přítomných upřely se na polního maršála, který si právě otíral ústa ubrouskem. „Ano, a přesně takhle si císař otírá ústa! Viděl jsem to na plese kadetek ve Vídni v devátém roce!“ zařval Malý, omdlel a spadl pod stůl. „Nesmysl, vždyť je to pouhý polní maršál,“ zašeptal poručík Dub nadporučíku Lukášovi,

který měl tu smůlu, že seděl u stolu vedle něho. „Císař přeci chodí v uniformě feldmaršála, vy chytřej!“ zasyčel Lukáš. Nato Dub vyskočil jako čertík a vykřikl: „Ať žije císař!“ Hejtman Ságner, který už nevydržel trapnost celé situace, postavil se do pozoru a zavelel: „Vztyk!“ Rachot odstrkávaných židlí naplnil jídelnu, takže polní maršál pomalu nadzvedl bradu a zcela klidně přehlížel stojící důstojníky rybí-ma očima, pak rozvážně povstal a jeho nahr-bená postava pronesla: „Nebudeme z toho dělat vědu, pánové. Teď se potřebuji bezpečně vrátit do Vídně. Váš telegrafista odešle do mé kanceláře šifrova-nou depeši tohoto znění: *Kristus vstal z mrt-vých. Očekává nanebevzetí v obci Klimontowa.*“ Hejtman Ságner, který už odmítal být zma-tený a právě si pomyslel cosi o duševní kon-dici rakouského císaře, zasalutoval a zařval: „Dle rozkazu, Jeho císařská Jasnosti, pane pol-ní maršále!“ Ostatní oficíři se začali postupně přidávat, sráželi podpatky, salutovali a poručík Dub zvolal: „Ať žije, pánové, císař František Josef I.!“ Když v kuchyni slyšeli seshora provolávat oficíry slávu císaři pánu, poznamenal Baloun, lačně vyškrabující ze dna velkého hrnce při-pálené zelí: „Tak vono to s těma zásobama šnapsu zas tak tragický nebude!“

Epilog: Slavný konec slavného výprasku

Byl první den po válce a v hostinci U Kalicha na Bojišti seděl sapér Vodička nad sklenicí

velkopopovického piva a smutně díval se na nástěnné hodiny, které visely hned vedle por-trétu císaře Františka Josefa I. a ukazovaly půl sedmé *a pět minut*. V ten samý čas ve vzdáleném Schönbrun-nu podával Eugen Ketterle, osobní komorník Jeho Veličenstva Františka Josefa I., v císařo-vě pracovně večerní lipový čaj a poslouchal tato jeho slova: „Vědí přesně, Ketterle, proč jsme tuhle vál-ku vyhráli?“ „Přesně nikoliv, Jeho Jasnosti,“ odpověděl Ketterle a obrátil oči v sloup, protože dnes už to císař povídal potřetí. „Vážně nevědí?“ položil císař řečnickou otáz-ku a pokračoval: „Protože jsem sestoupil mezi obyčejný lid, vtělil se do prostého vojáka a v zázemí i na bojišti odhalil prohnilit našeho vyššího vele-ní a zastaralost armádní výzbroje, včas jsem důstojnický sbor reorganizoval a armádu pře-zbrojil a vytvořil z ní moderní, akceschopnou údernou sílu!“ „To byl ovšem mistrovský tah, Jeho Veličen-stvo,“ řekl dnes potřetí komorník a upustil kleštičkami kostku cukru do císařova šálku, „rozhodná změna stanoviska Vaší Milosti ve prospěch myšlenky, že moderní výdobytky zbrojního průmyslu neznamenají revoluční hrozbu, bylo příkladné!“ „Jsem přesvědčen, že naše vítězství a zacho-vání Rakouska-Uherska zachránilo Evro-pu před strašným osudem!“ prohlásil císař a doprovodil své přesvědčení zdviženým prstem, který pak zabodl do mapy na stěně. „Tohle je vyvážená a stabilní Evropa, Ketterle!“ „To jistě, Jasnosti,“ přitakal komorník. „Stabilní Německo, jehož vliv na evropský vývoj vyvažuje naše mocnářství, dále poražené Rusko a k rozumu přivedená Francie a Británie.“

„Lipové thé Vaší Milosti,“ ukončil komorník resumé světové války a položil šálek na leš-těnou desku psacího stolu vedle stohů úřed-ních akt, největšího to koníčka rakouského císaře. „A jak to vypadá s přípravami na korunova-ci?“ optal se mocnář, který si povšiml, že se jeho panovnický ukazovák zabodl do Prahy. „Všechno je v nejlepším pořádku, Jeho Jas-nosti, jde to jako na drátkách.“ „Ty jejich příměry, Ketterle... Já pořád nemám k těm Čechům tu správnou důvěru, jakou mám třeba k Maďarům,“ pravilo Jeho Veličenstvo a sundalo ukazovák z Prahy, „při-jdou mi takoví potutelní.“ „Možná jim císařská Milost trochu křivdí, mám zaručené zprávy o spontánním nadše-ní českého národa z toho, že Vaše Jasnost konečně ráčí přijmout Svatováclavskou koru-nu a stane se nejen uherským, ale též čes-kým králem.“ „Mají akorát tak drby, Ketterle...“ utrousil císař, „přinesou mi raději nějaká další akta.“ Vtom ozval se na stole telefon. „Počkat!“ vykřikl do zvonění aparátu rakous-ký panovník, jako by osoba na druhém kon-ci mohla jej slyšet. „Počkat!“ vykřikl poznovu, když zvonění neustávalo. Pak nahlédl mar-nost svého počínání a zavolal: „Jsou té lásky, Ketterle, podívají se, kdo to tady zvoní jako blázen.“ Komorník přistoupil ke stolu a zvedl slu-chátko. „To je kočí Vaší Milosti, jestli má ráno zapřahat, nebo zda ráčíte jet automobilem.“ „Tak ať se zeptá a nevyzváni kvůli tomu jako na lesy!“ odsekl císař nahněvaně. „A teď můžou jít, ale před spaním mi přijdou namazat kolena opodeldokem, nějak mě to dnes bere.“ „Jak si Jeho Jasnost přeje,“ odpověděl Ketter-le, položil sluchátko a pomyslel si, že mu večer v hostinci při ferblu zase potáhnou ruce kafrem, což se neobejde bez štiplavých poznámek ostatních karbaníků. „A ne že pak napíšu v nějakých jejich pamě-tech, Eugen, že jsem trpěl revmatismem, to bych jich chodil strašit!“ Osobní komorník se uklonil, zamířil ke dve-řím, otevřel je a v okamžiku, kdy je za sebou zavíral, utrousil v hospodě U Kalicha sapér Vodička do prázdného půllitru: „Tak ten pitomec nepřijde...“

S.d.Ch. (vlastním jménem Miloslav Vojtíšek) se narodil roku 1970 v Praze. Spisovatel, scenárista, loutkoherec a autor koláží; žije se jako správce fotbalového hřiště. Hrál na elektrickou kytaru ve skupině Periferie 42, znovuoživil skupinu Ruce naší Dory. Provozoval divadelní společnost Miloš a Matěj a Naturální divadlo, vede Varlénův loutkový seminář. Publikoval samizdatově. Jeho práce v posledních letech soustavně zveřejňuje nakladatelství Divus, které mu letos vydalo drama z budoucnosti nazvané 2084.

Měsíc autorského čtení — čestný host Gruzie
18. ročník — 1. 7. až 4. 8. 2017
Brno, Wrocław, Ostrava, Košice, Львів
www.autorskecteni.cz

V Brně v Divadle Husa na provázku, Zelňý trh 9.
 V Ostravě v Absintovém klubu Les, Střelníční 2.
 Na internetu denně na adrese www.moc365.cz (živé)
 a na www.autorskecteni.cz (program a další informace).

Pořádá:
 BUBEC, o. p. s.

UMĚNÍ V PROSTORU ART IN SPACE

6. 6. — 1. 10. 2017
Praha - Karlín

www.festivalm3.cz

generální partner

Festival se koná pod záštitou primátorky hl. m. Prahy Adriany Krnáčové, ministra kultury ČR Daniela Hermana a MČ Praha 8.

mediální partneři

partneři

Evropa hledá další Turecko

Bude z Itálie uprchlické retenční centrum?

S přílivem migrantů se v Evropě potýká především Itálie, kde se z uprchlické otázky stalo politikum, jež tamní vládu vede až na samou hranu ústavnosti. EU nutí italské úřady, aby selektovaly politické uprchlíky a ekonomické migranty. Dnes jsou přitom za ekonomické migranty považováni i lidé utíkající ze států, jež rozhodně nelze označit za bezpečné.

JAKUB HORNÁČEK

Ve čtvrtek 6. července proběhl v Tallinnu summit ministrů vnitra Evropské unie, který se znovu zabýval uprchlickou krizí. Předcházela mu výhrůžka Itálie, že zavře přístavy. Od začátku letošního roku do konce června připlulo k italským břehům zhruba 85 tisíc migrantů, což je asi o pětinu více než v loňském roce. Celkové číslo těch, kteří přicestovali do Evropy přes Řecko, Španělsko a Itálii, se ale snížilo o polovinu – zhruba na 95 tisíc. Evrope se tedy ulevilo a situace zůstává mimořádná jen v Itálii. Výsledky summitu pro ni přesto nejsou nijak oslnivé: středozemní země by měla dostat více peněz z Bruselu na záchranu a následující gesci (asi 35 milionů eur) a ministři vnitra se dohodli, že vypracují novou normu, jež by měla regulovat fungování nevládních organizací na moři. Mezinárodní smlouvy jsou přitom ale zcela jednoznačné: plavidlu v potížích musí být poskytnuta pomoc; a jeho navrácení do Libye nepřichází v úvahu, protože kmenovou válkou rozvrácená země nemůže být považována za „bezpečný přístav“.

Političti uprchlíci a ekonomičtí migranti „Hrozba uzavření přístavů je napůl beznadějné gesto a napůl manévř, jenž má odvrátit pozornost,“ uvádí sociolog Alessandro Dal Lago. V Itálii pomalu začíná předvolební kampaň a hlavní vládní síla, středová Demokratická strana (PD), se zřejmě snaží ustát problémy, jež v posledních pěti letech nedokázala

vyřešit. Po třech letech povinného optimismu bývalého premiéra a dnešního předsedy PD Mattea Renziho musí teď premiér Paolo Gentiloni řešit fázi kocoviny z prozření, že stav se nelepší tak rychle, jak by bylo zapotřebí. „Demokratická strana se teď snaží vypadat tvrdě a čelit tak pravici a Hnutí 5 hvězd, jež šíří paranoii vůči uprchlíkům, islámu a vlastně takřka vůči všemu,“ dodává Dal Lago.

Evropské unie na summitu dala na vědomí, že její pomoc má pevná omezení. „Přes osmdesát procent migračního proudu, o kterém mluví italský ministerský předseda, je ekonomického charakteru,“ řekl v reakci na italskou hrozbu francouzský prezident Emmanuel Macron, který si pro jednu dal pauzu od svého „příliš komplexního“ myšlení. EU Itálii vzkázala, že si musí udělat domácí úkoly, které tentokrát spočívají v oddělení politických uprchlíků od ekonomických migrantů. Tento postup je výsledkem krachu strategie zadržet proud migrantů na jižním břehu Středozemního moře. Smlouva s Libyí, uzavřená v březnu s vládou premiéra Fayez al-Sarraje, nenese kýžené ovoce i kvůli silnému postavení vzdorovlády maršála Haftara. Ani nápad ustanovit jakýsi zadržovací prstenec kolem Libye, který vzešel od evropských orgánů, nemá příliš velkou naději na realizaci: okolní africké země jsou totiž také částečně destabilizované a nedisponují ani dostatečným státním aparátem.

Itálii tak hrozí, že se stane druhým Turekem – retenčním táborem pro migranty. Vláda si toho je vědoma a na situaci se připravila novým zákonem upravujícím žádosti o azyl. Ten v mnohých ohledech zrychluje proceduru na úkor práv migrantů. Nejkritizovanějším bodem je faktické ustanovení speciálních soudů, jež budou řešit odvolání žadatelů proti rozhodnutí hodnotících komisí ministerstva vnitra. Soudce bude moci rozhodnout o odvolání jen na základě videozáznamu z řízení hodnotící komise a žadatel o azyl nebude mít možnost se proti rozsudku odvolat. Podle právníků je zákon na hraně ústavnosti: například zřízení speciálních soudů ústava explicitně zakazuje. Současně se vláda snaží zrychlit deportace neúspěšných

žadatelů o azyl pomocí bilaterálních dohod s některými africkými zeměmi. Jednání jsou však pomalá a výsledek nejistý. V mnoha případech proces repatriace není možný. Co udělat s migranty, kteří nedostali azyl, ale ani je nelze deportovat, o tom EU taktně mlčí.

Daň za globální nerovnost

Pocit izolace Itálie ještě prohlubuje chování sousedů. Francie pod záminkou terorismu již dva roky militarizuje hranici s Itálií a obdobný kurs předvádí také Rakousko a Švýcarsko. Současně platí, že systém relokací přinesl jen omezené výsledky: ze slíbených sto tisíc přesunů se jich uskutečnilo jen dvacet tisíc. Kromě sankcionovaných států V4 velice podprůměrné výsledky vykazují i Chorvatsko, Bulharsko a Rakousko, které v rámci programu nepřijalo ani jednoho uprchlíka. Alternativu k neúspěšnému programu přitom existuje již dlouho. „Itálie by se měla zasadit o aktivaci mechanismu dočasné ochrany, který ustanovuje evropská směrnice 55 z roku 2001,“ uvažuje bývalá ministryně zahraničí Emma Boninová. „V případě, že by se žádostí neuspěla, mohla by vytvořit obdobný mechanismus na národní bázi. To by byl vůči ostatním státům

silný prvek nátlaku,“ dodává. Vláda Paola Gentiloniho o těchto možnostech samozřejmě ví, což ještě prohlubuje pocit, že hrozba uzavření přístavů byla směřována více k vlastním voličům než k evropským partnerům.

Černými ovceci současné debaty o uprchlících jsou pak ekonomičtí migranti, kteří nemají zastání u nikoho. Už dnes přitom na azyl nedosáhnou ani občané Afghánistánu či mnoha afrických zemí, v nichž panuje nadprůměrná míra násilí. Dobrým příkladem současného stavu jsou migranti z Bangladéše, kteří tvoří druhou nejpočetnější skupinu lidí, jež letos připlula k italským břehům. Tito ekonomičtí migranti jsou kvůli faktické neexistenci oficiálních kanálů pracovní migrace do EU nuceni podstoupit drahou a krkolomnou cestu přes Libyi, kde probíhá občanská válka. Než si lámat hlavu nad obtížnými a nákladnými deportacemi, možná by stačilo vytvořit možnost legálně přicestovat. Nebo donutit evropské průmyslové firmy, aby zlepšily podmínky pro zaměstnance ve třetím světě. Migrace je totiž často jen daní za globální nerovnosti, z nichž bohatý Sever – včetně Evropy – stále těží.

Autor je dopisovatel deníku Il Manifesto.

Mezinárodní smlouvy jsou jednoznačné: plavidlu v potížích musí být poskytnuta pomoc. Foto sapiens.org

par avion

Z NĚMECKÉHO TISKU VYBRAL MARTIN TEPLÝ

die tageszeitung

Od 7. do 8. července se v Hamburku konalo vrcholné setkání zástupců států tzv. G20. Byl to spektakl, v němž šla nakonec politika stranou, a i když se podařilo uzavřít několik bilaterálních dohod, v centru pozornosti stálo dění v ulicích. Už samotné názvosloví těch, kteří násilí hodnotili, se lišilo v dokonalé korelaci k politické příslušnosti. Hodnocení podobných akcí vždy svádí ke zjednodušení a zkratce, kterou si čtenář žádá a které se asi nelze vyhnout. O tom, že především pravicovní politici ve svém hodnocení „ulítlí“, v komentáři v **Die Tageszeitung** z 10. července píše Christian Jakob. Ministr Altmaier mluvil o „terorismu srovnatelném s pravicovými extrémisty a islamisty“, redaktor deníku Die Welt Uwe Poschardt o „fašistech“. Řeč je i o levicových extrémistech, kteří se v pátek 7. července tvrdě střetli s policií a kteří na okolostojící auta házeli

zápalné lahve a ničili obchody. Podle Jakoba se ovšem veškeré násilí odehrálo na úseku dlouhém 400 metrů, v podstatě na jedné křižovatce, která už následující den vypadala, jako by se nic nestalo. Dalšíh 76 tisíc lidí demonstrovalo pouze mírumilovně, aniž by komu zkrivili vlas. Naopak policie proti demonstrantům zasáhla údajně velmi brutálně a mlátila i okolostojící žurnalisty. Levicově-liberální deník samozřejmě nelze podezírat ze sympatie k policii a je logické, že již z definice fandí levici, a tedy i hamburským demonstrantům. Jakob má jistě pravdu, že mediální diskurs bývá při tak vyostřených akcích, jakou vrcholné setkání G20 bezpochyby je, zcela chaotický a že komentátoři částečně ztrácejí soudnost. Nicméně stejně tak nelze přistoupit na tvrzení, že házení zápalných lahví ze střech budov na policisty je v podstatě jen malou vadou na kráse jinak mírumilovné demonstrace. **V Německu je vždy namísto následující dotaz: kdyby podobné zločiny páchali pravicovní extrémisté, jak by veřejnost reagovala na ně?** To by bylo článků o „renacifikaci Německa“, o „zásadním problému země s neonacisty“ a nikdo by si nedovolil napsat: „No jo, vždyť jenom hrstka kluků blblá, ale jinak to byla bezva demonstrace.“ Jakob na konci svého článku cituje jednu levicovou aktivistku, která se ptá, proč strukturní násilí – jmenuje hladomor, války, uprchlíky, klimatické změny a ničení životního

prostředí – dostává v médiích tak málo místa a šarvátky, třeba jako ty v Hamburku, plní týden první stránky novin. A v tom má pravdu.

DIE WELT

Na opačném konci spektra se nachází deník **Die Welt**, kde 10. července vyšel rozhovor s profesorem Klausem Schroedrem z Berlína. Ten si v podstatě bere na paškál přesně ty pozice, které zastává Christian Jakob. **Podle Schroedera sedí v médiích velký počet redaktorů „z levicově-zeleného prostředí“, kteří se neštítí vyzývat k násilí proti policistům anebo jej alespoň verbálně bagatelizovat.** Ptá se, jak je možné, že v hlavním vysílacím čase vystoupí ve veřejnoprávní televizi aktivistka levicově radikálního uskupení Interventionistische Linke a vyzývá k násilí. Schroeder je přesvědčen, že levicové násilí je dlouhodobě podceňováno a tento laxní přístup se teď vymstil. Problém vidí v tom, že především postkomunistická Die Linke, Zelení a také sociálnědemokratická SPD považuje levicové násilí ve své podstatě za méně nebezpečné než pravicové, a pokládá otázku: „Copak neexistoval stalinský teror?“ Toto srovnání zajisté trochu pokulhává, nicméně je fakt, že otázka násilí se týká stejně tak části radikální levice jako extrémní pravice.

Frankfurter Allgemeine

Od protestů k protestantům: 11. července 2017 vyšel v deníku Frankfurter Allgemeine Zeitung článek, který se věnuje zakončení takzvaného Luterského desetiletí. Přesně před pěti sty lety Martin Luther dle legendy přibil na dveře kostela ve Wittenbergu své teze proti odpustkům. Poslední rok dekády měl být jejím gigantickým zakončením a současně masivní reklamní akcí pro evangelickou církev, kterou houfně opouštějí členové. Rozpočet by měl dosáhnout asi půl miliardy eur. To je skutečně vysoká částka, a tak organizátoři nenechali nic náhodě a naplánovali vše s německou precizností. Problém ovšem spočívá v tom, že Luther už asi moc netáhne: velké akce se setkávají pouze s malým zájmem publika, a pokud se naplánuje třeba výstava kdesi na „periferii“, lidé ji ignorují úplně. Podle profesora teologie Friedricha Grafa tato monstrózní akce ukazuje, jak slabá je vazba lidí na jejich mateřskou církev: „Nikdo nechce jet kamsi do Wittenbergu, aby si na louce poslechl pastora z třetího světa.“ Nota bene se vše koná ve východní části Německa, kde je vazba na církev tradičně menší. **Lidé čekali, že církev bude programem Luterského desetiletí polemizovat a provokovat. Co přišlo, byla jakási soft verze křesťanství, která sice nechce nikoho nikam tlačit, ale stejně tak ani nikoho nemůže přesvědčit.**

Glóbus, sféra, planeta, teritorium

Obraz prostoru, jež získáváme ze školních atlasů, ale i nejnovějších technologií jako Google Earth, formuje náš vztah k planetě, kterou obýváme. Limituje ale také naši politickou imaginaci a schopnost představit si změnu tohoto světa.

LUKÁŠ LIKAVČAN

Když jsem jako malý kluk jezdil na prázdniny na jih Slovenska, prarodiče mi vždy připravili postel v dětském pokoji mého otce. Na polici nad postelí měl táta od dětství glóbus a já jsem cestováním po jeho kulatém a hladkém povrchu dokázal strávit hodiny. Bylo to moje první abstraktní dobrodružství – představoval jsem si místa, která kdysi obýval na Madagaskaru vyhynulý pták dodo, jak to může vypadat na jižním pobřeží Latinské Ameriky či jaké to je, kráčet podél rezavějících vraků lodí v bývalých přístavech vysychajícího Aralského jezera. Přemýšlel jsem, jak se může člověk cítit v lese plném obřích sekvojí, při výhledu na Akropoli v aténských uličkách nebo nadnášený ve slaných vodách Mrtvého moře. Charakteristickou vlastností těchto představ byla jejich *plochost* – a to i navzdory jejich barvitosti a relativní „poučenosti“ (můj dědeček měl a stále má rád geografii, a tak jsem mohl čerpat z jeho bohaté knihovny).

Zvláštní fenomén plochosti dnes doprovází i naši abstrakci planetární asambláže, do které jsme dramaticky vpleteni. Mluvíme o globalizaci, změně klimatu naší planety, geologických proměnách v čerstvě započatém období antropocénu či kapitalocénu; všechny tyto představy nicméně často postrádají rozměr navíc. Rozměr, jenž by nám dovolil zachytit terén kamenné koule, kterou nazýváme Zemí, v jeho členitosti, vrstevnatosti, komplikovanosti a svéráznosti. Právě pátrání po tomto „třetím rozměru“ považuji za jeden z nejdůležitějších úkolů intelektuálních a politicko-aktivistických sil v klimatickém hnutí, jehož čas pomalu přichází. Potřebujeme kvalitativně nový druh abstraktního uvažování, jež dokáže zachytit, jak svět klade odpor lidským bytostem v jejich společenském a politickém životě – a jak tedy nikoli člověk svět, ale svět člověka přetváří podle svého obrazu.

Dokonale hladká koule?

Německý filosof Peter Sloterdijk považuje román Julese Verna *Cesta kolem světa za osmdesát dní* (1873) za první velkou literární metaforu kapitalistické moderny jako projektu světové akcelerace mobility komodit, kapitálu a pracovní síly. Hypermobilita elementárních prvků této verze moderny ovšem není pouhým technickým výdobytkem – logicky jí předchází proměna našeho pojetí prostoru, ve kterém se realizuje pohyb lidí a věcí. Tento proces dle Sloterdijka vystihuje pojem globalizace, označující proceduru, jež se systematicky rozvíjí od momentu vynálezu filosofie v antickém Řecku. Tato procedura postupuje ve třech fázích. Tou první je globalizace kosmologická neboli metafyzická, charakteristická budováním estetické představy totality univerza v podobě dokonale hladké koule. Její rané artikulace nacházíme v pythagorejských kosmologických představách či v Parmenidově popisu Jsoučna z básně *O přírodě*. Druhou fází je pak globalizace terestriální, jež byla prakticky realizována ustanovením mořeplavby jako techniky obchodní, politické, kulturní, vědecké a vojenské dominance Západu. Poslední, současná fáze globalizace je elektronická: pointou už není konstrukce obecného časoprostorového profilu moderny, ale zaplnění „světového interiéru“ homogenní substancí kapitálu, která nabývá kvalit aristotelského éteru a svobodně cirkuluje po svých elegantně zakřivených drahách.

Tím je zakončena transformace Země na její ideální model: stává se skleněnou kupolí levitující v kosmickém prázdnu a všechny její oblasti vykazují totožné univerzální kvality. Haldy komodit, jež tvoří jediné bohatství tohoto mrazivého světa, se nad jeho povrchem můžou přesouvat se závratnou lehkostí. Svět se mění v plochou reprezentaci, nad kterou se ve vyšším rozměru vznáší oko kartografky, jež rozhoduje o rozčlenění tohoto

teritoria. Země sama nemá šanci do procesu konstrukce vlastního obrazu promluvit, protože se nachází vždy o rozměr níže; je vždy pouze pasivní bází, nikoli aktivním činitelem. Údlost klimatické změny ovšem tuto představu bourá – chtonicke síly planety se probouzejí a jistota pevné půdy pod nohama přestává být samozřejmostí. Je to paradoxně právě systém produkce abstraktních teritorií kapitálových toků, co podryvá dlouhodobou udržitelnost této perspektivy. Tento systém je totiž založen na masivní těžbě fosilních paliv, která vše pod touto skleněnou kupolí zahalují do oblaků dýmu a prachu. Z této mlhy se má jednou zrodit krásný nový svět – jenomže ne tak úplně pro všechny.

Klimatickou změnu proto můžeme chápat jako dovršení procesu svérázné terraformace naší planety mohutnou geologickou silou, kterou však nejsou lidé, jak nám podsouvá teze o antropocénu, nýbrž kapitál, a je tedy namístě mluvit spíše o kapitalocénu. Skleníkové plyny se mění v čarovnou substanci, jejímž působením „všechno stavovské a ustálené valem mizí“ a „všechno posvátné je znesvěcováno“ – jak popisují příznaky nástupu buržoazní epochy Marx a Engels v *Komunistickém manifestu* (1848, česky 1882). Když se vše pevné vypařilo, „lidé jsou nakonec donuceni podívat se na své životní postavení, na své vzájemné vztahy střízlivýma očima“. A až když se probudíme z kocoviny ideje pokroku, můžeme se střízlivýma očima podívat i na hrůzu klimatické změny, jež postupuje jako ohromná vlna deteritorializace do všech koutů planety. Kosmopolitní povaha barelů ropy, cestujících například z vrtné plošiny v Ázerbájdžánu ropovodem do rakouské rafinerie, umožňuje kapitálu abstrahovat od specifických lokalit a infrastruktur extrakce a destrukce, jež lemují posvátnou pouť černého zlata z podzemních rezervářů do nádrže vaší škodovky.

Světobčanství kapitálu je poháněno fosilními palivy, což kontrastuje s krutou realitou státních hranic, kterou každodenně zakoušejí uprchlíci a uprchlice. Mění se tedy i samotná tvář Země – jak hladiny moří stoupají a ledové pokrývky tají, kartografové a kartografky si můžou lámat hlavu nad tím, jak dynamiku planety uzavřít do svých statických modelů. Subtropy táhnou na sever, golfský proud oslabuje; zimy přituhují a vlny veder přinášejí sucha a nebezpečí požárů v takové míře, o jaké průměrný Středoevropan do nedávné doby slyšel nanejvýš z rádia. Skleněná kupole začíná pulsovat, drolit se, lámat na kusy. Pod jejím povrchem tepe spleť síť organické a anorganické hmoty.

Kartografčino gesto

Kdyby Phileas Fogg, hlavní hrdina Vernova dobrodružného románu, uzavřel sázku o cestě kolem světa dnes, nespolehal by ve svých plánech na zevrubný časový odhad britského konzervativního tisku, ale celý itinerář by si sám pečlivě naplánoval v abstraktním dvojčeti zeměkoule s názvem Google Earth. Zploštění světa je totiž dovršeno v momentu, kdy se jako prekarizované mobilní jednotky kognitivní práce a živé zásobárny digitálních dat začínáme sami přesouvat po členitém planetárním terénu za pomoci zobrazovacích technik umožňujících chápat náš pohyb jako čistě geometrický problém v euklidovském prostoru. Člověk v mém věku si může vybavit hodiny informatiky na střední škole, v nichž se seznamování s podobnými aplikacemi někdy zvrhlo do hraní počítačových her Need for Speed či GTA. V nich jsme se řídili podle mapy, která nebyla pouhou pomůckou pro prostorovou orientaci, ale autoritativním plánem virtuálního světa, se kterým někdy splývala jedno. Nezajímali jsme se tolik, v jakém herním prostředí závodíme – a když ano, tak jenom na základě toho, zda nám přišlo zajímavější jezdit

v ulicích Monaka nebo Los Angeles. Důležitý byl pro nás pouze cíl, vůči němuž bylo prostředí jenom nezbytnou, ale také snadno nahraditelnou neutrální stafáží.

Tak jako dnes digitální platformy přetékají zpátky do materiální reality, stává se tato představa dominantním pojetím mobility i ve „skutečném“ světě. Nejsem řidičem auta – jsem bodem pohybujícím se po trajektorii nazvané v mém navigačním přístroji D1. Neprocházím se po Praze, ale po ploše mapy v mém chytrém telefonu. Fenomenologická segmentace prostoru, produkovaná soustavou podzemních tratí metra, pocit pohybu po abstraktním modelu ještě umocňuje. Každé město se mění v soustavu Potěmkinových vesnic, jež jsou kopiemi nenávratně ztraceného originálu. Nejen umělecké dílo je dnes technicky reprodukovatelné – nekonečný počet kopií může mít každý prostor na Zemi, včetně Země samotné. Máme ale truchlit, že naše planeta ztratila svoji „auru“, svoji specifickou a jedinečnou historii, o níž mluví v souvislosti s uměním Walter Benjamin?

Odpovědi je jasné ne. Naše truchlení by nás jenom uvěznilo v reakční perspektivě. Centralita obrazu Země nám totiž umožňuje tvořivě intervenovat do záležitostí soudobé geopolitiky. Nazýváme takovou strategii kartografčino gesto. Jejím dokonalým příkladem je epizoda z roku 2010, kdy Google ve svých mapách mírně pozměnil hranice mezi Nikaragou a Kostarikou, v důsledku čehož mezi těmito státy vypukl vyhrcošený diplomatický konflikt, jenž téměř přerostl do otevřené vojenské konfrontace. Jak můžeme vidět, kartografie není pouhým zachycením či popisem světa; kartografka ve své činnosti svět segmentuje, organizuje a konstruuje. Filosof a teoretik designu Benjamin H. Bratton proto připomíná, jak důležitým mezníkem byla v tomto ohledu ikonická fotografie naší planety, kterou na Vánoce roku 1968 pořídil z orbitu Měsíce astronaut William Anders, člen posádky letu Apollo 8. Jmenuje se Earthrise a dle Brattona představuje první úspěšný pokus o zachycení „formální koherence Země jako geofyzikální jednotky“. Odpovědi na otázky, jak se tato bleděmodrá koule vycházející nad horizontem měsíční krajiny přesně chová, jakou vnitřní dynamiku její klima má či jaké jsou její kapacity absorbovat intenzivní extrakci jejích zdrojů, vyžadují podrobné zkoumání jejího terénu, ne vzdálený pohledu vševědoucího Boha.

Pokud se spokojíme s pouhou formální reprezentací Země, vystavujeme se dvojímu riziku. Za prvé, nedostatek přesných informací nás nutí spoléhat se na vlastní představy při dotváření plastického obrazu planety. Tyto představy jsou však nutné zkreslené naším sociálním, ekonomickým, etnickým či genderovým postavením – výsledkem je tak pokaždé nespravedlivý model Země. Za druhé, pohybem po hladké ploše minimalizujeme *tření*, čímž vytváříme iluzi, že všechno je nám dovoleno. Digitální platformy tento obraz dovádějí do dokonalosti – operují na ploše abstraktní reprezentace, kde pohyb přestává být lineární a hranice mezi globálním a lokálním či mezi částí a celkem se stávají nerozeznatelnými a zaměnitelnými. Vezměme jako příklad obchodní a distribuční platformu Amazon. Její vskutku planetární výpočetní operace koordinují pohyb statisíců komodit, vůči jejichž povaze jsou algoritmy zcela lhostejné. Totéž platí o povrchu planety, po níž se všechny ty balíčky a kontejnery přesouvají. Bratton proto upozorňuje, že vládnout modelu Země znamená vládnout Zemi samotné. A je na nás, zda to budeme brát jako příslib dystopické budoucnosti nebo prostor pro radikální politickou intervenci.

Mimo globální a lokální

Netematizují zde plochost našeho planetárního modelu v doslovném smyslu. Koule

Vnímání prostoru a změna světa

Vycházející Zemi vyfotografoval v roce 1968 z orbity Měsíce člen posádky Apollo 8 William Anders. Foto nasa.gov

samozeřejmě je třídimenzionální objekt. Pod fenoménem plochosti naší reprezentace Země mám na mysli to, co Deleuze a Guattari pojmenovávají termínem hladký prostor v protikladu k prostoru rýhovanému. Zatímco hladký prostor se podobá nekonečnému oceánu nebo ledové pláni a je zproštěn jakékoliv segmentace či schopnosti klást pohybu po jeho ploše odpor, rýhovaný prostor je plný zlomů, antagonismů, rozštěpů a nesouměřitelných segmentací. Ty činí pohyb po něm podobný spíše opileckému vrávorání než rázné chůzi vysokohorské turistky. Mluvit o plochosti zobrazení tedy znamená mluvit o fenoménu hladkého prostoru v deleuzovském smyslu. To je také důvod, proč augmentovaná a virtuální realita či 3D zobrazování nejsou ani omylem řešením problému chybějícího rozměru v naší planetární perspektivě. Tento fenomén nemá technické řešení, protože je kosmologickým, a tím pádem politickým problémem. Pohřešovaný třetí rozměr totiž není pouhým doplňkem nebo rozšířením stávajících dvou – je kosmickým pozadím, vůči němuž je možné vytvořit bohatou nauku o asociaci a disociaci prostorů, o elementech, které k nim přísluší, a jejich vzájemných vztazích. Výsledkem má být model „Země, jakou si přejeme“, který může formovat naše kolektivní příspěvky do praxe mezidruhového vyjednávání společného světa v budoucnosti

postantropocénu. Má-li jít o fundamentální změnu perspektivy, musíme se postarat o radikální explozi nových způsobů abstrahování, zobrazování a segmentace světa, jež dokážou zohledňovat pluriverzalitu vztahů mezi objekty v planetární asambláži. Jinými slovy: hledáme novou planetární perspektivu.

Právě planetárnost považuji za vhodnější termín, jímž můžeme řídit imaginaci postkapitalistické budoucnosti, než v současnosti vyprahlý pojem globálnosti (spolu se svým podobně vyčerpaným protějškem lokálnosti). Jenom pokud budeme považovat planetu za speciální druh konstrukce, stane se náš „přirozený svět“ skutečně filosofickým problémem – a následně pak budeme moci i ze Země samotné učinit centrální politický problém 21. století. Když se říká, že „jiný svět je možný“, musíme vzít toto tvrzení doslova a pod „světem“ si představit zcela novou konstrukci planetární asambláže, včetně (a především) materiálních infrastruktur, jež tvoří její lešení a podílejí se na produkci obrazu Země jako tak nebo onak podmaněného, či naopak osvobozeného teritoria. Nemůžeme proto přitakávat Sloterdijkovi, že globalizace je produktem postupného budování obrazu Země, jehož kořeny sahají dva a půl tisíce let do minulosti. Pokud bychom chtěli zůstat věrni svým antikapitalistickým pozicím, museli bychom zavrhnout abstrakci jako takovou,

čímž bychom se zbavili podstatného nástroje společenské a ekonomické změny.

I proto filosof Ray Brassier připomíná, že neschopnost změnit svět může mít co do činění s neschopností správně jej interpretovat. Proto se domnívám, že potřebujeme naopak více, nikoli méně abstrakce – a že historicky byly plody poctivé abstrakce myslitelů a myslitelů v jistém momentu přivlastněné a využité kapitálem jako podloží velice primitivního způsobu abstrahování od konkrétních vlastností a limitů planetární asambláže. Nestačí proto budovat protistranu, nestačí organizovat paralelní instituce a infrastruktury – potřebujeme toto úsilí podložit modelem Protizemě, v němž jsou lidé a ne-lidé nejasně roztroušeni po členitých teritoriích a rovnocenně nadáni sociálním, ekonomickým a ekologickým aktérstvím. Jinak se lehece může stát, že další, postklimatický model planety Země již bude konstruován bez účasti lidského druhu.

V geografii se občas používají přelety letadel nad terénem za účelem pořízení snímku jeho reliéfu. Součástí této procedury bývá i „vyhlazení“ nasnímaného teritoria od vegetace a lidských zásahů, aby se ze snímku extrahovala „věrná“ reprezentace povrchu planety. Můžeme na tom jasně vidět, proč jsou techniky vizualizace klíčovými prostředky výroby abstraktního modelu naší planety. Když totiž Kant

v *Kritice čistého rozumu* (1781, česky 2001) mluví o tom, že nutnou podmínkou veškerých syntetických soudů a priori jsou naše schopnosti znázornění a imaginace, odhaluje nám bytostnou závislost rozumu na materiální povaze technologií abstrakce. Řešit matematický problém kdysi znamenalo vzít do ruky tužku a papír; dnes to místo nás zvládne křemíkový čip. Zda se ještě jedná o jeden a tentýž matematický problém, je však otevřená otázka. Proto bych chtěl na závěr tohoto eseje předložit jednu hypotézu: naše racionální abstrakce se stejně jako naše sociální imaginace nachází v dynamickém vztahu s materiální realitou – tedy tím, co Marx nazýval sociálním bytím. Přesně tak přemýšlí i Bratton, který navrhuje nahradit plochý model Země vrstevnatým modelem Zásobníku, v němž je Země v klasickém smyslu energeticko-minerálním podložím dalších vrstev, jako Cloud či Město. Bruno Latour zase místo principu vrstevnatosti navrhuje doplnit kartografii 21. století o vektory a šipky. Můžeme se proto ptát, co by se stalo, kdybychom přestali lpět na snaze o konstrukci plochého a hladkého zobrazení a místo toho začali spekulovat, jak tento obraz doplnit, převrátit, přeskupit či prostě rozpohybovat. Mysleli bychom pak zásadně jinak? Mohli bychom pak konečně akceptovat, že i zeměkoule má ostré hrany?

Autor je filosof.

Zničme patriarchát, ne planetu!

Ekologická hnutí a feminismus

Součástí Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu a jejích navazujících dokumentů je i téma žen a genderu. Klimatická změna totiž není genderově neutrální. Přestože jsou ženy v porovnání s muži výrazněji zasaženy klimatickou změnou, jejich perspektivě se věnuje minimum pozornosti.

ŽENY 365

Jsou to ženy, které globálně tvoří většinu mezi nejchudšími, jimž jsou častěji odepírána práva a účast na rozhodování, které mají omezenější přístup ke zdrojům, ve svém životě zaujímají primárně pečující roli a z různých důvodů jsou závislé na mužích. Přetrvávající genderová nerovnost se mimo zemědělství a chudé oblasti planety promítá i do struktury měst. Ta jsou často koncipována úplně jinak, než by půlce jejich obyvatelk vyhovovalo. Důraz na neustálý růst, zastavování veřejných ploch, absence důležité infrastruktury a tuny betonu – to jsou města, která se bez nadsázky dají označit za mužská. Pohybujeme se v nich ale všichni a všechny.

Akční platforma, jež myslí na klima

V roce 1995 se desítky tisíc lidí sešly v Pekingu na čtvrté světové konferenci o ženách. Až romanticky působí líčení tehdejších účastnic, pro něž byl vypraven transsibiřský vlak, aby je do Pekingu dopravil. Dva týdny společné cesty jedním z nejekologičtějších dopravních prostředků přinesly nesčetné diskuse, výměny zkušeností i nápady na spolupráci. Vlak byl svého druhu atrakcí, v zastávkách jej vítaly stovky lidí a běžné do něj přistupovali novinářky a novináři a dělali rozhovory s cestujícími aktivistkami. V Pekingu pak mezinárodní společenství dohodlo ambiciózní dokument, který je od té doby považován za jeden ze základních textů globální politiky pro postavení žen. Obsahuje také pasáž o ženách a klimatu.

Tato část má tři základní cíle: prvním je aktivní zahrnutí žen do rozhodování o životním prostředí na všech úrovních. Nicméně podle dat Evropské komise nebyla v roce 2016 v Česku žádná žena, která by stála v čele firmy, v představenstvech bylo pouhých sedm procent žen a v dozorčích radách pouhých devět procent. Dalším cílem je zahrnutí genderové perspektivy do politik a programů pro udržitelný rozvoj. V roce 2010 vznikl Strategický rámec udržitelného rozvoje pro ČR, v němž se kromě několika obecných zmínek o rodině a rovných příležitostech genderová rovina nevyskytuje. Letos v dubnu vláda schválila strategii Česká republika 2030, kde je toto téma rozpracováno lépe. Jako třetí cíl požaduje Pekingská akční platforma posílení a zavedení mechanismů na vnitrostátní, mezinárodní i meziregionální úrovni, na základě nichž by bylo možné monitorovat dopady environmentálních politik na ženy.

Sytit planetu, myslet na budoucnost

Navzdory stereotypní představě o typickém farmáři se pěstování, zpracování potravin a starosti o zemědělská a hospodářská zvířata věnují převážně ženy. Tvoří až sedmdesát procent lidí ve světovém zemědělství, v některých zemích takzvaného třetího světa dokonce devadesát procent. Bez nadsázky se tedy dá říct, že jsou to právě ony, kdo doslova živí společnost. Přesto je jejich podíl na rozhodování v otázkách zemědělství nebo hospodářství minimální. Paradoxně i navzdory tomu, že většina výzkumů spojených s klimatickou změnou a ekologií ukazuje, že ženy dokážou myslet na budoucnost mnohem více než muži. Je to dáno především jejich mateřskou a pečovatelskou rolí, která je nutí vnímat čas v dlouhodobějších horizontech. Jenže zároveň jsou i ohroženější během ekologických katastrof. Podle studie OSN při nich umírá až čtrnáctkrát víc žen než mužů. Důvodem je větší provázanost s domovem a menší schopnost mobility, která souvisí i s nutností vytvořit bezpečné prostředí. Nejdříve pro své děti a příbuzné a až potom pro sebe. Roli hraje i menší přístup k informacím, v extrémních případech kulturně podmíněná negramotnost a malá možnost rozhodování uvnitř patriarchálně uspořádaných společenství.

Bez nadsázky se dá říct, že jsou to právě ženy, kdo doslova živí společnost. Foto Rajiv Rathod

Větší sucho, nebo naopak vlhkost, nedostatek vody a zhoršující se dostupnost půdy pro pěstování jim komplikují už tak dost složité pracovní podmínky. V extrémních situacích, jako jsou povodně, hurikány nebo cyklony, o zdroj své obživy přicházejí úplně.

V roce 1993 ve Vídni v reakci na výstavu fotografií *Komu patří město?* vyhlásili soutěž o návrh Women Work City. Ženy v něm měly navrhovat město tak, aby vyhovovalo jejich představám. Parkoviště a silnice ustoupily trávníkům, dostupným zdravotnickým zařízením, školkám, hřištím a zastávkám MHD. Jiný vídeňský výzkum z roku 1997 ukázal, že dívky někdy kolem devátého věku svého života mizí z veřejného prostoru – chlapci si začínou bránit území a dívky v soutěži o „místa“ prohrávají. Když pak na základě studie ve Vídni vybudovali nové parky, ukázalo se, že je chlapci a dívky využívají stejně – tyto parky byly otevřené, prostorné, bez temných zákoutí, byly na nich různé typy hřišť, jež nabízely mnoho způsobů využití.

V roce 1999 uspořádala geogrfka a urbanistka Ursula Bauerová výzkum přístupu mužů a žen k městskému prostředí. Zatímco muži vyplnili její dotazníky během pár minut, ženy nemohly přestat psát. Z výzkumu zaměřeného na genderové perspektivy města například vyplynulo, že pro ženy je důležitá veřejná doprava, kterou při svých cestách městem využívají mnohem více než muži. Mimo jiné proto, že se nepohybují jen na lince práce-domov, ale cestují do různých institucí a škol, k doktorům nebo prostě „jen“ na nákup.

Dlouhodobě se ukazuje, že městské prostředí a možnost jeho využití na mnoho způsobů jsou pro ženy důležité. Ve vedení velkých měst je ale pouze devatenáct procent žen a většina institutů plánování nezohledňuje jejich potřeby při tvorbě městských územních plánů. V krizových situacích, jako je horko nebo smog, pak nevhodně strukturované prostředí dopadá na ty, kteří je z různých důvodů musí využívat nejvíce: na matky s dětmi, důchodkyně a důchodce nebo lidi na ulici. Dobře to bylo vidět v období smogu, které letos trápilo Prahu po několik dní a města na severu Moravy dokonce nepřetržitě několik týdnů. Nemožnost se nadechnout pocítily především matky s dětmi, těhotné ženy a nízkopříjmové skupiny, které si nemohly dovolit vycestovat na víkend do přírody a byly odkázány na nepřetržitý pobyt ve městě.

Podobným příkladem je i horko. Například ve městě, jako je Brno, je už dnes teplota

o pět stupňů vyšší než v jeho okolí a očekává se, že ještě poroste. Ve velkých městech je horko vážný problém, protože se neustále oteplují a se zvyšujícím se počtem extrémně horkých dní se z nich stávají skleníky, v nichž se nedá žít.

Podmínka ekologické revoluce

Že jsou otázky klimatu, životního prostředí a zemědělství úzce spjaty s feminismem, dokládají různá hnutí z celého světa. Výborným příkladem je Via Campesina, hnutí, které vzniklo v Belgii v roce 1993 a dnes sdružuje na šedesát členských organizací ze zhruba sedmdesáti zemí, což čítá minimálně 200 milionů lidí. Via Campesina (v překladu „rolnická cesta“) sdružuje drobné farmáře a rolnictvo, menší chovatele a chovatelky, rybařící domorodé obyvatelstvo, ženy, venkovské obyvatelstvo různého věku, migrující osoby a lidi s obtížným přístupem k půdě. K zemědělství přistupuje z antikapitalistických a feministických pozic a mimo jiné tak potvrzuje nutnost prolínání sociálních charakteristik ve feminismu, protože ukazuje, že nerovnost je třeba vnímat nejen v kontextu genderu, ale i sociálního postavení, etnicity, věku a dalších faktorů. Domorodé obyvatelstvo s mnoha ženami v čele hrálo významnou roli také v protestech proti ropovodu v siouxske rezervaci Standing Rock a řada feministek se zapojila i do britského hnutí proti těžbě břidlicového plynu.

Rovnost je v ekologických kruzích důležitým tématem. Často se mluví o tom, že bohaté státy „Severu“ způsobují svou neohleduplností, nekontrolovaným konzumerismem a plýtváním problémy, které nejvíce dopadají na chudé oblasti. Environmentální nespravedlnost ve smyslu nerovnoměrného rozdělení zátěže a důsledků klimatické změny se pomalu dostává do popředí a tlak na to, aby se především ti, kteří nezvratné změny způsobují, začali chovat odpovědněji, roste. V popředí ale stále zůstávají technologická řešení problémů namísto většího důrazu na specifické zkušenosti ohrožených lidí, ve kterých gender hraje bezesporu jednu z hlavních rolí. Aby se více organizací – lokálních, globálních, profesionálních i autonomních – stalo feministickými, a tedy i doopravdy inkluzivními, bude třeba si připustit, že genderová nerovnost je problém, který se promítá do všech oblastí našeho života a souvisí s ním i tak zásadní ohrožení, jako je ztráta domova, obživy nebo dokonce života. I ekologická revoluce musí být feministická. Nebo nebude vůbec.

Ženy 365 jsou feministický kolektiv.

Od Seattlu po Hamburk

Proměny strategií sociálních hnutí

Antikapitalistický disent přelomu tisíciletí vnesl do politické debaty téma globálního oteplování, migrace a volného obchodu, nad nimiž rokoval summit G20 v Hamburku. Právě tam jsme mohli sledovat od minulosti poněkud odlišnou taktiku boje proti globálnímu kapitalismu.

TOMÁŠ SCHEJBAL

Nejnovější sociální hnutí devadesátých let 20. století se zrodila do zcela nového světa: rozpad východního bloku zbořil překážky volného pohybu globalizujícího se kapitálu. Hráčem určujícím pravidla najednou přestaly být národní státy nebo monopoly, ale staly se jimi nadnárodní instituce typu Světové obchodní organizace, Mezinárodního měnového fondu a Světové banky. Neplatí to samozřejmě pro všechny případy, neboť například průkopnické hnutí zapatistů v mexickém Chiapasu vzniklo z odporu vůči národní vládě a její integraci do severoamerické smlouvy NAFTA. Sociolog Richard Day popisuje v knize *Gramsci is Dead: Anarchist Currents in the Newest Social Movements* (Gramsci je mrtvý. Anarchistické proudy v nejnovějších sociálních hnutích, 2005) novou situaci takto: jestliže pro éru modernity byl typický boj o politickou hegemonii v rámci národního státu a mezi státy navzájem na světovém hřišti, v podmínkách globálního kapitalismu ztrácí tato logika smysl.

Jistěže protestní hnutí typu M15 ve Španělsku nebo Occupy Wall Street v USA vnesla do politické arény opět jinou logiku boje – důkazem toho jsou politické projekty jako Podemos nebo prezidentská kampaň Bernieho Sanderse. Day respektuje taktickou pluralitu a nevyhlašuje posthegemonickou strategii jako univerzálně platnou, nýbrž určující právě pro globální protestní hnutí.

Zrození z ohně

Obrat od hegemonické strategie k přímé akci souvisí s pádem Sovětského svazu a porážkou staré levice. Bylo to mezinárodní dělnické hnutí, vybavené marxismem jako dominantní ideologií, a zvláště pak Kominternu, kdo zamýšlel vzít kapitalismus ztečí skrze koordinovanou světovou revoluci v jednotlivých národních státech. Když zklamal dokonce Sovětský svaz jako možná alternativa ke kapitalismu, zkoušela to západní nová levice přes kulturní hegemonii nebo pochod institucemi. Všechny pokusy nakonec dopadly buď porážkou, nebo kooptací.

Hořící auta a banky v Seattlu symbolizují oheň, z kterého se zrodili noví autonomní militanti, o nichž píšou Tony Negri a Michael Hardt v knize *Empire* (Impérium, 2000). Postmoderními revolucionáři globální éry

podle nich nejsou straničtí kádři ani rozevlátí hippies, ale pouliční bojovníci zahalení v černých kuklách, seskupení v řadách černého bloku. Vznik těchto sociálních hnutí si žádal přímou fyzickou konfrontaci s represivními složkami a propagandu prostřednictvím činů, jako je zapalování věcí, bez nichž by si protestů a jejich smyslu sotvakdo povšiml. Taková taktika byla úspěšná právě v počátcích, zejména v Seattlu, kde se podařilo zablokovat jednání Světové obchodní organizace, ale také v Praze a do jisté míry ještě v Janově, který však znamenal obrat k defenzivní strategii, k čemuž přispěl i nástup George W. Bushe. Je náblední, že militarizace policie zemí NATO a zejména v USA byla reakcí na emancipační hnutí, což se projevilo právě při Occupy Wall Street, kdy konfrontace byla téměř nemožná.

Mocenská asymetrie mezi vojensky vyzbrojenou policií, posílenou navíc námořnictvem, a militanty oděnými v dnes již staromódních černých větrovkách se projevila naplno v Hamburku při pochodu Welcome2Hell, kdy byl černý blok doslova rozprášen. Demonstrace byla totiž svolána do přístavu Altona, odkud měl vyrazit pochod přes město. Jenomže policie našla v černých zakuklencích záminku k rozehnání celé akce za pomoci bezprecedentního násilí. Druhá, neméně zásadní příčina porážky černého bloku spočívá v generační proměně militantů. Zatímco generace předchozích desetiletí a přelomu tisíciletí měla fyzickou konfrontaci v běžném repertoáru, militanti mladší třiceti let znají především nenásilné blokády a hru na kočku a myš.

Pouliční rioty jsou výbavou autonomních bojovníků, jak je známe z osmdesátých a devadesátých let. Právě oni vždy tvořili militantní křídlo sociálních hnutí a stojí i za rabováním a zhářejstvím v hamburské čtvrti Schanze. Tato „stará garda“ si je dobře vědoma symbolického významu takových aktů, neboť jejich mediální atraktivita je zkrátka silnější než mírumilovná blokáda čehokoli, byť jakkoli efektivní. Naopak jednání těch, kdo stáli v čele pochodu Welcome2Hell, bylo zcela v rozporu s jejich černě uniformním dresscodem, vyjadřujícím připravenost k boji, na nějž však připraveni nebyli. I přes diskreditaci černého bloku bychom však rioty neměli považovat za „dětskou fázi“

globálního odporu, neboť tvoří rovnocennou metodu spolu s jinými.

Úsvit postautonomní blokády

Blokádu přístavu v Altoně organizovali lidé z německé postautonomní koalice ...ums Ganze! (UG). Právě tito vesměs univerzitně vzdělání, subtilní aktivisté a aktivistky ze střední třídy vyměnili černou uniformu za individuální svobodu oblékání a železné tyče za navzájem zkřížené ruce v lidských řetězech. Poučení proměnami postfordistického kapitalismu a jejich analýz z per marxistických teoretiků typu Negriho nebo Harveyho, vědí, že třídní boj již nelze vést postaru, neboť fabriky ani pracující třída, jak je známe, již neexistují. Aréna sociálních konfliktů totiž není za zdmi továrny, ale rozléhá se v infrastrukturách celých aglomerací. Několikahodinová blokáda druhého největšího přístavu v Evropě dokázala tuto infrastrukturu narušit. Přímé akce jako Ende Gelände nebo český Klimakemp ukazují, že stejných cílů lze podobnými cestami dosáhnout v environmentalistickém hnutí. Právě zkušenosti z Klimakempu nebo z Hamburku ukazují, že tyto ekologické či sociální boje nemusí jít proti pracujícím, ale právě naopak. Dělníci z dolů nebo přístavů s protestujícími často sympatizují, i když jen kvůli prodloužené pauze.

Česká levicová debata bezprostředně po summitu však měla tendenci taktiku blokády fetišizovat jako jedinou správnou formu přímé akce pro budoucnost a současně stigmatizovat rioty coby řádění pouličních sigrů. Jako by se mladá aktivistická generace bála projevů nespoutaných lidových vášní, tolik cizích civilizovanému vyjádření nesouhlasu s nespravedlností. V čem jen tyto obavy připomínají dávné polemiky anarchistických socialistů s marxisty II. internacionály, kteří chtěli lid vést a ukázněvat? Aktivistické kruhy možná prokázaly schopnost symbolicky zablokovat přístav za potlesku jeho zaměstnanců, spontánní projev hněvu však těžko někdy zkrátí jak aktivisté, tak policie.

Jakkoli se antikapitalistické hnutí liší svou posthegemonickou strategií od staré i nové levice, je to právě „vůle k moci“, co mu schází. Starým komunistům i osmašedesátníkům z řad zelených lze namítnout, že nahrazení jedné hegemonie druhou dopadlo buď gulagem v případě Sovětského svazu, nebo třeba bombardováním Jugoslávie v případě rudo-zelené koalice Gerharda Schrödera. Antikapitalisté posledních generací zas mají na svědomí zapálená auta namísto hromady mrtvol, jejich akce jsou však od Seattlu po Hamburk jen reaktivní odpovědi na aktivní jednání globálních institucí, jež drží v rukou skutečný vliv. Vztah mezi vládnoucími a protestujícími je sice dynamický, neboť obě strany vzájemně ovlivňují předmět sporu, datum a místo „souboje“ však určují pouze ti první.

Těžko po antikapitalistickém hnutí žádat empowerment ve smyslu převzetí nadnárodních institucí, jak to známe z revolucí moderní éry. Anarchistický antropolog David Graeber hovoří o takzvané revoluci naopak, kdy politické cíle jsou prosazovány skrze změnu témat politických debat. Jak však prokázala právě blokáda hamburského přístavu, politická moc se nachází nejen v jazyce, ale také v materiální infrastruktuře: ve výrobě, v dopravě a komunikaci. Graeberem formulovaná diskursivní strategie je typická pro reaktivní protesty autonomů přelomu tisíciletí. Máme-li však přejít k proaktivním formám odporu, rozložme samotný krevní oběh kapitálu a vytvoříme dva, tři nebo deset tisíc Hamburků nezávisle na summitech mocných. Klíčovou otázkou taktiky budoucích let a desetiletí přitom bude, jaký vztah navážeme k postmoderním jacqueriím, jaké známe dosud z předměstí Paříže nebo Londýna.

Autor je historik.

Hořící auta a banky v Seattlu symbolizují oheň, z kterého se zrodili noví autonomní militanti. Foto Gil Mehr

Na dně dolu

Klimakemp – úspěšná přímá akce

Česká republika po letech zažila masovou nenásilnou přímou akci. Byla vyvrcholením aktivistického Klimakempu, jenž proběhl v Horním Jiřetíně a upozorňoval na neúnosnost těžby uhlí v době postupujících klimatických změn. Obří rypadlo alespoň na pár hodin zastavila víc než stovka environmentalistů.

VÁCLAV DROZD

„Jménem zákona, opusťte tento prostor!“ řve jeden ze zakuklenců v černém. Dívám se na něj přes zamlžený plastový štít, který mě má ochránit před pepřovým sprejem. Ležím v bílém malířském overalu na mazlavém uhelném prachu zaklesnutý do svého „buddyho“ – partáka, na kterého se můžu během přímé akce spolehnout. Přes pusu mám zmuchlaný navlhlý respirátor. Nohama se snažím rychle vklínit do neznámé postavy sedící přede mnou a společně se pokoušíme vytvořit lidský řetěz kolem pásů a kola důlního rypadla K70. Dvanáct set tun těžké ocelové monstrem pro nás symbolizuje to, proti čemu je tato blokáda, probíhající na závěr prvního českého klimatického kempu, namířena – jeho ozubená kola a lopatky pomáhají udržovat v provozu fosilní energetiku, průmyslové odvětví, jež je potřeba co nejdřív zastavit i za

nejvíc leží v žaludku pilotu dronu, který průnik do dolu natáčí ze vzduchu. Svázou mu ruce za záda a z výšky s ním mrsknou do bláta, kde mu ještě naloží pár kopanců a nechají ho několik minut ležet obličejem k zemi. Kvůli naraženým ledvinám později močí krev. Blok se nám daří udržet asi půl hodiny, než začnou jednoho po druhém odnášet. Když mě oddělí od mé usměvavé a klidné sousedky, povolím všechny svaly v těle, abych policistům postup znesnadnil. Policisté rozdávají zbytečné rány a neodpouštějí si nadávky do „drzých zmrdů“. Moje bezvládné tělo celkem bezbolestně odnášejí ke skupince zajištěných.

Následuje únavné kolečko, které známe z dřívějších blokád nebo squatterských akcí – identifikace, pokusy o natáčení obličejů a především nekonečné čekání. Posadí nás na několik hodin na rozpálenou uhelnou zem, odmítají nám donést vodu a možnost jít na záchod si musíme vymoct skandováním. Nejvíc nás potěší, když nám svoji vodu donesou havíři. Pracovníci dolu nás přijali překvapivě kladně – většinou nám mávali z kabin strojů, jeden z nich nám dokonce ukázal nejkratší cestu na dno lomu. Těžkooděnci postupně sundávají helmy a kukly a ze suverénních „robocopů“ se stává parta špatně organizovaných mladíků, kteří moc nevědí, co si počít se stovkami papírů, jež jim neustále rozfoukává vítr.

Po třech hodinách na prudkém slunci bez vody se mi motá hlava a začínám cítit ledviny. Marně hledám stín u policejních aut nebo

s námi. Hned po prvním lustrování oddělili Němce, Poláky a Slováky od ostatních, někteří z nich pak byli podle svých slov spoutaní i dvanáct hodin. Kromě odpírání vody a jídla museli absolvovat vyčerpávající okružní jízdu po severočeských policejních stanicích. „Za našimi zády měli rasistické poznámky o cizácích. Odmítali se s námi bavit anglicky s tím, že když jsme v Čechách, tak musíme mluvit česky,“ říká jeden z Němců poté, co byl druhý den propuštěn. Podle svědků padaly z úst strážců zákona osobní urážky a nadávky do „zasraných migrantů“. Italka Silvia musela podle svých slov na stanici dělat nahá dřepy před zraky mužů. Policisté si zřejmě vybíjeli frustraci z nezládnutého zákroku, během kterého i přes nasazení stovek příslušníků nedokázali předejít našemu vniknutí do dolu.

Občanská neposlušnost

Celý průběh Klimakempu provázely manévry, při nichž policie ve spolupráci s důlní ochrankou soustavně monitorovala pohyb účastníků. Během týdne policie úzkostlivě kontrolovala auta přijíždějící do Horního Jiřetína, podle svědků dokonce jedné z posádek zabavila násady na lopaty, které považovala za zbraň. Diskriminace a šikana cizinců je odrazem myšlenkového nastavení policistů, mezi kterými je xenofobie sdíleným přesvědčením. K tomu přispívá i za stav policie odpovědný ministr vnitra Milan Chovanec, jenž svými mediálními výstupy jde příkladem. Přípravenost a odhodlání účastníků kempu předčila schopnosti a technickou vybavenost policie, takže obě přímé akce v dole proběhly až překvapivě hladce.

První český klimatický kemp může znamenat začátek nové éry grassrootsového environmentálního aktivismu hned z několika důvodů. Hnutí Limity jsme my! se daří vymanit ze zaběhlého fungování profesionalizovaných ekologických nevládek, které se dlouhodobě věnují úzce tematicky zaměřeným kampaním a lobbingu. Přímé akce a občanská neposlušnost se až na občasné výjimky téměř nekonají a debata o klimatické změně je zbavená kritiky kapitalismu. To nakonec přispívá k přehnané reakci veřejnosti i bezpečnostních složek, které každou odchylku od normy legálního protestu okamžitě nálepkují jako extremismus.

Průběh celého kempu ukázal, že je možné uspořádat úspěšnou masovou akci bez hierarchické struktury na principech DIY. O organizaci i dělbě práce se rozhodovalo na pravidelných plénech, při kterých se vedly debaty o ideovém směřování kempu nebo akčním konsensu. Klimakemp fungoval jako otevřený prostor, který mohli společně bez obtíží obývat členové Strany zelených i autonomní anarchisté. Během plén se diskutovalo o chápání nenásilí při přímé akci a konfliktu s policií. Je třeba si uvědomit, že konání kempu by nebylo možné bez podpory obyvatel Horního Jiřetína a především zdejšího starosty Vladimíra Buřta. Místní se sice do průběhu kempu přímo nezapojili, ale během osobních rozhovorů většinou vyjadřovali sympatie. Žijí na samotné hranici limitů a musí vzdorovat tlaku těžařů v každodenním životě.

Výsledkem dobře zvládnuté komunikační strategie hnutí Limity jsme my!, která působila velmi otevřeně i na méně informované novináře, byl vstřícný mediální obraz kempu i přímých akcí. Klimakemp splnil svůj hlavní účel – dokázal spojit různorodé skupiny, které vnímají změnu klimatu jako svou hlavní výzvu, a soustředit jejich energii do přímé akce namířené proti infrastruktuře fosilního kapitalismu. Pokud se podaří hnutí rozšířit a uspořádat další klimatický kemp, pak budeme očekávat, že bude domácí i zahraniční účast výrazně vyšší.

Autor je redaktor A2larmu.

napětí

Turecko zažilo v neděli 9. července masovou demonstraci proti vládě prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğan, které se účastnily statisíce občanů – podle některých odhadů dokonce milion. Vyústění takzvaného Pochodu za spravedlnost bylo největším lidovým protestem od roku 2013 a spojilo dohromady lidi různých vrstev i politického přesvědčení ve snaze upozornit na každodenní porušování lidských práv v zemi. Akci pořádala Lidová republikánská strana, ale účastnili se jí zástupci řady opozičních uskupení, kteří opakovaně upozorňují na to, že vládní Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) prosadila loni zákon, jenž zbavil poslanecké imunity čtvrtinu poslanců parlamentu a řada z nich dnes čelí stíhání nebo je dokonce vězněná. Demonstranti žádali ukončení výjimečného stavu a propuštění vězněných novinářů a politiků.

Jednání předsedů české konference rektorů, Rady vysokých škol a vysokoškolských odborů vedlo k názoru, že vysokoškolský rozpočet pro příští rok musí zahrnovat slíbené 4,5 miliardy korun navíc, jinak jsou zástupci vysokých škol připraveni od září přistoupit k nátlakovým akcím. Přes prázdniny hodlají vyjednávat s politiky, ale v případě neúspěchu nevylučují ani stávky a protesty. Z požadovaných 4,5 miliardy korun by téměř polovina měla jít na provoz vysokých škol, největší část přitom tvoří mzdové náklady pracovníků.

Známý ruský opoziční politik Alexej Navalnyj byl 7. července po pětadvaceti dnech propuštěn z vězení, kam se dostal za údajně opakované pořádání nepovolených demonstrací. Na poslední protest, jež zorganizoval 12. června, se sám ani nedostal, protože byl zadržen policií okamžitě poté, co vyšel ze svého bytu. V posledním půlroce byl Navalnyj za porušování zákonů o pořádání demonstrací potrestán několikrát denním vězením již dvakrát. Před propuštěním Navalného na svobodu provedli policisté razii v sídle jeho organizace Fond boje s korupcí.

Ve čtvrtek 6. července zemřel čínský disident, básník a držitel Nobelovy ceny za mír Liou Siao-po, jenž byl od roku 2009 vězněn za podvracení státní moci a iniciaci známého lidskoprávního dokumentu Charta 08, inspirovaného československou Chartou 77. Liou, který trpěl rakovinou ledvin, byl sice kvůli kritickému zdravotnímu stavu z vězení na konci června propuštěn, ale čínské úřady mu nedovolily odcestovat ze země a nastoupit léčbu v zahraničí. Za svůj život byl Liou čínským režimem uvězněn celkem čtyřikrát, poprvé v roce 1989 za účast na protestu na pekingském náměstí Nebeského klidu.

—lr—

Celý průběh Klimakempu provázely manévry, při nichž policie ve spolupráci s důlní ochrankou soustavně monitorovala pohyb účastníků. Foto Václav Drozd

cenu nelegálních akcí a právních postihů. Cíl akce není náhodný; právě v lomu Bílina totiž před dvěma lety vláda prolomila limity těžby.

V lidském řetězu

K pocitům hrdosti a radosti, že jsme se dostali až na dno dolu, se postupně přidává strach z policejního násilí a bezmoc. Obavy se nám daří rozptýlit zpěvem a skandováním hesel, která nám dodávají odvahu a odhodlání. Kolem prochází policajti v civilu s granátometem v ruce a občas prohodí pár slov s holohlavými členy ostrahy lomu. Nad námi se spouští kabina s řidičem rypadla, který nám mává a natáčí si celou podívanou na mobil. Policisté odvádějí stranou dva štáby České televize, které celou akci dokumentují, a hlásí, že se policejní zákrok nesmí natáčet.

Opakované policejní výzvy přehlušíme voláním „Limity jsme my!“ nebo popěvkem „People got the power...“ a odoláváme psychologickému nátlaku. Hned zpočátku vytrhnou z lidského řetězu několik lidí a zjevně jim

u stojících postav, když mě konečně odvádějí k přistavenému důlnímu autobusu. Svazují mi ruce za zády šňůrovými pouty, která škrtí o něco méně než dříve používané plastové stahováky. S postupujícím časem roste i zmatek mezi policisty a klesá jejich morálka.

Následuje další kolečko lustrování a osobní prohlídka, po které nás posadí do autobusu. Tam už čekají otrávení policajti, kteří si šikanu zjevně užívají – opakovaně slibují vodu, ale nepřinesou ji. Abychom dostali po pěti hodinách poprvé napít, musíme zase skandovat. Odvážejí nás na policejní stanici v nedalekém Mostě, kde už nás čeká solidární demonstrace účastníků Klimakempu. Hlasitý projev sounáležitosti je nejlepší balzám na šrámy a policejní buzeraci. V Mostě vyloží jen pět lidí a nás ostatní potom vezou až na stanici do Chomutova, kde pouze vyplní potřebné formuláře a nechťejí se s námi dál zdržovat. Na svobodu se dostávám před půlnocí.

Podstatně horšího zacházení se dočkali cizinci, kteří se blokády dolu účastnili spolu

Anthony Del Col, Connor McCreery, Neil Edwards
Assassin's Creed I: Zkouška ohněm
 Přeložil Martin D. Antonín
 Crew 2016, 132 s.

Po úspěchu komiksových adaptací her Zaklínač a World of Warcraft zkouší nakladatelství Crew další herní fenomén: Assassin's Creed. Zatímco ale Zaklínač funguje jako komiks dobře – snad i proto, že herní sérii předcházela knižní předloha, která posloužila jako zdroj námětů –, u Assassin's Creed jsou autoři odkázáni jen na hru. Dějová linka je tu rozdělena na realitu, v níž hráč žije, a na hru, ve které z této reality uniká. Vše je ale samozřejmě propletené a hra se promítá do života hráče, a dokonce i do stavu celého světa skrze jeho historii. A je to historie plná templářů, asasinů, čarodějek a dalších běčkových prvků. V úvodní scéně na záběry ze hry, kterou Charlotta de la Cruzová hraje, navazuje neúspěšný pohovor na místo manažerky charitativní organizace a poté pád do reality v podobě rutinní práce v bance. Ve chvíli, kdy si na charitu sama zahraje a banku podvede ve prospěch milé stařenky, se její život zásadně promění. Jejích herních schopností se rozhodnou využít dva beznadějní nerdi, autoři přístroje nazvaného Animus, jenž Charlottu dokáže dostat do historie. A z historie do reality se pak vyvalí samotní templáři, kteří jdou téhle partě po krku. Ve výsledku jde o nepodařený guláš, který je nepřehledný a nedrží pohromadě. A to se má děj ve druhé knize přesunout do říše Inků a ve třetí do renesanční Itálie. Komiks Assassin's Creed ocení asi jen ti, kteří propadli hře. Ale dost možná ani oni ne...

Jiří G. Růžicka

Ondřej Hložek
Ulicí Dolorosa
 Pavel Kotrla 2017, 44 s.

Ve své prvotině Tížiny (2011) Ondřej Hložek obrazil rozháranou každodennost Slezska zádušnými, příznačně statickými verši. Nad jeho druhou sbírkou Domů (2013) si čtenář mohl uvědomit, že není básníkem exploatujícím mediálně výživný kolorit ostravsko-opavské aglomerace, ale že charakteristická tíseň jeho poezie vychází z volby hlediska – to básník pod tlakem niterných dramát vidí skutečnost takto zdeformovanou, ztuhlou do obrazů bezútěšnosti. Nakolik jde o volbu a nakolik o nezpochybnitelný autorský naturel, ukazuje nejlépe třetí sbírka Ulicí Dolorosa (2017). O poznání energičtějším hlasem zde promlouvá rozčilený třicátník, svádějící několikey zápas: o sebe sama tváří v tvář šílenství, o svého otce tváří v tvář nemoci a o možný smysl kaleidoskopického mumraje za hranicemi své mysli. Hlučná, agresivní současnost, v níž je mu dáno žít, Hložka irituje a probouzí v něm blíže neurčený pocit ohrožení. Soudí ji, podniká proti ní tu více, tu méně smělé výpady, ale vždycky se vrací zpátky k sobě. Jenomže mantinely vnitřního prožívání mu začínají být těsné. Už mu nestačí hloubit prostor útěchy v hájemství slov, chce se také vyslovit, a to s obecnější platností, chce pohnout když ne skutečností, tak alespoň míněním druhých o ní. Výpověď se proto dynamizuje, rozpíná se mezi lyrickou meditací a morálním soudem. Napětí vznikající mezi těmito póly vyvolá někdy záblesk zcela konkrétního smyslu, jindy se vybijí v přílišném zobecnění. V kontextu současné poezie je ovšem třeba opravdovost Hložkova počínání ocenit.

Martin Lukáš

Martin Vopěnka
Můj bratr mesiáš
 Mladá fronta 2017, 269 s.

Dystopická sci-fi Martina Vopěnky se odehrává na začátku 22. století, kdy se přetechnizovaná civilizace odcizila humanitě i přírodě a planeta je ochromena suchem. Po dlouhém vyjednávání mocností se tomu podaří zamezit pomocí difrakčních mřížek v atmosféře, které odkláníjí sluneční paprsky. Ty ovšem způsobí rychlé ochlazování a ničivou zimu. Globální svět je fragmentarizovaný, plný uprchlíků, nuzáků a polovojenských skupin, Středoevropská federace je pod vládou diktátora a v jednotlivých jejích částech zuří občanská válka. Do této doby, kdy je jasné, že lidstvo dávno promarnilo svou příležitost, přichází prorok Eli. Jeho příběh vypráví starší bratr Marek, který s ním prochází celou Evropou, je přítomen jeho mučednické smrti a končí v komunitě Eliho následovníků, jež je jedinou nadějí lidstva. Děj se odehrává ve dvou liniích: první popisuje život v opevněných pražských Holešovicích a cestu obou bratrů na jih, druhá se odehrává v klidnější době zhruba po šedesáti letech v Řecku. Knihou o prorokovi, který přepisuje neudržitelný světový řád a rozbourává zaběhlé nefunkční pořádky, se autor automaticky pouští na tenký led esoteriky a pseudofilosofických moudr: „Není žádné bezpečí, jestli se chceš bát,‘ spustí naléhavě. ‚Tady ani kdekoliv jinde, Marku. Ale je bezpečí všude, když se nebojíš. A nejhorší ze všeho je být jinde, než máš být.‘“ Pokud překousneme podobná sdělení a neustálé rozpravy o vyvolenosti, naději a svědectví, celkem bezbolestně si užijeme ordinérní žánrovku s ekologickým apelem.

Karel Kouba

Ryszard Kapuściński
Śachinšach
 Absynt 2016, 153 s.

V rámci série „preklatych reportérov“ prináša vydavateľstvo Absynt reportáže poľského novinára Ryszarda Kapuścińskiego z Iránu druhej polovice 20. storočia. Podobne ako v jeho ostatných spisoch, v ktorých sa venuje revolúciám tretieho sveta, pestrosť a prozaickosť v štýle písania približujú život obyvateľov za diktátorskej vlády monarchov z dynastie Pahlaví a za dozoru tajnej polície SAVAK. Zachytáva predovšetkým spôsob vlády šacha Mohameda Rezu Pahlavího, vedúci k rozsiahlym krvavým demonštráciám roku 1978. Popis materiálov, ako sú fotografie, nahrávky či útržky listovej komunikácie, pozbierané autorom počas pobytu v Teheráne, sa prelína s osobnými príbehmi ich aktérov. Spomínam si pritom na všetky tie obrazy v médiách s mladými ženami pri bazénoch v modernom oblečení zo sedemdesiatych rokov, či obrazy opustených tankov a kamiónov v púšti, ktoré som kedysi zazrela na starých fotografiách. Kniha však nie je len reportážou, je hlavne popisom myslenia Iránčanov, ich vnímania (iránskeho) sveta, priblížením ich náboženstva či vzťahu k utlačovateľskému režimu. Ide za významom vecí a konania, kladie si otázky „prečo“ a svojou detailnou analýzou sa približuje psychologickému výkladu – a to je jeden z dôvodov, pre ktoré je čítanie tohto diela prínosom. Je však treba mať na pamäti, že napriek tomu, ako sa autor drží dejinného chodu udalostí, ide o jeho vlastnú novinársku interpretáciu. Pri čítaní jednotlivých príbehov je totiž ľahké na tento fakt zabudnúť.

Lýdia Grešáková

Dvojité milénec
(L'amant double)
 Réžie François Ozon, Francie, 2017, 107 min.
 Premiéra v ČR 13. 7. 2017

Novinka Françoise Ozona Dvojité milénec to sice ze setrvačnosti ještě dotáhla do hlavní soutěže na festivalu v Cannes, ale světová filmová kritika už správně odhadla, že francouzský režisér tentokrát definitivně zabrousil do kategorie soft erotiky. Nebýt úvodního explicitně gynekologického záběru, mohl snímek klidně figurovat v nočním erotickém okénku v programu nějaké mainstreamové televize. Děj vypráví o duševně nevyrovnané dívce, která se zamiluje do svého psychoterapeuta a později i do jeho o poznání invazivnějšího dvojčete. Dvojnícký motiv spojený s thrillerovými prvky dává vzpomenout na některé filmy Briana De Palmy nebo na Příliš dokonalou podobu od Davida Cronenberga, o Hitchcockovi nemluvě. Formálně ho Ozon využije k několika vcelku nápaditým stylistickým ozvláštněním se zrcadly či děleními obrazy. Vypravěčsky ale vytváří jen nepříliš promyšlenou variaci na psychothriller se záměnami osobností a rozostřováním hranic mezi realitou a imaginací postav. Film by se dal charakterizovat jako francouzská odpověď na Padesát odstínů šedi. Je to kultivovaná erotická podívaná, zasazená do líbivých luxusních interiérů a vyhlížející jako neškodná středostavovská fantazie, která se sice odvažuje do zakázaných vod, ale vždy se v nich jen velmi opatrně smočí. V éře, kdy ve festivalovém prostředí vznikají mnohem explicitnější snímky, působí Dvojité milénec jako archaický vývoj, patřící přinejlepším do předchozí dekády.

Antonín Tesář

Džadoňova vila
 Jurkovičova vila, Moravská galerie v Brně,
 28. 4. – 19. 10. 2017

Od dubna tohoto roku se Jurkovičova vila v Žabovřeskách proměnila ve vilu Džadoňovu. Tak zní název aktuální výstavy, kterou můžete do konce října v rámci prohlídky zhlédnout. Její autor, slovenský umělec Tomáš Džadoň (1981), si mohl na pozvání kurátora Rostislava Koryčánka vyzkoušet, jaké by to bylo, zabýdlet se v objektu, který dnes slouží k muzeálnímu účelům. Volba tohoto umělce je jistě velmi vydařená s ohledem na to, že se Džadoň, Jurkovičův krajan, dlouhodobě zabývá folklorem. Umělec vybavil vilu odkazy na lidovou kulturu v nejrozumnějších podobách: od historického nábytku navrženého samotným Jurkovičem přes nenápadné detaily, jako jsou knihy na stolek v jídelně, které rozřezané a spojené připomínají do sebe zakleslé trámy roubenek, až po vůni slaniny, kterou během vernisáže provoněl celý dům. Právě motiv slaniny si tvůrce výstavy zvolil jako symbol vzpomínek na své pobyty na slovenském venkově u babičky. Avšak výstava rozhodně nezůstává jen na rovině folklorní, idyllické. Jak jinak, vždyť sám její autor vyrostl v panelovém domě. A tak se v těsné blízkosti vyřezávaného Jurkovičova nábytku objevuje socialistická skříň, v alkovně nad vitrínou pod dřevěným stropem se tyčí makety paneláků a při bližším pohledu zjistíme, že roubenka umístěná na zahradě vily je vlastně karavan na kolečkách, odkazující na vykořeněnost globálního světa, který se, stejně jako umělec, neobejde bez vzpomínky na minulost a tradici.

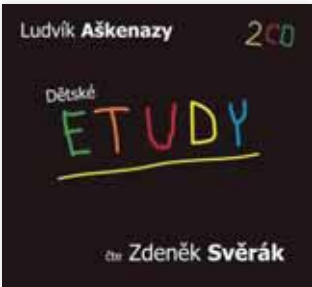
Veronika Králová

Uri Shafir / Alberto Alonso,
La Imperfecta
Somewhere in the Now / Sobrelajuventud
 Divadlo Ponec, Praha, 31. 5. 2017

V rámci Dance NEWS festivalu Tanec Praha se poslední májový den sešly na prknech Divadla Ponec dvě inscenace, které v mnohém vybočují z klasického pojetí tance a pro které je tanec samotný spíše doplňkovou složkou na pozadí. Platí to jak pro Somewhere in the Now (Někde v přítomnosti) izraelského choreografa a tanečnicka Uri Shafira, tak i pro Sobrelajuventud (Omládi) španělského tvůrce Alberta Alonsa a skupiny La Imperfecta. První jmenované představení kombinovalo tanec s performancí a audiovizuálním uměním a obsahovalo mnoho dobrých nápadů, jenže v souhrnu připomínalo spíše galerijní exkurzi obohacenou o humor a trochu tance – nic, co by v divákově déle přetrvalo. Druhá inscenace pracuje s jednoduchým vzorcem, repeticí skupinového přebíhání z jedné strany jeviště na druhou, a soustředí se tak na témata, jako je rozhodování se, soudržnost či překračování hranic. Inscenace reflektuje společnost posedlou během a rychlostí či týmovým duchem a ovládanou spleťtými počítačovými algoritmy. Zároveň jde o fyzicky a nakonec i morálně náročný výkon, jenž si žádá velmi dobrou tělesnou kondici, ale zároveň také psychické nastavení, umožňující přistoupit na daná pravidla a pracovat s nimi, aniž by do nich šlo jakkoli zasahovat. Výsledek byl však až příliš monotónní – živost celé inscenaci paradoxně dodávalo hlavně techno, které doprovázelo dění na jevišti. Jako by zvolená pohybová forma selhávala, pokud jde o předání nějakého poselství divákům.

Jakub Novák

Ludvík Aškenazy
Dětské etudy
 CD, Radioservis 2016

Loni o prázdninách měla na vlnách Českého rozhlasu premiéru desetidílná četba na pokračování z Dětských etud Ludvíka Aškenazyho a letos v létě si můžeme toto dílo připomenout díky vydání na dvou zvukových discích. Povídky v režii Hany Kofránkové načetl adekvátně civilním způsobem Zdeněk Svěrák a na závěr přidal i své osobní vyznání, v němž přiznal autorův vliv na svou vlastní tvorbu. V Dětských etudách, které poprvé vyšly v polovině padesátých let, se Aškenazy vyrovnával se svým otcovstvím a láskyplně v nich popisuje společné chvíle se svým synem, jehož tu nazývá „človíčkem“. Úvodní povídky se věnují nejen človíčkovu zrození, ale také otázkám moderní výchovy, která místo násilí využívá přesvědčovací metodu. V tomhle jistě Aškenazy předběhl svou dobu. Autorův výrazně básnivý styl s mnoha neotřelými metaforami dává vzniknout svéráznému světu, jenž připomíná třeba Knoflíkovou válku Louise Pergauda. Některé povídky předznamenávají literaturu pro děti, která se na svět dívá dětskýma očima – v duchu Steklačovy série Bořík a spol. nebo Mikulášových patálií Reného Goscinnyho –, a věnují se různým klukovinám. Vypravěč své rady do života formuluje s nadhledem a někdy poněkud klopotně odpovídá na příliš zvidavé otázky svého potomka. Z textu je cítit předchozí Aškenazyho zkušenost reportéra, když spíše než psychologický ponor do postav využívá popis situace. Načteny kupodivu nebyly všechny povídky, vybráno jich bylo 28 ze 33, navíc bylo mírně změněno i jejich pořadí.

Jiří G. Růžicka

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRABARET FRED A BRUNOLDA 2017

PRÁZDNINOVÉ
PŘEDPLATNÉ

PLNÉ KULTURNÍCH DÁRKŮ

Rozhodli jsme se rozdávat ve velkém.

Během léta přidáváme k předplatnému hned **TŘI** dárky. Pořídte si roční předplatné za 799 Kč nejpozději do konce srpna a dostanete nejen přísun kvalitního čtiva, ale navíc také **KNIHU** od našich spřízněných nakladatelství, **LÍSTEK** do divadla a dvouměsíční předplatné pro Vašeho známého **ZDARMA**.

Objednávejte co nejdříve na www.advojka.cz nebo distribuce@advojka.cz

eskalátor

Letošní kyjevský Pochod za rovnost, vlastně gay pride, dlouho očekávaná událost, které se účastnili i velvyslanci evropských zemí, proběhl 18. června pod důkladnou ochranou bezpečnostních složek poklidně. Devátého července ale došlo k jiné události, která ukázala, že členové LGBT komunity to na Ukrajině stále nemají lehké. V kyjevské kavárně Kupidon se toho dne v rámci Sex Education Week konala přednáška na téma transgender. Nedlouho po začátku akce do podniku vtrhlo deset zamaskovaných lidí a přednášejícího i účastníky napadli barvou a slzným sprejem. Policie sice útočníky po činu zadržela, ale na stanici se brzy zjevili jejich advokáti a známi, včetně jednoho městského zastupitele za nacionalistickou stranu Svoboda, a vymohli pro ně propuštění. Vyšetřování incidentu trvá. Kupidon, nacházející se v samém centru města, se svou atmosférou podobá řekněme pražské Literární kavárně v Řetězové – dostaveníčko si tu obvykle dává ukrajinská literární bohéma, nikoli radikální nacionalisté či jejich odpůrci. Pachatelé si ale s tím, že naruší poklid místa, jež je vhodné spíš k započtení románu než k násilné konfrontaci, starosti zřejmě nedělali.

M. Tomek

V posledních týdnech se roztrhl pytel s legislativními paskvily, které vracejí úroveň českého zákonodárství někdy i o několik desetiletí zpět.

O ústavní změně zákona o držení zbraní už toho bylo napsáno mnoho. Kromě toho se však ještě schválila úprava stavebního a cizineckého zákona, které jsou svým rozsahem možná ještě horší. Ačkoli se současná vládní koalice ve svém programovém prohlášení usnesla, že „zachová současnou legislativně zaručenou úroveň občanských práv týkajících se životního prostředí“, nově přijatý zákon jde přesně opačným směrem. Na návrh poslance Jaroslava Foldyna z ČSSD prošlo výrazné omezení účasti veřejnosti ve správních řízeních v duchu normalizační myšlenky, že každý, kdo se moc zajímá o své okolí, je podezřelý. Cizinecký zákon je pak podle všeho dokonce protiústavní. Marne se nevládní organizace, hospodářská komora i senátoři snažili poslancům vysvětlit, že učinit z cizinců pracujících v Česku občany druhé kategorie nic pozitivního nepřinese. Zvítězila iracionalita a předsudky. Doufejme, že zafungují ústavní pojistky a část přijatých nesmyslů se ještě povede zarazit.

O. Hudec

Praha je pro nízkonákladový turismus čím dál vyhledávanější destinací. Ceny ubytování se drží při zemi, pivo stojí stále přijatelně peníze, do české metropole zase začal létat Ryanair a svou troškou přispívá i stát a město, jež drží poplatky za ubytování na zanedbatelné úrovni. Za deset let se turismus v Praze zvýšil o třetinu, na šest milionů zahraničních hostů, ovšem někomu to stále není dost. Na internetu se proslavil akční youtuber Janek Rubeš, který sype návody, jak si město užít za co nejmenší peníz. Zdá se vám Pražský hrad drahý? Nevadí,

běžte na Vyšehrad, radí koumák. Náš hrdina se ale nejvíce proslavil letákováním před směnárny, jež zaslouženě natáhnou turisty, kteří si ani nezjistí kurs koruny. Nad nepoctivým směnárníkem či taxikářem se každý rád pohorší, ovšem tato nekalá činnost (plus naštvání číšníků) snižuje turistickou přitažlivost Prahy, takže je pro její obyvatele vlastně přínosná. Klub Za starou Prahu by měl zvážit, zda všem propagátorům levného turismu v Praze neudělí známou cenu Bestia triumphans. V Praze, přímo i nepřímě, způsobili více škod než kdejaký developer a magistrátní úředník.

J. Horňáček

Jedni lidé se sešli, povídali si o svých zájmech a zájmech těch, kteří na ně mají vliv. Jiní protestovali a ničili věci dalších lidí. Odehrálo se další kolo hádky mezi liberály a (radikální) levicí o mezích protestu. Zjednodušíme to na jeden z fundamentů. Liberálové překračují chápání zákona jako akumulované zkušenosti a výrazu pokory vůči dějinám, které konzervativcům dovoluje liberálně-levicovou hádku s pobavením sledovat, pojídat popcorn, případně snít o zvuku nabíjení pušek. Liberalismus nám dává široký a kultivovaný prostor pro diskusi o všem včetně zákonů. Vymláčená výloha pak představuje zradu, nevděk za darovaný prostor a konec politiky. Liberální politika jde na hranice ústavního řádu; končí, když padá smluvní základ společnosti, dál nastupuje válka. „Etičtí radikálové“ mohou připustit jisté podoby násilí jako prostředky politiky a současně je jako součást politiky zpochybňovat. Zobecnění liberálové v zájmu ústavnosti

– jsme-li ve válce – snáz připustí násilí člověka vůči člověku. Spory o poničený majetek, „humanitární intervence“ nebo formy protikomunistického odboje tak neodráží liberální ani levičácké pokrytectví, ale fundamentálně odlišné chápání politiky a jejích hranic.

A. Handl

Zatímco televizní stanice HBO připravila na polovinu července premiéru nové řady seriálu Hra o trůny, naše televize, včetně té veřejnoprávní, přes prázdniny své programy jen udržují v chodu. Samozřejmě nechybějí tradiční Chalupáři, k nim Česká televize přidala Malý pitaval z velkého města, Nemocnici na kraji města či novější Vyprávěj. Nova útočí podobně secondhandovými zbraněmi, tedy x-tými reprízami Comebacku, Hospody a Kriminálky Anděl. Prima je v boji odvážnější a premiérově nasadila seriály slovenské. Prázdninová televizní nuda bohužel zasáhla i program ČT art, kde se reprizuje seriál Byli jednou dva písaři. Heslo „Opakování – matka moudrosti“ se usídlilo dokonce i na zpravodajské ČT 24, kde se můžete znovu podívat na pořady s Václavem Moravcem. Jedinou baštou nepředvídatelnosti se tak staly kanály sportovní, kde si diváci mohou užívat překvapivé tažení Tomáše Berdycha Wimbledonem, zběsilé tempo Tour de France nebo každoroční snahu českých fotbalových týmů o postup do finančně zajištěných evropských pohárů. Naštěstí se lze spolehnout, že i na letošní léto má většina čtenářů Ádvočky připravenou hromádku knih, na něž přes rok nebyl čas.

J. G. Růžicka